

Arhivele Bistriței

Anul X, Fascicula 2 (26)

Anul omagial
al Patriarhiei Române

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

ARHIVELE BISTRIȚEI

ANUL X, FASCICULA 2 (26)

Anul omagial al Patriarhiei Române

***Uniunea Ziariștilor Profesioniști
din România***

Seria: Istorie – Societate – Cultură

Tipărită cu sprijinul Protopopiatului Ortodox Român Bistrița

Imaginea de pe copertă: Stema Patriarhiei Ortodoxe Române

Anul omagial al Patriarhiei Române

**COORDONATOR:
MIRCEA GELU BUTA**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2025

Referenți științifici:

Adrian Onofreiu, doctor în Istorie;

Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale

Lucian Vaida, doctor în Istorie;

Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Năsăud

ISBN: 978-606-37-2670-5

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958

© 2025 Coordonatorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără
acordul coordonatorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. B.P. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel.: +40)-744-687.884

E-mail: editura@ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

<https://libraria.ubbcluj.ro/>

Patriarhul Miron Cristea

*Mircea Gelu Buta**

Născut într-o căsuță de țărani, din părțile Topliței, Ilie Miron Cristea¹ a avut o soartă ca-n povești, ca pe vremea minunilor.

„...Văzându-l cu atragere pentru carte, la sfatul învățătorului Iosif Moga, părinții au hotărât să-l dea la o școală de la oraș. În alegerea acesteia a contat și faptul că Domnița, mama sa, era dintr-un sat din apropiere, din Galații Bistriței, având în satele din jur și chiar în oraș o mulțime de rude. Dar au ascultat și de sfatul învățătorului, care l-a povățuit pe George Cristea că, «dacă cu ungureasca nu poți ieși din Ungaria, cu nemțeasca te duci în lumea întregă». Iar liceul săsesc din Bistrița se bucura de un bun renume chiar și în rândul românilor transilvăneni. Nu întâmplător, acolo au învățat o mulțime de tineri de naționalitate română, între care și viitori oameni politici și de stat. George Cristea a coborât cu căruța prin Defileul Mureșului, până la Deda, de unde a apucat drumul spre Monor și Șieuț, trecând și prin celelalte sate românești de pe Valea Șieului. Iar dacă satele din jur erau locuite aproape numai de români, în schimb Bistrița era locuită, într-o proporție covârșitoare, de coloniștii germani (sași), stabiliți în Transilvania

* Mircea Gelu Buta, Prof. Dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, UBB Cluj-Napoca, e-mail: butamircea@yahoo.com

¹ Ilie Miron Cristea s-a născut la 20 iulie 1868, în orașul Toplița (astăzi în județul Harghita), în familia țăranilor români fruntași George Cristea și Domnița (n. Coman, din Galații Bistriței, jud. Năsăud). A fost publicist, filolog, politician, senator, regent, teolog, membru de onoare al Academiei Române, primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1925–1939) și prim-ministru al României (1 februarie 1938 – 6 martie 1939). A decedat la 6 martie 1939, la Cannes, în Franța; apud Ilie Șandru, *Patriarhul Miron Cristea*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Nico, Tg. Mureș, vol. 416 pagini

prin secolele XII–XIII. Așa a ajuns puiul de român într-un oraș străin, aflat la aproape 150 de km depărtare de casă...”².

La Bistrița, Ilie Miron Cristea a făcut întreg cursul gimnazial, pe care l-a absolvit în anul 1883, cu calificativul „clasa I cu eminență”. La terminarea acestuia, mulți dintre colegii săi, de naționalitate română, care au studiat la aceeași școală, au hotărât să se înscrie în cursul superior la Liceul românesc din Năsăud. Nici Ilie Cristea nu putea proceda altfel, cuprins fiind de dorința de a cunoaște și de a învăța limba, cultura și istoria neamului din care făcea parte.

După finalizarea examenului de bacalaureat, s-a înscris la Institutul Teologic din Sibiu, pe care l-a frecventat între anii 1887–1890.

De-o intelectualitate aleasă, vorbitor de „însușiri mari”, unind simplitatea formei cu nivelul înalt al gândului, el a devenit, pe vremea când era la Sibiu, figura cea mai distinsă, fapt pentru care Mitropolia din Sibiu l-a trimis cu o bursă de studii la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Budapesta (1891–1895), unde a obținut, la 15 mai 1895, titlul de doctor în filologie, cu teza *Viața și opera lui Eminescu*, scrisă în limba maghiară. Era primul demers de acest fel, întreprins la numai șase ani de la moartea poetului nostru național. Cartea a fost, de altfel, tradusă și în limba română și tipărită în urmă cu circa patru decenii.

Ajuns episcop la Caransebeș, Miron Cristea a găsit o tradiție în care n-a putut de fapt intra niciodată, pentru că așa cum comenta Nicolae Iorga

„a dat peste vremi grele, când oamenii Bisericii noastre erau cu capul sub cuțit și, ne-având fibra unui Inocenție Klein, a făcut ce a putut face un om discret și blând”³.

A fost cel mai îndrituit să facă parte din comisia celor patru frunzași ardeleni, aleși de Marele Sfat Național, cu misiunea de a înmâna

² Ibidem, pp. 40–41

³ Nicolae Iorga, Patriarhul Miron în Bul. săpt. 19.03.1939, p.3

Suveranului României textul Actului Unirii la 11 Decembrie 1918, când a rostit memorabilele cuvinte:

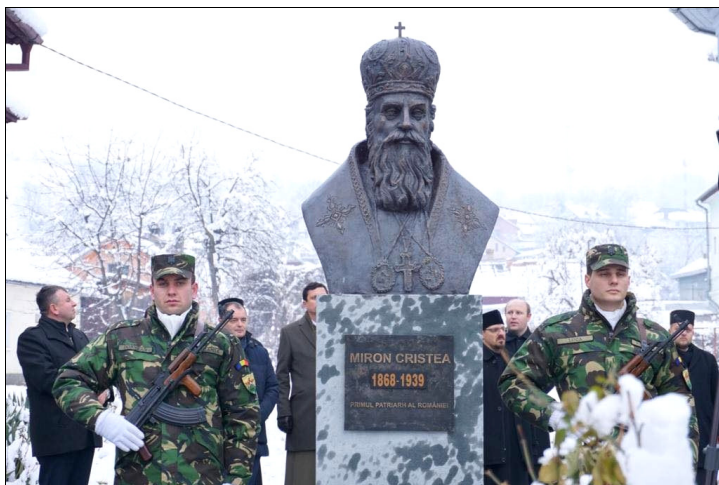
„Pentru aceea, Sire, noi îți aducem pământul strămoșilor noștri, dar tot atunci noi îți aducem și sufletul tuturor românilor de azi care trăiesc în Transilvania, Banat și Țara Ungurească”⁴.

De aici înainte vedem că vrednicul Arhiereu s-a ridicat întocmai ca vulturul spre înălțimi, ocupând cea mai înaltă treaptă, atât bisericească, cât și politică, din simplu fiu de țăran, pe care l-a botezat un simplu cioban, ce-și păștea turmele sale de oi pe Munții Moldovei. Închinându-l acest cioban la Sfânta Icoană, l-a menit să devină păstor cu turmă mare și iată că azi este păstorul Neamului Românesc... Prin curaj, pricepere și înțelepciune.

În anul 1939, acest fiu nobil al țărânimii noastre, cu înfățișare de prinț din vechiul neam, a trecut la cele veșnice în urma unor lungi osteneți, departe de ai săi, între străini, binecuvântat de un preot ortodox, care nu era al nației sale. Trupul neînsuflețit al Patriarhului a fost adus în țară și înmormântat cu onorurile cuvenite în Catedrala patriarhală din București. Pe tronul patriarhal al României i-a succedat (între 1939–1948) Preafericitul Nicodim Munteanu.

În ziua de 20 decembrie 2018, în fața Bisericii Ortodoxe din Năsăud, având hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, a fost dezvelit bustul din bronz al Patriarhului Miron Cristea, opera sculptorului bistrițean Mircea Mocanu. La ceremonial, a participat ÎPS Andrei Andreicuț, Arhiepiscop și Mitropolit, împreună cu numeroși preoți, de la parohiile de pe Valea Someșului, Protopopul Năsăudului, Pr. Ioan Dâmbu, Protopopul Bistriței, Pr. Alexandru Vidican, autorități locale, județene și naționale.

⁴ Andrei Buzdug, *Omul Providențial*, în Rev. *Renașterea*, anul XVI, nr. 51, Cluj, 18 decembrie 1938, p. 1

Năsăud, 20 decembrie 2018

Ioan Pinte, Alexandru Pugna, Mircea Gelu Buta, IPS Andrei Andreicuț,
Radu Moldovan, Ioan Dâmbu, Mircea Romoceca, Alexandru Vidican
Năsăud, 20 decembrie 2018

Patriarhia Română și tradiția sa istorică

*Ioan Aurel Pop**

S-a afirmat adesea că românii, spre deosebire de vecinii lor bulgari și sârbi, care au avut patriarhii încă din secolul al XIII-lea, s-au organizat târziu sub forma unei ierarhii superioare, ceea ce este greșit. Românii nu au avut în Evul Mediu patriarhie, dar organizare bisericească superioară au avut. Ei nu și-au creat patriarhie, nu fiindcă nu ar fi putut face acest lucru, ci pentru că au tins să trăiască mereu în sânul Ortodoxiei unice, fără vrajbă. Nu au vrut nici să egaleze sau să întreaacă Marea Biserică din Noua Romă, după cum nu au avut în intenție nici să organizeze imperii aidoma Imperiului Roman (Bizantin). Dar au avut o organizare bisericească temeinică în Evul Mediu, niciodată frântă sau întreruptă, mitropoliile lor având puterea să confere cea mai înaltă legitimitate de credință și de viață politică Țărilor Române. Patriarhiile vecinilor de la Sud de Dunăre, ca și „imperiile” lor, cu toată semeția arătată, s-au risipit repede sub ocupația otomană. Patriarhiile au fost refăcute cu mari eforturi în Epoca Modernă sau chiar în plină contemporaneitate (Patriarhia Bulgară a fost recunoscută abia în 1953). Românii au fost și au rămas cel mai numeros popor din sud-estul Europei, iar organizarea lor bisericească a fost pe măsura acestui rang și în funcție de împrejurări. Ridicarea oficială a Bisericii Ortodoxe Române la rang de patriarhie în 1925 vine în urma unei tradiții impresionante și are temeiuri istorice care merg până la începuturile etnogenezei românilor.

*

* Ioan Aurel Pop, Acad. Prof. Univ. Președintele Academiei Române, email: ioanleruapop@gmail.com

Credința și Biserica erau cele mai importante realități în ochii omului medieval, pentru care viața pământească era doar „umbră și vis”. Atașamentul nețărmurit al oamenilor de-atunci față de Credință și Biserică făcea ca viața să fie de neconceput în afara acestor cadre bine precizate. În același timp, Biserica legitima toate instituțiile și drepturile, inclusiv statele medievale și pe suveranii lor. Și în istoria românilor acest lucru a fost o coordonată evidentă.

„Suntem în această parte a Europei – spunea Constantin C. Giurescu – cei mai vechi creștini; creștinismul, ca și graiul nostru, este de caracter latin”. Afirmările prea entuziaste de mai sus, intrate în conștiința publică, se cuvin, firește, nuanțate și chiar corectate. „*Creștini vechi*” în această parte a Europei sunt și grecii, și albanezii, iar caracterul latin inițial al creștinismului de pe teritoriul Daciei a fost serios modificat de slavonism, de masiva influență bizantino-slavă. Oricum, românii sunt „*vechi creștini*”, nu pentru că toți strămoșii lor s-ar fi creștinat în secolele III–IV d. Hr., ci fiindcă, spre finalul mileniului I d.Hr., creștinismul popular românesc era un fenomen de masă. Creștinarea românilor, începută prin înaintașii lor daco-romani, a durat câteva secole, deoarece nu a fost impusă de sus, la un moment precis și cunoscut, ca în cazul tuturor vecinilor lor direcți; ea s-a produs natural, treptat, din om în om, concomitent în pături variate ale societății. La răspândirea creștinismului în Dacia, un rol important l-au avut misionarii, veniți la Nord de Dunăre, după 313, din Imperiu. Retragera Imperiului Roman la Sud de Dunăre și apoi restrângerea Imperiului Bizantin în favoarea statelor slave a stânjenit mult organizarea bisericii de pe teritoriul vechii Dacii și de la Dunărea de Jos. De la Episcopia (Mitropolia) Tomisului, din secolul al IV-lea, s-a ajuns cu greu la mai multe eparhii în spațiul locuit de români în primele secole ale mileniului al II-lea. Statul medieval nu se poate imagina fără biserică. Adesea el tinde, mai ales în *Commonwealth*-ul bizantin, să aibă biserică proprie autocefală sau autonomă. În provinciile din preajma Dunării, mai ales în cele care au fost și nuclee politice puternice – Dobrogea, Oltenia, Banatul – organizarea bisericii a fost mai timpurie și mai solidă. La 1264, la Vicina (Dobrogea) funcționa

un Arhiepiscopat răsăritean, devenit apoi Mitropolie. Ultimul mitropolit din acea regiune dunăreană a fost Iakintos, trecut în 1359 în fruntea Mitropoliei Țării Românești de la Argeș. La 1370, sub principele Vladislav-Vlaicu, se constituie a doua Mitropolie a țării, la Severin, într-o zonă de directă confruntare cu catolicismul. Pe la 1403, se revine la o singură Mitropolie a țării. Mitropolia Moldovei s-a creat prin 1386–1387, sub Petru Mușat, dar recunoașterea sa canonică s-a produs mai târziu (1401), datorită unui conflict îndelungat cu Patriarhia Ecumenică. Prin aceste acte de întemeiere a Mitropoliilor autonome, dependente de Marea Biserică din Constantinopol, s-a oficializat nu numai apartenența definitivă a românilor la Biserica răsăriteană, ci s-a realizat, cum s-a văzut, și legitimarea internațională a statelor românești. Orientarea românilor – popor de tradiție occidentală romană și de limbă neolatină – spre credința creștină răsăriteană (ca și spre limba de cult slavonă) nu a fost o „catastrofă istorică”, cum au definit-o unii exegeți. Este vorba despre o evoluție firească, într-o lume de la interferența Apusului cu Răsăritul, într-un timp când lumina credinței și a culturii veneau simbolic deopotrivă de la Bizanț și de la Roma. Românii erau mai apropiați și geografic de Bizanț.

Manifestarea acestei lumi de interferență se vede în toată evoluția spiritualității medievale la români. Astfel, Alexandru cel Bun (1400–1432) al Moldovei, la sfatul mitropolitului Iosif, a trimis un dregător al său să aducă de la Cetatea Albă la Suceava moaștele Sf. Ioan cel Nou, care murise ca martir prin 1330. Sf. Ioan cel Nou a fost proclamat de domn drept „păzitor” al Moldovei. În același timp, domnul Alexandru a dat un privilegiu pentru înființarea unei Mitropolii armene (1401), tot la Suceava; a sprijinit vechea Episcopie catolică de la Siret (creată în 1371), ca și noua Episcopie catolică de la Baia (1405–1413); a oferit adăpost și protecție huseiților veniți dinspre Ungaria în Moldova. La 1381, s-a înființat o Episcopie catolică și la Argeș, în Țara Românească. Prin aceasta, așa cum se întâmplase încă de la pronunțarea Marii Schisme (1054), în spațiul locuit de români (alături de alte etnii) credința creștină (în ambele sale rituri principale, dar și în altele) conviețuia.

De aceea, nu se poate vorbi în zonă despre o frontieră spirituală și de civilizație, ci mai degrabă despre o regiune de convergențe și interferențe. Nu este vorba despre o linie de separație, ci despre un spațiu larg de reunire, conviețuire și confruntare a Apusului cu Răsăritul.

Probabil, încă din secolul al XIV-lea, Biserica principală și, de la un timp, oficială – cea ortodoxă – își organizează și Episcopii subordonate Mitropoliilor. Menționarea lor în documente nu coincide întotdeauna cu data creării: Episcopia Romanului (1408), care avea jurisdicție asupra Țării de Jos; Episcopia Rădăuților (1471), unde era și o veche reședință domnească; Episcopia Hușilor (1597–1598). Toate trei depindeau de Mitropolia Moldovei. În Țara Românească, biserica a fost reorganizată de Nifon, fostul patriarh ecumenic de la Constantinopol (destituit de otomani), chemat și adăpostit aici de către domnul Radu cel Mare (1495–1508). Cele două Episcopii ortodoxe vechi ale țării funcționau la Râmnicu Vâlcea și la Buzău.

În Transilvania, unde Biserica ortodoxă nu era acceptată oficial și unde românii erau discriminați ca „schismatici”, organizarea și supra-viețuirea ierarhiei răsăritene, începând cu secolul al XIII-lea, au avut mult de suferit. De exemplu, la scurt timp după cucerirea de către „latini” a Constantinopolului, prin Cruciada a IV-a (1204), arhiepiscopul catolic ungar de Kalocsa cerea Papei să treacă Episcopia ortodoxă „din țara fiilor cnezului Bălea” (probabil în Crișana) sub jurisdicția sa. Alte Episcopii și chiar Arhiepiscopii și Mitropolii ortodoxe românești sunt atestate în Transilvania în secolele XIV–XVI, cu o organizare precară, pusă mereu sub semnul întrebării. În secolele XI–XII, se înființaseră și organizaseră, în această ordine cronologică, Episcopiile apusene de la Cenad (pe locul unui așezământ răsăritean), Oradea și Alba-Iulia. Sașilor li s-a permis organizarea unei Prepozituri, cu sediul la Sibiu, supusă Sfântului Scaun (1191), prin intermediul Arhiepiscopiei de Strigoni (Esztergom, Gran). Pentru răspândirea catolicismului între „păgâni” și „schismatici”, s-au înființat episcopii catolice și la granițele Regatului Ungar spre Est, cum era Episcopatul cumanilor (1227, pe teritoriul căruia funcționau Episcopii răsăritene ale românilor), continuat

(după 1279) de Episcopia Milcoviei. Biserica catolică era puternică în Transilvania, nu atât prin numărul mare de credincioși, cât prin întinsele domenii deținute de Episcopii și Mănăstiri și prin rolul important jucat în societate de locurile de adevărire (*loca credibilia*). Acestea erau capitellurile (formate din canonici și existând adesea pe lângă episcopii) și conventurile (formate din călugări în cadrul unor Mănăstiri), cu un rol similar notariatelor moderne în autentificarea actelor și tranzacțiilor, punerea în stăpânirea moșiilor, hotărnicirea și zălogirea lor etc.

În secolul al XIV-lea, sub domnia celui de-al doilea rege angevin, Ludovic I (1342–1382), s-a desfășurat în Ungaria cel mai vast și mai intens program de aducere forțată la „unitatea credinței” catolice a popoarelor și populațiilor de alte credințe și confesiuni, mai ales a „schismaticilor”. Un ajutor important al regalității în acest sens erau ordinele monahale occidentale (mai ales dominicanii, benedictinii și franciscanii) și chiar ordinele militare, pătrunse în Transilvania începând cu secolele XII–XIII. Mijloacele de împlinire a scopului erau dintre cele mai variate: persuasiunea prin preoți și călugări, construirea multor Biserici catolice, unele impresionante ca dimensiuni, scutirea de dijme a celor convertiți, amenințări, interzicerea serviciilor divine și a construirii Bisericilor „schismatice”, persecutarea preoților răsăriteni, confiscarea bunurilor și oprirea accesului la nobilitate a feudalilor ortodocși, expulzări, pedepse pentru catolicii care frecventau Biserici răsăritene sau își botezau copiii în cadrul acestora, „cruciade” contra „ereticilor și schismaticilor”, desfășurate cu ajutorul „brațului secular” (puterii statale laice). Cam pe la 1370–1380, se raportau importante succese în Ungaria în convertirea forțată a „schismaticilor” și se preconiza întărirea Regatului la hotare prin eliminarea „credinței străine” a românilor și slavilor, încetarea solidarizării celor convertiți din interior cu cei „de-o limbă și sectă cu dâșii”, situați în afară. În ciuda acestor știri optimiste, alte izvoare sunt mult mai rezervate: o scrisoare a Papei Grigore al XI-lea, din 1374, spune că „mulțimea națiunii românilor”, care „ trăiau la hotarele Regatului Ungariei, spre tătari”, nu acceptau catolicismul, deoarece nu erau de acord cu slujba preoților unguri și cereau oameni ai Bisericii

care să știe limba „națiunii” românilor (*qui linguam dicte nationis scire asseritur*). Pe bună dreptate, s-a apreciat că invocarea limbii ca argument al opoziției românilor față de efortul de convertire era un indiciu al existenței „națiunii medievale” și la români. În plus, sunt izvoare care contestă entuziasmul convertirilor catolice și care arată că majoritatea populației așa de eterogene a Regatului Ungariei era de credință răsăriteană. De altfel, spre același rezultat conduce și concluzia unor specialiști maghiari care au apreciat că în Ungaria, până la marea invazie tătaro-mongolă, fuseseră atestate, pe lângă cele circa 170–180 de așezăminte catolice, aproximativ 600 de Mănăstiri și Schituri răsăritene (dintre care vreo patru sute au putut fi localizate).

Prin urmare, în ciuda marginalizării și persecuțiilor, Biserica ortodoxă din Transilvania, Banat și Părțile Vestice a supraviețuit și chiar s-a dezvoltat. Nu se cunoaște exact numărul Protopopiatelor răsăritene, dar se știe că ele erau răspândite peste tot, din Crișana până în Țara Hațegului și din Banat până în Maramureș. Unul dintre cele mai mari era în Țara Hațegului-Hunedoara, unde funcționa și cea mai densă și mai veche rețea de Biserici românești de piatră, unele fondate în secolele XII–XIII: Strei, Densuș, Streisângeorgiu, Ostrov, Gurasada și altele. Până la 1600, se cunosc numai în Țara Hațegului circa 50 de Biserici și Mănăstiri românești ortodoxe. Un alt Protopopiat a fost în Șcheii Brașovului, la Biserica Sf. Nicolae, mare centru de cultură pentru toți românii. Ierarhia superioară a fost însă stânjenită în evoluția sa de oficialitățile unei țări cu „misiune apostolică”, cum era Ungaria. Episcopiile și Arhiepiscopiile românești din Transilvania făceau față acestor dificultăți datorită sprijinului direct primit din partea Mitropoliilor din Țara Românească și Moldova. Astfel, Mitropolia Severinului, creată la 1370, avea sub oblăduire întreg Banatul, iar Mitropolitul Antim de la Argeș se intitula la 1401 „exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor” (adică, oblăduitor al credincioșilor ortodocși din Ungaria și Transilvania). La 1376, era pomenit în Transilvania, la Mănăstirea Râmets, arhiepiscopul Ghelasie, iar la 1391 Mănăstirea românească din Perii Maramureșului, a familiei Drăgoșeștilor, era ridicată la rangul de Stavropighie patriarhală

(așezământ care depindea direct de Patriarhia ecumenică de la Constantinopol), iar starețul său primea atribuții episcopale pentru Maramureș, Bereg, Ugocea, Sătmăr, Nordul Crișanei și al Transilvaniei propriu-zise. După semnarea actului unirii Bisericii la Conciliul de la Florența (1439), în fața gravei amenințări otomane, mulți catolici și ortodocși au acționat împreună în numele „Creștinătății”. Teoretic, timp de câteva decenii, Biserica românilor din Transilvania a fost privită de oficialități drept „unită” cu Roma.

Pe la mijlocul secolului al XV-lea, în ciuda activității prozelite a unor inchizitori, vlădica Ioan de Caffa, inamic al unirii de la Florența, se considera episcopul tuturor ortodocșilor din Transilvania. În a doua jumătate a secolului al XV-lea, în epoca lui Ștefan cel Mare, funcționa în Nordul Transilvaniei Episcopia Feleacului; la începutul secolului al XVI-lea, este atestată în aceleași regiuni Episcopia Vadului. În secolul al XVI-lea, secolul Reformei religioase, sunt menționați în Transilvania mai mulți episcopi, arhiepiscopi și chiar mitropoliți ai românilor. Odată cu trecerea unguirilor și sașilor la luteranism, calvinism și unitarianism, s-au exercitat anumite presiuni și asupra românilor pentru schimbarea credinței. La un moment dat, s-a creat chiar o ierarhie calvină de tip episcopal pentru români (numită oficial super-intendență), cu episcopi români subordonați Bisericii calvine (Pavel și Mihail de Turdaș, Gheorghe de Sângeorz). Prin politica de calvinizare nu s-a reușit decât smulgerea unei părți a elitei românilor (cea care se catolicizase în prealabil), precum și a câtorva comunități rurale care au sfârșit prin a se maghiariza. Marea masă a românilor a rămas pe mai departe ortodoxă.

Viața monahală de la Sud și Est de Carpați s-a aflat oficial în atenția Bisericii și a fost temeinic organizată după înființarea Mitropoliilor, deși eremiți și schituri mărunte de călugări au existat din vechime la Nord de Dunăre. Statul feudal, domnia, mai târziu boierii au ridicat Mănăstiri mari, înzestrate cu bunuri și privilegii. În Țara Românească, monahul Nicodim, venit din Serbia, a înălțat sub domnia lui Vladislav-Vlaicu Mănăstirea Vodița (circa 1372), în Banatul de Severin. După

ce Severinul a reintrat sub stăpânirea Ungariei, călugării de la Vodița s-au mutat la Tismana, unde au ridicat un nou locaș mănăstiresc la 1378, cu sprijinul lui Radu I. Începând cu domnia lui Mircea cel Bătrân (1386–1418), suveranii încep să construiască ei Mănăstiri domnești, fiind ctitori și având drept de patronaj și protecție asupra acestor Mănăstiri și asupra domeniilor lor. Astfel, pe locul unor mai vechi biserici, Mircea ridică Mănăstirile Cozia și Cotmeana; tot în timpul său, sunt atestate Mănăstirile Nucet (Dâmbovița), Strugalea și Vișina (Gorj), Brădet (Argeș), Glavacioc, Bolintin, Dealu, ultimele refăcute de Radu cel Mare. Se mai adaugă, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, Bistrița (Vâlcea), ctitoria boierilor Craiovești, apoi Comana (Ilfov), Tânganu (București), Târgșor (Prahova).

În Moldova, între vechile Mănăstiri, se situează Neamțul, ctitorită sub Petru I, de către Episcopul (apoi Mitropolitul) Iosif (care, la 1407, o numea „Mănăstirea vlădiciei mele”). În 1398, este pomenită documentar Mănăstirea Sf. Ioan din Poiană, numită apoi Probota. Din timpul lui Alexandru cel Bun, datează Mănăstirile Bistrița (1402) – ctitoria sa de suflet – Humor (ridicată de vornicul Oană), Bohotin (Iași), Căpriană, Vărzărești (ambele în Basarabia), Horodnic (Rădăuți), Ițcani (Suceava, ctitorită de Iașco). Cel mai mare ctitor de Biserici și Mănăstiri a fost Ștefan cel Mare (1457–1504): Putna, Voroneț, Sf. Ilie de la Suceava și altele. Urmașii lui Ștefan au urmat exemplul marelui lor înaintaș, împânzind Moldova cu Biserici și Mănăstiri. Marile Mănăstiri – Neamț, Cozia, Putna, Tismana – erau și importante centre culturale, cu școli, scriitori, dascăli, grămăticii, copiști, logofeți, ateliere de pictură, sculptură, argintărie, broderie.

În esență, Mănăstirile erau scutite de dări către domnie, dar unii suverani, la strâmtoare, au impus obligații și asupra așezămintelor monastice. Mihnea Turcitul (1577–1591, cu o întrerupere), domnul Țării Românești, ca să plătească haraciul, a obligat Mănăstirile la bir, dar, după redresare, a revenit asupra măsurii. În Moldova, Despot-Vodă (1561–1563) și Ioan-Vodă cel Cumplit (1572–1574), din nevoia de bani, au atentat la averile Mănăstirilor. Cel din urmă a trecut pe seama

domniei o mare parte din veniturile mănăstirești, supunând călugării la grele pedepse și torturi. Acestea sunt însă excepții de la regula care făcea din principii cei mai importanți protectori și patroni ai vieții monastice în Țările Române.

Mănăstirile s-au bucurat de la început de autonomie, alegându-și egumenii fără amestec din partea ierarhiei bisericești sau a domniei. Cu timpul însă, principiile autonomiei au fost încălcate. De aceea, de exemplu, Mihai Viteazul, la 1596, a ținut sfat cu Mitropolitul Eftimie, cu Episcopii de Râmnic și de Buzău și cu întreg Sinodul spre a stabili regulile autonomiei mănăstirești, condamnând încălcările vechilor obiceiuri. Domnia și Biserica au lucrat în general în armonie. O excepție s-a petrecut sub Radu cel Mare, când fostul Patriarh ecumenic Nifon, devenit Mitropolit al Țării Românești, a încercat să lezeze autoritatea domnească. Reacția domnului a fost promptă: „eși den țara noastră, că viața și traiul și învățăturile tale noi nu le putem răbda, că strici obiceiurile noastre”. Un alt domn care a voit „stricarea” obiceiurilor a fost Despot-Vodă, scos din scaun „ca să nu primenească legea și să nu răsipască țara”. A fost acuzat de „erezie” (fiindcă era protestant) și de ostilitate față de Biserica Moldovei, al cărei cap și protector ar fi trebuit să fie. În general însă, în Țara Românească și Moldova, Biserica de rit bizantin și-a îndeplinit rolul de principală instituție a statelor românești, patroană a spiritualității (creдинței) și culturii. În plus, Domnia și Biserica din Țara Românească și Moldova au sprijinit Biserica românilor cuprinși în Ungaria, precum și comunitățile de creștini ortodocși de la Mănăstirile Muntelui Athos, din întreg Levantul (Meteora, Muntele Sinai, Alexandria, Cipru, Epir, Ierusalim), de la Kiev. O seamă de Mănăstiri românești, cu bunurile lor, au fost „închinat” Mănăstirilor din Orient, aflate sub asupra „păgânilor”, ceea ce a ajutat la menținerea comunităților creștine în acele locuri, dar a și secătuit uneori Țările Române de substanța lor economică. Biserica ortodoxă din Transilvania, sprijinită de statele românești de la Sud și Est de Carpați, a fost ridicată la rang de Mitropolie cel mai târziu în secolul al XVI-lea. Fără s-o spună în mod direct, iezuitul italian Antonio Possevino leagă

situația discriminatorie a românilor transilvăneni de credința lor ortodoxă, mirându-se că acești români, împreună cu cei din Țara Românească și Moldova, au fost atât de îndărătnici „în schisma lor și în ritul grec”. Același Possevino detaliază organizarea bisericească a românilor transilvăneni: aceștia aveau un Mitropolit cu reședința la Alba-Iulia, întărit de principe în această demnitate, după sfințirea sa ca Episcop de către forurile ecleziastice; mai aveau un Episcop în ținutul Dejului (probabil la Vad) și un altul la Șimleu; liturghia era slujită în limba slavonă, dar preoții români numiți „popi” aproape nu înțelegeau ceea ce citeau. Alte detalii sunt de asemenea pline de interes: românii țineau foarte strict posturile și sărbătorile; nu acceptau presiunile nobililor de a trece la „erezia” calvină și făceau plângeri în acest sens la principe; „pricinile spirituale” erau decise de către Episcopii lor; ceremoniile și liturghia acestor români erau aproape aceleași ca la catolici, deși comiteau „erorile” semnalate și la ceilalți „schismatici”.

Prin urmare, Ortodoxia a constituit nu numai chintesența instituțiilor românești din Transilvania, dar a concentrat și preocupările de viață națională ale comunităților. Ea a devenit o modalitate de existență în cadrele proprii, un fel tipic de a aborda și înțelege viața; de aceea, Ortodoxia a fost numită aici „legea românească”. Biserica răsăriteană a românilor, supusă în mare parte de către state „păgâne”, catolice și protestante, nu a avut influența internațională, nici forța de pătrundere și nici puterea materială a Bisericii catolice, dar a reprezentat o instituție cu valoare de simbol pentru românii medievali și pentru conservarea identității lor.

Prima monografie despre Eminescu

*Tudorel Urian**

La sfârșitul secolului al XIX-lea, în anul 1895, un tânăr transilvănean, Elie Miron Cristea își susținea la Budapesta lucrarea de doctorat la Facultatea de Litere Clasice și Filosofie a Universității Regale din Budapesta. La momentul respectiv Marea Unire nu se întrezărea încă. Transilvania era parte componentă a Imperiului Austro-Ungar, tânărul literat avea doar 27 de ani, iar teza sa de doctorat, *Eminescu, viața și opera. Studiul unor creații mai noi în literatura română*, a fost redactat în limba maghiară. De aceea ea a rămas vreme de mulți ani inedită pentru vorbitorii de limba română, chiar dacă a fost publicată încă din anul imediat următor (1896) la editura Todoran Endre din Gherla. Dar publicarea ei în volum s-a făcut tot în limba maghiară. Prima traducere în limba română a acestei lucrări a apărut abia în anul 1984, prin grija mitropolitului Ardealului, Antonie Plămădeală. Între timp, Transilvania intrase în componența României de ani buni, autorul lucrării fusese primul Patriarh al României și Premier în perioada interbelică (Miron Cristea a trăit între anii 1868 și 1939), iar eminescologia prinsese aripi în literatura română, fără însă ca multe dintre vedetele ei, începând cu marele G. Călinescu, să știe de existența studiului celui mai înalt ierarh al țării, primul Patriarh ortodox al României Mari, publicat în secolul precedent, necum să îl cuprindă în bibliografia lor.

Care este astăzi interesul unui studiu despre Mihai Eminescu, scris cu aproape un secol și jumătate în urmă? În primul rând, alegerea subiectului. În anul redactării tezei, poetul murise de numai șase ani, lumea literară românească se afla încă în imediata sa posteritate. Cei

* Tudorel Urian, Scriitor, publicist, critic literar, email: tudorelurian@hotmail.com

mai mulți dintre contemporanii săi erau încă în viață, îl cunoscuseră, au interacționat cu el. Moartea lui Eminescu, la o vârstă destul de tânără (39 de ani), stârnise cu certitudine o oarecare emoție în societatea românească a timpului. Se vorbea de asta, începuseră să circule și tot felul de teorii ale conspirației, legenda descrierii lui Eminescu pe post de poete maudit începuse să-și ia zborul. Într-un studiu publicat în volumul său *Alchimia existenței* (Cartea Românească, 1983), Alexandru Paleologu scrie despre funeraliile poetului că ele au fost onorate de prezența a „trei președinți de consiliu (de miniștri – n.m) și alte foste, actuale sau viitoare excelențe, fără a mai vorbi de mulțimea participanților. Deși nu au fost astfel decretate, poetul a avut parte de fapt de funeralii naționale”. (*Funeraliile poetului*, p.16) Din câteva rânduri este anulată versiunea cvasioficializată încă din vremea vieții poetului, amplificată în deceniile care vor urma, pentru a atinge apogeul în comunism, că Eminescu nu a fost apreciat de contemporanii săi, că a trăit în mizerie, marginalizat, din mila publică, disprețuit de puternicii zilei. Este adevărat, pe de altă parte, că moartea sa nu a stârnit niciun fel de reacție la nivelul Academiei Române, din rândurile căreia făcea parte însuși Titu Maiorescu, controversatul său protector, cel care i-a strâns poeziile în volum, dar a făcut o selecție care să conducă spre acea impresie publică de victimă a societății care s-a transmis din generație în generație până aproape de zilele noastre. Nicio ședință solemnă pentru evocarea personalității sale. Abia în anii '50 ai secolului XX, la propunerea lui Mihail Sadoveanu, a devenit membru de onoare post-mortem al Academiei Române. În felul acesta nefericitul poet putea servi mai bine mesajelor propagandistice ale regimului comunist abia instalat.

Altă zonă de interes a cărții ține de exigențele unei teze de doctorat la sfârșitul secolului al XIX-lea, pentru un student care locuia în alt spațiu administrativ și politic decât România. Cum se putea informa viitorul Patriarh al României despre subiectul lucrării sale, în condițiile în care posteritatea poetului se afla încă la nivelul emoțiilor, marile cărți despre viața și opera sa nu apăruseră încă, *mass-media* erau departe de ce reprezintă ele astăzi? Biblioteca Academiei Române abia

își scosese cărțile din cufere și făcea, sub comanda entuziastă și pricepută a lui Ioan Bianu, primii pași pentru organizarea ei într-o instituție modernă și funcțională, după modelul marilor biblioteci occidentale în care „Bibliotecarul” își făcuse stagii de pregătire pentru a le studia organizarea. Date fiind mijloacele precare de informare asupra unui poet dintr-o altă entitate statală, cu o conducere mai degrabă ostilă României și culturii noastre, mort la 39 de ani, demersul lui Miron Cristea de a susține o teză de doctorat despre Eminescu, în limba maghiară, pare astăzi o aventură aproape sinucigașă. Ce putea ști tânărul bursier de la Budapesta despre poetul din țara vecină, decedat în condiții nu foarte clare, la vârsta chistică de 39 de ani? E drept, viitorul Patriarh al României a fost între 1891 și 1895 bursier al Mitropoliei Ardealului, iar prin rețelele sale din țară, Biserica Ortodoxă era, probabil, singura instituție susceptibilă să suplinească golul de informații științifice.

În condițiile date, tânărul bursier s-a aplecat asupra operei lui Eminescu, cu inocența aurorală a omului care o citește pentru prima oară, fără prejudecăți critice și idei preconcepute. Firește, citise articolele lui Maiorescu și este posibil, ba chiar probabil, ca ele să-i fi influențat subliminal percepția, să-i fi putut alcătui în minte un anumit tip de ierarhie a temelor și a poemelor, dar în general volumul său are o prospețime a privirii și a gândului care îmi amintește de cartea lui Alex Ștefănescu, *Eminescu, poem cu poem. La o nouă lectură* (ALL, 2017), în care importantul critic postbelic a încercat să facă abstracție de tot ce știa despre cel considerat poetul nostru național și să recitească fiecare poem al său cu deplină inocență, bucurându-se din plin de muzicalitatea versurilor și profunzimea gândirii. Pentru tânărul Miron Cristea exercițiul a fost chiar mai simplu: obiectiv, el nu avea de ce să se agățe în privința bibliografiei. De altfel, lucrarea sa seamănă mai mult cu un eseu, conține foarte puține note de subsol și la sfârșitul ei nu este indicată o listă bibliografică, procedură destul de rar întâlnită în cazul lucrărilor de doctorat. Practic, sursele sale de informație au fost, în afară de volumele de poezii ale lui Eminescu, articolele din presa literară despre poet, volumele de critică literară, în special cele semnate de Titu Maiorescu,

Patriarhul criticii literare românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea, dar și *Amințirile de la Junimea* ale lui Iacob Negruzzi. O mare importanță acordă tânărul autor și corespondenței surprinzător de bogate la care se pare că a avut, totuși, acces. Surse de maximă credibilitate, de informații despre viața lui Eminescu, date fiind sursele la prima mână și apropierea în timp, sunt scrisorile surorii sale Henriette schimbate cu oameni din preajma poetului, printre care misterioasa filantroapă Cornelia Emilian, devenită un fel de protector financiar al familiei, din motive pe care unii critici nu le-au considerat complet dezinteresate. Din corespondența dintre Henriette și doamna Emilian aflăm despre problemele de sănătate cu care se confrunta întreaga familie Eminescu: „Tuberculoza este ereditară la toți din familia noastră; ne atacă la orice vârstă și toți murim din cauza ei”. (p.14).

În general, firul vieții lui Eminescu este cel cunoscut din puzderia de surse apărute, mai ales începând cu a doua jumătate a secolului XX. Miron Cristea are însă, încă o dată, șansa începutului, a celui care plasează primul jaloanele. El povestește despre plecarea sa la Cernăuți, în anul 1860, unde începe Gimnaziul. A fost mai degrabă un elev mediocru, cu excepția orelor de limba română, la care a manifestat de timpuriu un mare interes și talent deosebit. În clasa a II-a de gimnaziu a rămas repetent, iar în anul 1863 a abandonat școala și s-a întors la Botoșani. La vârsta de 13 ani (1863), spiritul de aventură îl împinge spre lumea teatrului ambulant, la început în trupa lui Fani Tardini, apoi în altele, printre care cea a lui Pascali. Viitorul Patriarh constată că drumurile celui abia ieșit din adolescență sunt destul de întortocheate și greu de urmărit între anii 1864 și 1868, din cauza traseelor nu foarte clar definite și înregistrate de consemnări scrise ale trupelor de teatru. Cert este însă faptul că în 1866 se înregistrează faimosul său debut editorial, într-un caiet conținând șapte poezii, dintre care două în limba germană. Poezia *Lăcrimioarele învațaceelor gimnoesiaști de-n Cernaueți la mormântul prea iubitului lor profesoriu Arune Pumnul* este a doua dintre cele șapte, iar semnătura autorului este „M. Eminovici, elev la fără frecvență”. Poezia se bucură de reacții foarte bune din partea celor

care au citit-o. Încurajat de succes, poetul va trimite mai multe poezii revistei orădene „Familia”. Prima este publicată de Iosif Vulcan în numărul 6 din 1866, însoțită de textul reprodus de Miron Cristea: „Deschidem bucuroși coloanele revistei noastre acestui tânăr de 16 ani, care cu primele încercări de poezie ne-a făcut o impresie plăcută.” (p.16).

Firește, din teză nu avea cum să lipsească informația că respectatul gazetar care i-a facilitat debutul într-o revistă literară a avut și inițiativa românizării numelui său, din Eminovici în Eminescu, iar poetul l-a folosit ulterior, în această formă, până în ultima zi a vieții sale.

Firește, șansele cititorului de azi, de a mai găsi lucruri necunoscute despre viața lui Mihai Eminescu în cartea de tinerețe a patriarhului Miron Cristea, sunt minime. Au trecut 136 de ani de la moartea poetului, timp în care s-au scris sute de cărți, după ce au fost frunzărite filă cu filă toate sursele documentare existente. Cum spuneam, meritul doctorandului stă în calitatea sa de deschizător de drumuri, de precursor al tuturor acestor studii de eminescologie care au saturat librăriile în ultima parte a comunismului. Mai interesante sunt reflecțiile lui Miron Cristea din a doua parte a tezei sale, în care este tratată opera. Așa cum am mai spus, el citește totul cu mintea proaspătă, nu are clișee de gândire, reminiscențe de lectură în urma drumurilor excesiv de bătătorite. Uneori încearcă să facă un fel de echilibristică între poziții critice contrare, cântărind argumentele cu mintea proprie și trecându-le prin filtrul propriei sale personalități. O întrebare incitantă, care îl frământă, este dacă Eminescu ar fi fost același în condițiile în care ar fi avut mijloace materiale îndestulătoare, știut fiind faptul că a trăit multă vreme în sărăcie, prietenii săi fiind obligați să recurgă în câteva rânduri la umiltoare exerciții de chetă publică pentru a-i putea asigura supraviețuirea. Ca un adevărat detectiv literar, viitorul Patriarh al României cercetează urmele scrise lăsate de criticii literari ai timpului și încearcă să deducă din ele poziția scriitorilor respectivi în legătură cu chestiunea în discuție. Rezultatul, provenit din frământările unui

suflet profund creștin, merită consemnat. Miron Cristea trece în revistă explicațiile contemporanilor lui Eminescu pe seama pesimismului maladiv al poetului. Astfel, Vlahuță îl pune pe seama luptei grele pe care poetul a fost obligat să o ducă pentru a-și câștiga existența. Maiorescu explică pesimismul eminescian exclusiv prin moștenirea genetică și susține că explicarea lui nu stă în educație, în societate sau în lupta pentru existență. Socialistul Ghera susține că la începuturile sale Eminescu a fost chiar optimist, dar că anomaliile din societate l-au aruncat în ghearele pesimismului. În sfârșit, doamna Cornelia Emilian pune pesimismul și boala care l-au ucis pe Eminescu pe seama vieții sale dezordonate.

După ce enunță toate aceste păreri, tânărul Miron Cristea conchide cu maturitate că niciuna dintre ele nu trebuie exclusă *ab initio* și că fiecare conține partea ei de adevăr. Dar citite individual, toate aceste păreri sunt unilaterale și, prin urmare, insuficiente. De fapt, crede tânărul exeget, pesimismul lui Eminescu este un cumul de factori, care include „starea lui psihologică, boala, societatea în care a trăit, lipsa mijloacelor materiale și, în special, educația de care a beneficiat” Viitorul Ierarh este de părere că toți acești factori i-au produs poetului decepții, care cu timpul au conturat viziunea sa pesimistă asupra vieții.

Pe de altă parte, scrie el, „nu putem admite ipoteza că Eminescu a fost cândva cu totul optimist. Chiar primele poezii pe care le-a scris arată înclinația spre pesimism (*Viața*)”.

Continuă însă candidatul la titlul de doctor în filologie, în fraza imediat următoare:

„Dar nu putem accepta nici ipoteza că Eminescu, dacă ar fi avut condiții materiale bune, ar fi rămas tot în același pesimism. Oricât de independent ar fi cineva în gândire, nu se poate detașa într-un tot de societatea în care trăiește”. (p. 59)

Eminescu – viața și opera – Studiu asupra unor creații mai noi din literatura română, lucrarea de doctorat a viitorului Patriarh al României, Miron Cristea, spune cititorului de astăzi mai multe despre autorul ei,

tânărul doctorand devenit peste decenii primul Patriarh Ortodox al României întregite, decât despre cel de care se ocupă. Despre Eminescu se știe aproape totul din zecile de mii de pagini care i-au analizat viața și opera și s-au străduit să descifreze misterele legate de scrisul său. În schimb, cartea ne oferă marea revelație, de a vedea la lucru un tânăr de 27 de ani, fascinat de personalitatea unui om aparținând, practic, generației lui, dispărut cu 6 ani înainte ca el să-și finalizeze teza. Deși opțiunea lui Miron Cristea era legată ferm de Biserică și credința ortodoxă, poate surprinzător, el și-a ales pentru teza de doctorat viața plină de sinuozități și opera unui poet în care se găsesc prea puține elemente care să trimită la credința ortodoxă. Aceasta dovedește o mare flexibilitate intelectuală a viitorului Patriarh al României și ne explică excelența lui adecvare pentru situațiile limită prin care a trecut România în timpul său.

Biserica Ortodoxă Română din Transilvania și înființarea Patriarhiei Române. La 100 de ani (1925–2025)

Ioan-Vasile Leb*

Anul acesta, 2025, este unul foarte bogat în evenimente deosebit de importante, atât pentru întreaga creștinătate, cât și pentru poporul român și Biserica Ortodoxă Română. Amintim aici doar împlinirea a 1700 de ani de la lucrările Sinodului I Ecumenic de la Niceea, din anul 325¹, împlinirea a 140 de ani de la recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române² și 100 de ani de la înființarea Patriarhiei Române³. Sunt evenimente care vor fi evocate anul acesta în mod deosebit. În cele ce urmează, vom vedea care a fost contribuția ortodocșilor români transilvăneni la înființarea Patriarhiei, fapt pentru care trebuie să ne întoarcem la anul 1918.

* Ioan-Vasile Leb, Pr. Prof. Dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, UBB Cluj-Napoca, email: lebioan@yahoo.com

¹ Vezi Pr. Prof. Dr. Viorel Ioniță (coordonator) *Istoria Bisericească Universală. Vol I., De la întemeierea Bisericii până la anul 1054*. Ediția a II-a, revizuită, Basilica, București, 2021, p. 387–400

² *Centenarul Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 538

³ Pr. Prof. Dr. Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885–2000*, Vol. III, Tom. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, p. 90–119; Ioan-Vasile Leb, *Biserică și implicare. Studii privind istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura LIMES, Cluj, 2000, p. 143–159; Idem, Ioan-Vasile Leb, *Die Rumänische Orthodoxe Kirche im Wandel der Zeiten*, Presa Universitară Clujeană, p. 88–99

Actul Unirii de la 1918⁴, prin care s-a realizat România Mare, a adus cu sine și unificarea administrativă a Bisericii Ortodoxe Române din toate provinciile românești. Atât din partea oamenilor Bisericii, cât și din rândurile mirenilor, se auzeau tot mai insistent voci care cereau organizarea unitară a tuturor ortodocșilor din țară, precum și înființarea Patriarhiei Române⁵.

Și nu este deloc întâmplător că inițiativa acestei unificări și realizări a Patriarhiei a plecat tocmai din Transilvania, deoarece este bine cunoscută lupta de veacuri a românilor din aceste părți în vederea realizării unității noastre naționale, statale și bisericești⁶.

Deși lipsiți de întâistătătorul lor – după plecarea mitropolitului Vasile Mangra (1916–1918)⁷ –, preoții ardeleni s-au întrunit la Sibiu, între 6–8 martie 1919, în cadrul primului lor Congres⁸. Convocarea a fost făcută încă din 24 februarie 1919⁹, între organizatorii de frunte situându-se Dr. Ioan Lupaș, protopopul Săliștei și Dr. Nicolae Bălan, profesor la Institutul Teologic Universitar din Sibiu. Alături de preoții ortodocși ardeleni, între care se afla și protopopul „unit” al Clujului, Dr. Nicolae Dăianu, mai erau de față episcopul Caransebeșului, Dr. Elie Miron Cristea, viitorul Mitropolit primat și apoi Patriarh, precum și preoți din Țara Românească și Moldova¹⁰. Ședințele au fost conduse de Dr. Vasile Saftu, Protopopul Brașovului și au tratat, între altele, și

⁴ Ioan Lupaș, *Istoria Unirii românilor*, Basilica, București, 2018; *Unitate și Dăinuire – Centenar România Mare – 1918–2018* Editura Episcopiei Caransebeșului, Reșița; Fabiano-Montestefano, 2019

⁵ Nestor Vornicescu-Severineanul, *Încercări, posibilități și propuneri în vederea înființării patriarhatului înainte de 1925*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XCIII (1975), nr. 11–12, p. 1357–1364. (mai departe „B.O.R”...)

⁶ Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I-III, București, 1981

⁷ Marius Eppel, *Vasile Mangra. Activitatea politică 1875–1918*, Presa Universitară Clujeană, 2004

⁸ *Analele Asociației „Andrei Șaguna” a clerului Mitropolie Ortodoxe Române din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș*. Actele primului Congres al preoțimii din Mitropolia Ardealului... ținut în zilele de 6/19–8/21 martie 1919, Sibiu, 1919

⁹ *Renășterea Română*, Sibiu, I (1919), nr. 41 din 24 februarie, p. 3

¹⁰ Nestor Vornicescu-Severineanul, *art. cit.*, p. 1357

problema unificării bisericești. La 7 martie, în unanimitate, Congresul s-a pronunțat pentru unificarea într-o singură Biserică Ortodoxă Română în frunte cu un *Sfânt Sinod* și a cerut *menținerea Statutului organic sagunian cu participarea mirenilor* în corporațiile bisericești¹¹.

În cadrul aceluiași Congres s-a propus, pentru prima dată după 1918¹², înființarea patriarhatului românesc. Propunerea a fost făcută de către protopopul dr. Gheorghe Ciuhandu (1875–1947), consilier eparhial la Arad, într-un documentat referat citit în cadrul Congresului¹³. În acest referat, însușit de Congres, se proiecta viitoarea organizare a Bisericii Ortodoxe din România întregită. Se constata că exista o bună ordine internă între noile hotare și că, după canonul 34 apostolic, se cuvenea ca „toți Ierarhii noștri să recunoască pe unul dintre ei ca Protos”. Se arăta, de asemenea, că odată realizată unitatea politică și ierarhică bisericească, „ne îndreptățește să înființăm demnitatea de Patriarh ortodox român”. Aceasta nu încalcă nicio regulă canonică întrucât și celelalte Biserici creștine din Răsărit au deja această demnitate. De asemenea, au avut-o și bulgarii și, mai nou, au înființat-o și rușii¹⁴ și sârbii¹⁵. De aceea, se exprima speranța că în curând și în Biserica Ortodoxă Română se va institui patriarhatul: „Toate popoarele creștine ortodoxe din Orient își au Patriarhii lor..., de ce nu ne-am gândi și

¹¹ Ioan Lupaș, *Atitudinea preoșimii față de problema unificării bisericești*, în „B.O.R.”, XL (1921), nr. 3 (489), p. 204

¹² Pr. Prof. Mircea Păcurariu, *Câteva considerații cu privire la proclamarea autocefaliei și la înființarea Patriarhiei Ortodoxe Române*, în „Mitropolia Banatului.”, XXV (1975), nr. 10–12, p. 515. (mai departe „M. B.”...)

¹³ Întrucât autorul nu putuse veni la Sibiu din cauza „liniei demarcaționale”, referatul a fost citit de către Dr. D. Borcia, preot în Săliște. Cf. *Analele...*, p. 81; Pr. Gh. Ciuhandu, *Gânduri de reorganizarea unitară a preoșimii din Patriarhia Română*, Arad, 1942, p. 10

¹⁴ Ștefan Berechet, *Alegerea Patriarhului Tihon*, în „B.O.R.”, XL (1921), nr. 2, p. 142–143; *Biserica românească la marele sobor al Bisericii rusești la Moscova*, rev. cit., p. 689–692; Johannes Chrysostomus *Kirchengeschichte Rußlands der neuesten Zeit I. Patriarch Tichon 1917–1925*, Anton Pustet, München-Salzburg, 1965, p. 67–113

¹⁵ Aurel Jivi, *Patriarhia Ortodoxă Sârbă de la 1920 până în prezent*, în „Studii Teologice”, XXIII (1970), nr. 5–6, p. 435. (mai departe „S.T.”); Alexandru-Eugen Gherghel, *Biserica Ortodoxă din Serbia din anul 1800 și până după cel de al doilea război mondial*. Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2013, p. 110–130 (manuscris)

noi la reînființarea patriarhatului vechi, acum ca patriarhat românesc al României reîntregite?! Canonul 34 apostolic ne dă acest drept și nouă. Pentru demnitatea de patriarhat românesc este predestinat scaunul de Mitropolit primat al României”¹⁶. Între propunerile raportului, la punctul 2 se spunea: „Unitatea spirituală ce a existat și până azi există între Biserica Ortodoxă Română din Regat și din provinciile alipite, în temeiul canonului 17 de la Calcedon, care cere ca orânduirea bisericească să se acomodeze jurisdicției politice, și în temeiul canonului 34 apostolic, care prevede organizarea ierarhică bisericească în mod unitar pentru fiecare popor, trebuie concretizată prin unirea Bisericilor Ortodoxe Române particulare și sub raportul canonic, sub primația din București, ca centru de unitate canonică a Bisericii tuturor românilor ortodocși, ori păstrându-se și pe mai departe demnitatea primațială a Mitropolitului din București, ori creându-se, conform tradițiilor și practicilor Orientului ortodox, demnitatea patriarhală, la care să fie ridicat scaunul mitropolitan-primațial de București”¹⁷. Articolul acesta a fost aprobat de către Congres și primit fără vreo schimbare, ca hotărâre a sa¹⁸. Totodată, s-a hotărât ca viitoarea unitate bisericească să se facă în baza Statutului organic șagunian, cu păstrarea autonomiei bisericești și participarea elementului mirean în problemele administrative¹⁹.

Importanța hotărârilor luate la acest Congres l-a făcut pe I. Lupaș să-l caracterizeze astfel:

„Congresul preoțesc de la Sibiu a dat, deci, în primăvara anului 1919, o dovadă convingătoare despre dorința întregii preoțimi

¹⁶ Dr. Gh. Ciuhandu, *Împreunarea Bisericilor Ortodoxe Române de pe teritoriul României Mari într-o singură Biserică și raportul acestei Biserici cu Statul*, Arad, 1919, p. 9. Aceste propuneri le făcuse preotul Gh. Ciuhandu încă din februarie 1919, când scria în „*Biserica și Școala*”, Arad, an 43 (1919), nr. 7 din 10/23 februarie, p. 1. Vezi și *rev. cit.*, nr. 9 din 24 februarie-9 martie 1919, p. 1.

¹⁷ Dr. Gh. Ciuhandu, *Împreunarea Bisericilor...*, p. 27; Pr. Dr. Gheorghe Lițiu, *Contribuții arădene la promovarea unității bisericești a Românilor*, în „M.B”, XXV (1975), nr. 10-12, p. 535.

¹⁸ I. Lupaș, *Atitudinea preoțimii...*, p. 204.

¹⁹ *Ibidem*, p. 206.

ardelene de a colabora la opera de unificare a organizației bisericești în mod prudent și chibzuit, accentuând cu toată stăruința însemnătatea cea mare a acestei probleme, care nu se poate rezolva în mod pripit, ci trebuiește pregătită cu răbdare și înțelepciune”²⁰.

La scurt timp după Congresul preoților s-a ținut, la 23 aprilie 1919, tot la Sibiu, Sinodul episcopal al Mitropoliei Ortodoxe Române din Transilvania, alcătuit doar din episcopul Aradului, Ioan Papp – ca locțiitor de mitropolit – și Dr. Elie Miron Cristea, episcopul Caransebeșului²¹. Socotind că prima urgență era unificarea administrativă, sinodul nu a înscris în hotărârile sale și problema patriarhatului, mărginindu-se a trata doar prima problemă. Având în vedere noua situație creată după 1919 și în baza canonului 34 apostolic, precum și „vechea legătură canonică ce a existat înainte de veacul al XVIII-lea între Biserica noastră și Mitropolia Ungrovlahiei”, sinodul sibian a hotărât următoarele:

- „I. Biserica Ortodoxă Română din Ardeal, Banat și părțile românești din Ungaria, cuprinsă de o adâncă bucurie, revine în sânul Bisericii Ortodoxe Române... de la care o rupsesse vitregitatea timpurilor și reînnoiește vechile sale legături de unitate cu Mitropolia Ungrovlahiei, dorind a forma parte integrantă a Bisericii mame din România unită cu Basarabia și Bucovina.
- II. În scopul acesta, episcopatul nostru roagă cu adâncă smerenie pe Prea Sfințitul Sinod episcopesc central de la București să primească cu frățască dragoste pe Episcopii Mitropoliei noastre în șirul membrilor Sinodului episcopesc, statorând împreună locul șederii lor în ordinea ierarhică.
- III. Sinodul nostru constată necesitatea de a se uniformiza organizațiunea Bisericii din întreaga (țară), introducându-se o autonomie perfecționată pe baza experiențelor ce la avem noi după o practică de 50 de ani ai vieții bisericești – constituționale, având a se admite și mireni în corporațiunile bisericești de natură

²⁰ *Ibidem*

²¹ Adrian Ardeț, Ioan Bolovan (Editori), *Biserică și națiune la românii din Banat și Transilvania. Episcopul Elie Miron Cristea și Marea Unire*, Editura MEGA, Cluj-Napoca

administrativă, culturală și electorală, și susținându-se drepturile ierarhice ale preoților și episcopilor, respectiv ale Sinodului episcopesc, ca suprema autoritate conducătoare a Bisericii.

IV. Până când se va face o organizare uniformă, Mitropolia noastră își păstrează organizația sa pe temeiul Statutului organizatoric, dar ca parte integrantă a Bisericii române din statul român reîntregit”²².

Curând după aceasta, între 12–25 iulie 1919, s-au întrunit la Sinaia reprezentanții autorităților bisericești și politice din toate provinciile românești, într-o conferință mixtă, pentru a discuta principiile și punctul de plecare în vederea unificării bisericești. Reprezentanții transilvăneni Valeriu Braniște, Ioan Lupaș și Miron Cristea au apărut principiile Statutului organic șagunian, arătând că ar fi periculos a despuia preoțimea și poporul ardelean de drepturile pe care le-a putut exercita o jumătate de secol sub regimul acestui Statut. Arătând că „Statutul șagunian oferă garanție atât pentru respectarea canonicității, cât și a principiului ierarhic, episcopul Miron Cristea al Caransebeșului cerea: 1) admiterea elementului mirean în afacerile constitutive și administrative bisericești; 2) respectarea evoluției istorice și canonice și 3) respectarea principiului ierarhic”²³.

În urma dezbaterilor de la Sinaia, s-a hotărât, între altele, ca unificarea bisericească să înceapă cu forumul suprem de conducere bisericească, Sfântul Sinod, apoi să se convoace toți ierarhii Bisericii Ortodoxe Române într-o ședință și ca organizarea bisericească să aibă ca punct de plecare Statutul organic șagunian”²⁴. Se poate observa că nici în hotărârile de la Sinaia problema patriarhatului nu a fost

²² Arhiva Sfântului Sinod, *Dosar nr. 147*, f. 222–303; Preot Nicolae Șerbănescu, *Înființarea Patriarhiei Române* (1925), în „B.O.R”, XCIII (1975), nr. 11–12, p. 1384–1385; I. Lupaș, *În chestia unificării organizației bisericești*, în *rev. cit.*, XL (1922), nr. 7 (493), p. 535–538

²³ I. Lupaș, *Atitudinea oficialităților bisericești și politice față de problema unificării constituționale a Bisericii Ortodoxe Române*, în „B.O.R”, XLIII (1925), nr. 5, p. 264

²⁴ Arhiva Sfântului Sinod, *Dosar nr. 147*, f. 299–303; I. Lupaș, *Atitudinea oficialităților...*, p. 264; Idem, *Atitudinea preoțimii...*, p. 204

inclusă. Totuși, ea a fost discutată. Ne-o dovedește însuși viitorul patriarh Miron, care mărturisește:

„În cursul verii din 1919, am avut purparleuri cu mai mulți frunțași ai Bisericii noastre asupra modului cum ar fi să organizăm Biserica Ortodoxă Română în mod unitar. Dintre aceștia, Ioan Preda, bătrânul jurisconsult al Consistoriului arhidiecezan din Sibiu – cu carele am tratat materia aceasta în curs de vreo 4–5 zile –, a cuprins din firul discuțiilor mele unele momente în sub alăturatul memoriu, adăugând: ideea, care a scos-o la iveală în *Biserica și Școala* din Arad a profesorului dr. Ciuhandu și pe care o agită și alții, ca să se ridice Mitropolia centrală de la București la rangul de patriarhat al românilor”.

La sfârșit, el își exprima credința că „legiuitorul poate va găsi vreun moment de folos și în acest memoriu”²⁵.

Spre sfârșitul anului 1919, toți Ierarhii ortodocși români au fost convocați la ședința extraordinară din 30 decembrie 1919 a Sinodului Central de la București. Aici, Episcopii din provinciile alipite au făcut următoarea declarație:

„Subsemnații, întruniți în sesiunea extraordinară a Sfântului Sinod azi, marți, 30 decembrie 1919, propunem ca unirea națiunii române să se extindă și asupra sfintei noastre Biserici strămoșești, care să alcătuiască o singură Biserică Autocefală Ortodoxă Română, a cărei autoritate supremă este Sfântul Sinod al Sfintei Biserici Ortodoxe Autocefale a României întregite”²⁶.

Primită cu entuziasm de către toți arhieriei, declarația a devenit hotărâre a Sfântului Sinod.

La scurt timp, în ședința sa din 12/25 februarie 1920, Congresul Național Bisericesc al Românilor Ortodocși din Mitropolia Ardealului

²⁵ Miron Cristea scria acestea în august 1920, aflându-se la Căldărușani. Memoriul lui Ioan Preda a fost și el găsit. Vezi Arhiva Sfântului Sinod, *Dosar nr. 151*, f. 215; Preot Nicolae Șerbănescu, *art. cit.*, p. 1387; Nestor Vornicescu-Severineanu, *art. cit.*, p. 1359

²⁶ Arhiva Sfântului Sinod, *Dosar nr. 147*, f. 102

hotăra „pentru vecie” unirea cu Biserica vechiului regat, cu a Basarabiei și a Bucovinei și, pentru pregătirea unui proiect de unificare, a ales o delegație de 12 inși pentru a lua contact cu delegații celorlalte Biserici Ortodoxe spre a discuta modalitățile și principiile fundamentale în baza cărora să se realizeze unificarea²⁷. Hotărârea aceasta a fost primită cu bucurie de către Consistoriul Superior Bisericesc de la București care, la 1 mai 1920, a decis ca elaborarea legislației unei organizații bisericești unitare „să se facă de un fel de Adunare Constituantă la care fiecare Biserică provincială să-și trimită reprezentanții săi”. Numită apoi „Constituanta bisericească”, aceasta s-a întrunit la București, între 5/18–11/24 septembrie 1920, apoi între 16–24 decembrie 1921 și la 4 ianuarie 1922. În cele din urmă, au fost constituite comisii și subcomisii mai restrânse, elaborându-se „Legea și Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române” din 4 mai 1925²⁸.

În tot acest răstimp, românii ortodocși transilvăneni au lucrat în vederea realizării unificării bisericești. Cei trei reprezentanți ai lor în „Constituanta”, mitropolitul Nicolae Bălan (1920–1955) de la Sibiu, Dr. Ioan Lupaș și Dr. Valeriu Braniște²⁹ au susținut în acest for, ca și în Parlamentul țării, principiile Statutului organic șagunian. Alături de aceștia, o seamă de personalități din Transilvania au contribuit la lămurirea unor chestiuni bisericești: Gheorghe Ciuhandu, Onisifor Ghibu, Valer Moldovan, Ioan Mateiu, Ștefan Meteș, Gheorghe-Grigorie Comșa și alții³⁰. Revistele bisericești de dincoace de Carpați au urmărit

²⁷ Idem, *Dosar nr. 151*, f. 151–272; Dr. Valer Moldovan, *Biserica Ortodoxă Română și problema unificării*, Cluj, 1921, p. 5; *Telegraful Român*, nr. 13 din 1920

²⁸ *Vezi Legea și statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române*, Cernica, 1925; Pr. N. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 1386–1387

²⁹ Ioan Lupaș, *Legea unificării bisericești. Discurs rostit în ședința Camerei deputaților la 1 aprilie 1925*, București, 1925. Pentru activitatea mitropolitului Nicolae Bălan vezi *Omagiu Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului. La douăzeci de ani de arhipăstorie*, Sibiu, 1940, p. 65–128 și 214–248

³⁰ Vezi, între altele: Dr. Gheorghe Ciuhandu, *Împreunarea Bisericilor...*; Idem *Unificare la repezeală – ori revizuirea statutului organic ardelean*, în *Revista Teologică*, Sibiu, XI (1921), nr. 8–11, p. 263–273; Idem, *Reorganizarea centrelor noastre ierarhice și unificarea bisericească*, București, 1923; Idem, *Preoțimea ortodoxă*

și ele cu interes evenimentele bisericești care erau în plină desfășurare. *Telegraful Român*³¹ și *Revista Teologică*³² de la Sibiu, *Renașterea*³³ și *Societatea de mâine*³⁴ din Cluj, *Legea Românească*³⁵ de la Oradea, *Biserica și Școala*³⁶ de la Arad sau *Foaia Diecezană*³⁷ de la Caransebeș s-au făcut adevărate tribune ale luptei pentru unitatea Bisericii românești. Unii dintre transilvăneni ca: Gh. Ciuhandu, I Lupaș, O. Ghibu și alții dezbăteau această problemă și în revistele din vechiul regat, cum ar fi *Biserica Ortodoxă Română* de la București, făcând cunoscut tuturor românilor punctul de vedere ardelean în privința unificării bisericești³⁸.

Nu era uitată nici problema patriarhatului românesc, idee promovată mai ales de către ardeleni și basarabeni. Astfel, după începerea lucrărilor „Constituantei”, preluând punctul de vedere ardelean, la 21 noiembrie 1920, delegații preoțimii basarabene au prezentat un memoriu în șase puncte, în care spuneau:

„I. Biserica Autocefală Ortodoxă Română se compune din cinci Mitropolii (a) Ungrovlahiei, a Moldovei, a Transilvaniei, a Bucovinei și a Basarabiei, în limitele teritoriilor prezente, care toate împreună înființează un *patriarhat* al acestei Biserici întregite;

din Ardeal și chestiunea cultelor din România, Ard, 1924; Onisifor Ghibu, *Necesitatea revizuirii radicale a situației confesiunilor din Transilvania*, Cluj, 1925; Idem, *Catolicismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a statului român*, Cluj, 1924; Idem, *Înființarea patriarhatului românesc*, Cluj, 1925; Dr. Ioan Mateiu, *Dreptul bisericesc de stat în România reîntregită. Regimul general al cultelor*, București, 1926; Dr. Ștefan Meteș, *Câteva observații critice asupra Bisericii românești în cei din urmă zece ani 1918–1928*, în *Societatea de mâine*, Cluj, 1928; Grigorie Gh Comșa, *Unificarea organizației noastre bisericești*, Sibiu, 1919; Idem, *Modificarea „Legii de organizare” a Bisericii noastre*, Arad, 1932

³¹ Vezi *Telegraful Român* din anii 1919–1926

³² Mai ales numerele 1–3; 4–5; 8–11 din 1921 și 1,2,3,4,10 și 11 din 1925

³³ Mai ales numerele 4, 10, 16, 17–18 și 21 din 1925

³⁴ Vezi numerele din 21 martie 1921 și din 4–11 ianuarie 1925

³⁵ Vezi numerele 36/1924; nr. 4, 10, 12 din 1925 și nr.4 din 1926

³⁶ Nr. 3, 45 și 52 din 1925

³⁷ Numerele 47/1924 și nr. 5, 6, 7, 8, 10, 15, 19, 37, 40, 44, 45–46 din 1925

³⁸ Vezi „B.O.R” nr. 3/1921, p. 204–211; nr. 7/1922, p. 535–538, nr. 12/1922, p. 882–897; nr. 1/1925, p. 42–43 și nr. 2/1925, p. 78–81; nr. 5/1925, p. 263–267

- II. Reprezentantul și cârmuitorul superior al Bisericii Ortodoxe Române este *Patriarhul* ales de către *Congresul Național Bisericesc (sobor)* pe toată viața, cu reședința în capitala țării;
- III. *Patriarhul* este și Mitropolit al Ungrovlahiei și are eparhia sa cu toate instituțiile eparhiale și un episcop vicar;
- IV. *Patriarhul* cârmuiește întreaga Biserică a României împreună cu două organe legislative: 1. Sinodul episcopesc și 2. Congresul bisericesc;
- V. Pentru rezolvarea chestiunilor dogmatice, spirituale, canonice și disciplinare, se convoacă, sub președinția *Patriarhului*, Sinodul episcopesc alcătuit din toți chiriarhii titulari ai *patriarhatului* român, de două ori pe an și nu mai mult de 15 zile;
- VI. Pentru rezolvarea problemelor administrative, economice, școlare, misionare, filantropice, se convoacă, sub președinția *Patriarhului*, o dată la 3 ani, iar în caz de necesitate și mai degrabă, Congresul bisericesc din toată România”³⁹.

Așadar, un adevărat program de conducere unitară a Bisericii noastre.

La scurt timp, în ședința din 25 mai 1921, reprezentanții Basarabiei au prezentat celor 15 reprezentanți ai tuturor Mitropoliilor, dorința unanimă a preoților basarabeni de a se proceda, cu un ceas mai devreme, la înființarea Patriarhiei românești. După mărturia profesorului Ioan Lupaș, acestora li s-au alăturat și reprezentanții ardeleni, subliniind serioasele motive de ordin psihologic, istoric, canonic și național, care impuneau înființarea acestei demnități bisericești⁴⁰. În aceeași ședință s-a spus, însă, că acest pas trebuie făcut cu prudență și în înțelegere cu celelalte patriarhate ortodoxe. De aceea, problema Patriarhiei românești nu a fost cuprinsă în proiectul de lege pregătit de comisia celor 15, rămânând să fie soluționată printr-o lege specială, atunci când factorii de conducere bisericească și cei ai Statului vor socoti oportună înfăptuirea acestui deziderat⁴¹.

³⁹ Cf. I. Lupaș, *Atitudinea preoțimii...*, p. 210–211

⁴⁰ Idem, *Patriarhia Română*, în *Societatea de mâine*, II (1925), nr. 1–2, Cluj; Arhim. Tit Sîmedrea, *Patriarhia Românească. Acte și documente*, București, 1926, p. 17

⁴¹ I. Lupaș, *loc. cit.*; *Vezi și Cuvântarea D-lui dr. Ioan Lupaș, rostită în Camera deputaților la 17 februarie 1925*, în *Renașterea*, Cluj, III (1925), nr. 10 din 8 martie, p. 4–5

Problema înființării Patriarhiei române a rămas, însă, în atenția tuturor. Profesorul Onisifor Ghibu de la Cluj, de pildă, propunea înființarea Patriarhiei române după o concepție originală, dorind realizarea – prin Patriarhat – a deplinei unități spirituale a românilor, ba chiar a tuturor creștinilor din România⁴². Onisifor Ghibu, ca și alți ardeleni⁴³, socotea că odată realizată unirea politică, trebuie făcută și unificarea bisericească, impunându-se crearea unui Patriarhat din care să facă parte toți românii ortodocși, românii uniți cu Roma la 1700 și chiar credincioșii de rit latin. Așadar, după O. Ghibu, Patriarhatul românesc avea menirea să-i adune sub conducerea unui singur păstor pe toți românii, care să fie în legătură cu întreaga Biserică creștină⁴⁴. Cercetând unele articole apărute în revistele *Albina*⁴⁵ de la București și *Cultura Creștină*⁴⁶ de la Blaj, O. Ghibu avea impresia că frații uniți admit nu numai unificarea adevărată cu Biserica Română mamă, pe baze creștinești și românești, ci și că aceștia se învoiesc chiar ca Patriarhul român să devină căpetenia religioasă a creștinilor de ambele rituri de la noi, „grec” și „latin”⁴⁷. În privința greco-catolicilor, profesorul clujean ajungea la concluzia că „uniții vorbesc ca și noi, numai de *Biserică românească*, de *Patriarhat român*, de legăturile de iubire și de pace cu Roma, și nicidecum de „capitulare în fața acesteia”⁴⁸. Dacă în privința acestora cărturarul ardelean avea dreptate⁴⁹, mulți uniți dorind să revină la Ortodoxie –

⁴² Cf. Dr. Victor Macaveiu, *Pe marginea unei cărți (Catolicismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a statului român*, Cluj, 1924, de O.Ghibu), în „*Cultura Creștină*”, Blaj, XIII (1924), nr. 4, p. 98

⁴³ Vezi „B.O.R.” XL (1922), nr. 4, p. 296

⁴⁴ Dr. Onisifor Ghibu, *Catolicismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a statului român*, Cluj, 1924, p. 275

⁴⁵ *Albina*, nr. 170, 217, 244 din 1923 și nr. 4/296

⁴⁶ *Cultura Creștină*, nr. 4/1924

⁴⁷ Onisifor Ghibu, *Înființarea Patriarhatului românesc*, Cluj, 1925, p. 16–17

⁴⁸ Idem, *În jurul catolicismului și a unirii Bisericilor. Câteva reflexiuni*, în „B.O.R.”, XLIII (1925), nr. 2, p. 81

⁴⁹ Însuși Dr. Victor Macaveiu de la Blaj spunea, în privința Patriarhatului românesc, că acesta are „toată latitudinea ca să-și aranjeze Biserica după buna sa chibzuială, cu soborul ei, cu autonomia ei; el va fi supremul diriguitor al ritualului și ceremoniilor din Biserica sa, șeful ierarhic al episcopilor de *ambele rituri* (s.n.) din țara

ceea ce s-a și întâmplat mai apoi –, în privința romano-catolicilor se înșela. Răspunzându-i, arhimandritul Iuliu Scriban arăta imposibilitatea realizării unității dintre cele două confesiuni, atâta timp cât papa nu va renunța la pretențiile sale primațiale⁵⁰.

Problema Patriarhatului românesc a rămas însă pe un plan secundar, urmărindu-se mai întâi încheierea lucrărilor de unificare bisericească. Semnificativă în acest sens este mărturia lui Miron Cristea, care fusese ales Mitropolit primat la 18 decembrie 1919: „Ideea Patriarhiei române s-a ivit în capetele multora îndată ce s-a întregit România. Eu n-am dat curs liber chestiei, ca să nu apar că eu doresc să forțez. Mergeau mai bine așa lucrările pentru organizare. Erau destule greutatea de biruit și nivelat. Nu mi se părea oportun a scoate în relief chestia Patriarhiei. Dar ideea a prins și s-a copt”⁵¹

La 15 decembrie 1924, sub titlul *Patriarhatul Bisericii Ortodoxe Române*, oficialul Episcopiei Oradiei, *Legea Românească*, își informa credincioșii că „în sesiunea de toamnă a Sfântului Sinod din acest an s-a abordat ideea necesității de a se ridica scaunul de Mitropolit Primat din București la rangul de Patriarh și vestea a fost primită cu bucurie”⁵². Se preciza apoi că ministrul Cultelor pregătea o lege în acest sens, iar pentru cunoașterea temeinică a acestei hotărâri au fost reproduse din *Universul* de la București declarațiile Mitropolitului Nectarie Cotlarciuc al Bucovinei, ale lui Al. Lapedatu, Ministrul Cultelor, și ale lui N. Iorga, motivând luarea unei astfel de hotărâri⁵³.

Propunerea aceasta, făcută de către Mitropolitul Pimen al Moldovei, ca membru senior al episcopatului românesc, spunea, între altele:

„Mitropolia Ungrovlahiei (sau a Țării Românești) să fie ridicată la rangul de Patriarhie, iar mitropolitul Ungrovlahiei, ca Primat

noastră, în cadrele vechilor pravile și rânduieli bisericești”. Cf. Ibidem, p. 80, după „Cultura Creștină”, nr. 4/1924

⁵⁰ Onisifor Ghibu, *loc. cit.*

⁵¹ Î.P.S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Evenimentele de acum 50 de ani*, în „B:O:R.”, XCIII (1975), nr. 11–12, p. 1338

⁵² *Legea Românească*, Oradea-Mare, IV (1924), nr. 36 din 15 decembrie, p. 2

⁵³ *Ibidem*, p. 3–5

al României, care de drept e Președinte al Sfântului Sinod, să poarte titlul de Patriarh al Bisericii Otodoxe Naționale Române, cu reședința la București”⁵⁴.

Motivele aduse în favoarea Patriarhatului erau: vechimea creștinismului la români, care „e tot atât de adâncă, ca și așezarea coloniștilor romani, sau mai bine, a strămoșilor noștri pe pământul Daciei”⁵⁵; apoi, originea apostolică a acestui creștinism, provenit din propovăduirea la noi a Sfântului Apostol Andrei, crearea pe la sfârșitul secolului al II-lea a celui dintâi centru de organizare și administrație bisericească creștină de la noi, la Tomis – Constanța de astăzi –, statornicia în credința ortodoxă a strămoșilor noștri, apărarea de către aceștia, în unele cazuri, a lumii creștine, nu numai în Orient, ci și din Occident etc. La acestea se adaugă și situația creată după 1918 Bisericii noastre când, „prin marele război, neamul nostru s-a reîntregit, alcătuind o singură țară, România Mare, cu o unică Biserică Ortodoxă, care are 14 milioane de credincioși, cu 5 Mitropolii și 14 Episcopii”. De aceea, „se cuvine ca Bisericii noastre Ortodoxe Române să i se dea o nouă situație legală și canonică, în rândul celorlalte patriarhii ortodoxe din Răsărit”⁵⁶.

Propunerea aceasta a fost adusă în plenul Sfântului Sinod în toamna anului 1924, dar la 4 decembrie același an sesiunea a fost prerogată pentru anul următor. Răstimpul acesta a permis *Telegrafului Român* de la Sibiu ca, la 14 ianuarie 1925, să trateze chestiunea Patriarhatului românesc. Profesorul dr. Ilie Beleuță, într-un articol dens, face o scurtă privire asupra celorlalte Patriarhate ortodoxe și, în special, asupra celui rusec, ajungând la următoarea concluzie:

„Pe calea considerațiilor și în același timp a analogiei istorice, se poate justifica necesitatea și legitimitatea întemeierii Patriarhatului Bisericii românești, oricare ar fi constelația ei din punct de vedere

⁵⁴ Ceilalți semnatari erau: Nectarie, Mitropolitul Bucovinei, Gurie, Arhiepiscop al Basarabiei, Lucian al Romanului, Roman al Oradiei, Nicolae al Clujului și Ilarie al Constanței. Cf. Arhim. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 23

⁵⁵ *Ibidem*, p. 20

⁵⁶ *Ibidem*, p. 23

al propășirii sale religioase și morale. O Biserică națională poate să-și desăvârșească organizația sa întrucât aceasta nu ar fi completă, creându-și instituții în conformitate cu practicile Bisericii antice, care a creat mai multe Patriarhate în favoarea scaunelor mai însemnate din punct de vedere politic, cultural, religios, și care credea că își întărește puterea bisericească prin această întemeiere”⁵⁷.

La scurt timp, în ziua de 4 februarie 1925, Sfântul Sinod a hotărât înființarea Patriarhatului românesc⁵⁸, act primit cu mare entuziasm în întreaga țară, având un amplu ecou și în periodicele transilvănene și bănățene, care au publicat, fie în extenso, fie în rezumat, lucrările Sfântului Sinod din acea zi memorabilă. Astfel, la 11 februarie 1925, *Telegraful* sibian își informa cititorii despre evenimentul de la București⁵⁹, iar la 14 februarie tipărea cuvântarea ministrului Cultelor, Alexandru Lapedatu, rostită în aceeași ședință din 4 februarie 1925⁶⁰. Apoi, la 19 februarie 1925, același ziar publica *Legea pentru înființarea Patriarhatului*⁶¹. Celelalte periodice transilvănene – *Renașterea*, *Legea Românească* – sau bănățene – *Foaia Diecezană* și *Biserica și Școala*, au consemnat și ele mărețul eveniment⁶². Iată, de pildă, cum anunța ziarul orădean acest eveniment:

„Ideea, salutată cu bucurie de toată lumea ortodoxă, a devenit realitate în ziua de 4 februarie a.c., când Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române a proclamat solemn Patriarhatul și a ridicat la rangul de cel dintâi Patriarh român pe Sanctitatea Sa Dr. Miron Cristea, Mitropolitul – primat de pân’aci al țării. Evenimentul acesta epocal ridică la cel mai înalt prestigiu Biserica Ortodoxă Română. El ne umple de încredere în vitalitatea

⁵⁷ *Telegraful Român*, LXXIII (1925, nr. 4 din 14 ianuarie, p. 2

⁵⁸ Arhim. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 38–39

⁵⁹ *Telegraful Român*, LXXIII (1925), nr. 11 din 11 februarie, p. 1–2

⁶⁰ Idem, nr. 12 din 14 februarie 1925, p. 2–3

⁶¹ Idem, nr. 14 din 19 februarie 1925, p. 2

⁶² Vezi Pr. Dr. Gheorghe Lițiu, *art. cit.*, p. 534–536; Prof. Mihai Munteanu, *Înființarea Patriarhiei Ortodoxe Române în conștiința clerului și credincioșilor din Banat*, în *Mitropolia Banatului*, XXXV (1975), nr. 10–12, p. 528–532

Ortodoxiei, iar în afară împrumută splendoare și mai mare a Bisericii noastre”⁶³.

Ca îndreptățire a proclamării Patriarhatului românesc, este expusă înființarea celorlalte Patriarhate ortodoxe răsăritene, apoi acelea ale bulgarilor, rușilor și sârbilor, arătând că „orice s-ar zice, Biserica Ortodoxă Română e în renaștere și ea e conștientă de importanța ce o are în sânul creștinismului”. Apoi se prezintă amănunțit ședința din 4 februarie 1925⁶⁴ și-i informează pe cititori că pe biroul Camerei s-a depus deja un proiect de lege pentru ridicarea Scaunului arhiepiscopal de la București la rangul de Scaun patriarhal⁶⁵.

Informațiile din *Legea Românească* sunt completate de *Renașterea* clujeană care, la 22 februarie, făcea cunoscut faptul că, în ședința din 12 februarie 1925, Alexandru Lapedatu a depus proiectul amintit și că în ședințele din 17 și 18 februarie reprezentanții tuturor partidelor politice au fost de acord cu acest proiect⁶⁶. În încheiere se mărturisea:

„Legăm cele mai întemeiate nădejdi că Biserica națională ortodoxă și dominantă a statului va lua un avânt și mai puternic în era nouă a Patriarhatului, în fruntea căreia a ajuns din voința lui Dumnezeu preotul ardelean Miron Cristea, un distins fiu al diecezei Vadului”⁶⁷.

Tot atunci Foaia clujeană făcea cunoscută hotărârea Sfântului Sinod că „pentru demnitatea de Patriarh nu sunt eligibili decât Mitropoliții și Episcopii în funcțiune”⁶⁸.

Bucuria clujenilor și-a găsit apoi expresie în telegrama adresată primului Patriarh al României de către Consistoriul Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, la 5 martie 1925, întrucât Miron Cristea era fiu

⁶³ *Legea Românească*, V (1925), nr. 4 din 15 februarie, p. 6

⁶⁴ *Ibidem*

⁶⁵ *Ibidem*, p. 7. Proiectul acesta va fi votat, neschimbat, de Senat, la 12 februarie și de Camera deputaților la 17 februarie 1925 și publicate în *Monitorul Oficial* nr. 44 din 23 februarie 1925. Vezi textul și la Arhim. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 109–110

⁶⁶ *Renașterea*, III (1925), nr. 8 din 22 februarie, p. 2–3

⁶⁷ *Ibidem*

⁶⁸ *Ibidem*. Vezi și nr. 12 din 22 martie 1925, p. 7 și nr. 21 din 24 mai 1925, p. 5

duhovnicesc al acestei Eparhii⁶⁹. Și tot în coloanele *Renașterii* a fost publicată și cuvântarea protopopului Săliștei, dr. Ioan Lupaș, rostită în Camera deputaților la 17 februarie 1925. Evocând condițiile istorice în care au luat ființă celelalte Patriarhate ortodoxe, acesta preciza că, pentru înființarea Patriarhiei române, condițiile bisericești erau date încă din secolul al XVI-lea⁷⁰. De aceea, hotărârea Sfântului Sinod din 4 februarie 1925, ca și entuziasmul întregului popor sunt pe deplin justificate.

„Întreaga creștinătate – spunea el – trebuie să aibă un sentiment de bucurie în clipa aceasta, când numărul Patriarhiilor sporește, când însăși venerabila instituție patriarhală înregistrează, prin rolul nostru, un progres însemnat”⁷¹.

Și, odată luată hotărârea înființării Patriarhatului românesc, aceasta trebuia făcută cunoscută și celorlalte Biserici surori. De aceea, la 5 mai 1925, *Telegraful Român* anunța că profesorul Dragomir Demetrescu de la București a fost însărcinat să plece la Salonic și Constantinopol spre a face formele de recunoaștere a Patriarhiei române⁷². Ceva mai târziu, *Legea Românească* de la Oradea anunța reîntoarcerea acestuia, încununată de succes:

„Atât patriarhul Constantin al II-lea (sic.), cât și Sinodul Patriarhiei Ecumenice, luând cunoștință despre această veste, s-au bucurat cu bucurie mare pentru înălțarea îndreptătită și meritată a Bisericii Române, în care Biserica Ecumenică și Ortodoxia Orientului văd un mare sprijin în aceste timpuri grele. Patriarhul și Sinodul Patriarhiei din Constantinopol au făcut cele mai călduroase urări de bine și prosperitate pentru Biserica Română”⁷³.

Se preciza apoi că Patriarhia Ecumenică va îndeplini, conform tradiției, formele externe, necesare în astfel de împrejurări. Ea va vesti

⁶⁹ *Ibidem*, nr. 12 din 22 martie 1925, p. 7 și nr. 21 din 24 mai 1925, p. 5

⁷⁰ *Idem*, nr. 10 din 8 martie 1925, p. 3

⁷¹ *Ibidem*, p. 1

⁷² *Telegraful Român*, LXXXIII (1925), nr. 33 din 5 mai, p. 1

⁷³ *Legea Românească*, V (1925), nr. 12 din 15 iunie, p. 6

de acest eveniment și pe celelalte Biserici Ortodoxe surori și va da *Tomosul* sinodal cuvenit, pe care îl va aduce o comisie delegată de Sfântul Sinod de la Constantinopol⁷⁴.

Cum însă situația Patriarhiei Ecumenice era deosebit de dificilă, în urma retragerii din Scaun a Patriarhului Constantin al VI-lea (17 decembrie 1924 – mai 1925), lucrările privind Patriarhia română n-au putut fi desăvârșite decât în iulie 1925, după urcarea în scaun a noului Patriarh ecumenic Vasile al III-lea (13 iulie 1925 – 29 septembrie 1929). Prin *Tomosul cu nr. 1579 din 30 iulie 1925*, acesta a recunoscut înființarea Patriarhiei române și l-a felicitat călduros pe primul Patriarh al României, Dr. Miron Cristea⁷⁵. Totodată, a anunțat și pe celelalte Biserici Ortodoxe surori că, de acum încolo, Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române i se va adresa ca spre „Patriarhul sfintei biserici autocefale ortodoxe a României”⁷⁶.

După cum fusese hotărât, spre sfârșitul lui septembrie 1925, o delegație specială a Patriarhiei Ecumenice a venit la București pentru a înmâna patriarhului Miron *Tomosul* de recunoaștere⁷⁷. Atât *Telegraful Român* sibian, cât și *Renașterea* clujeană, anunțau că în ziua de 27 septembrie 1925, la București, s-au desfășurat festivitățile prilejuite de înmânarea *Tomosului* de recunoaștere⁷⁸. Totodată, se anunța că investitura primului Patriarh al României va avea loc la 1 noiembrie 1925, în prezența delegaților Bisericilor Ortodoxe surori, în urma unui program bine stabilit⁷⁹.

⁷⁴ *Ibidem*

⁷⁵ Arhim. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 131–133

⁷⁶ *Ibidem*, p. 138

⁷⁷ Preotul Niculae Șerbănescu, *art. cit.*, p. 1396–1398. Însuși viitorul patriarh spune următoarele: „Duminică în 13 sept. 1925 au sosit la București Mitropoliții Ioachim al Calcedonului și Ghermanos al Sardeonului cu un dragoman Constantinidis de la patriarhia din Constantinopol și cu mai mulți oficiali poloni de la Ministerul de Externe polon...” Cf. Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918–1939. Elie Miron Cristea – documente, însemnări și corespondențe*, Sibiu, 1987, p. 369

⁷⁸ *Telegraful Român*, nr. 73 din 29 octombrie 1925, p. 2–3 și *Renașterea*, nr. 40 din 4 octombrie 1925, p. 3–4; Arhim. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 126–161

⁷⁹ *Telegraful Român*, nr. 76–77 din 18 din 18 octombrie 1925, p. 1

Cum era și programat, marele eveniment s-a petrecut, într-adevăr, la 1 noiembrie 1925. Cu o seară înainte, la 31 octombrie, a avut loc solemnitatea privegherii în Catedrala patriarhală, cu participarea delegaților celorlalte Biserici Ortodoxe surori. Apoi, în ziua de duminică, 1 noiembrie 1925, într-o atmosferă profund sărbătorească, bisericească și națională, s-a făcut investitura și înscăunarea primului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Evenimentul a avut un puternic ecou și în publicistica bisericească din Transilvania, toate periodicele descriind pe larg festivitățile de la București. „Ziua de 1 noiembrie 1925 – scria *Telegraful Român* – are în istoria Bisericii Române proeminența unui act de glorie a idealului ortodox”,

„Investitura celui dintâi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române confirmă profunda și indisolubila legătură spirituală între poporul nostru și între ortodoxia credinței străbune. Formula acestei superioare sinteze a fost înălțarea Bisericii Ortodoxe Române la vrednicia canonică de Patriarhie. Căci noi vedem în acest titlu de prestigiu afirmarea și recunoașterea necesității unei mai intense orientări spirituale a vieții noastre naționale și sociale, prin păstoria ei în duh ortodox. Patriarhatul ortodox românesc este apoteozarea eforturilor culturale și etice săvârșite de Biserica noastră întru dureroase și seculare mucenicii, pentru conservarea ființei noastre etnice și pentru inspirarea superioară a creațiilor ei specifice”⁸⁰.

Cu același prilej, *Renașterea clujeană* consemna:

„Înființarea Patriarhatului românesc este opera dreptății istorice care vine acum, în anul Domnului 1925, să reabiliteze Biserica noastră Ortodoxă în drepturile ei, pe care le-au călcat în picioare toate popoarele care au stăpânit acest popor veacuri de-a rândul. Chiar și numai faptul acesta singur ar fi suficient de a justifica înființarea Patriarhiei. Ea va avea însă o misiune mare și o putere

⁸⁰ *Idem*, nr. 82–83 din 6 noiembrie 1925, p. 1. La rândul ei, *Foaia Diecezană* își exprima și ea bucuria că primul Patriarh român este fostul episcop al Caransebeșului. Vezi *Foaia Diecezană*, nr. 44 din 1 noiembrie 1925, p. 2

de acțiune mai efectivă, care se va resimți în scurtă vreme în tot cuprinsul Bisericii noastre Ortodoxe”⁸¹.

Adevărate cuvinte profetice, adeverite de activitatea vrednicilor de pomenire Patriarhi ai României: Miron Cristea (1925–1939), Nicodim Munteanu (1939–1948), Justinian Marina (1948–1977), Iustin Moisesescu (1977–1986), Teoctist Arăpașu (1986–2007) și Daniel Ciobotea (din 2007 până azi)⁸², fiecare dintre ei însemnând un real câștig pentru dezvoltarea Bisericii Ortodoxe Române, în ciuda multiplelor dificultăți pe care fiecare dintre ei au trebuit să le depășească. Nu este aici locul de a insista asupra acestora, dar merită, totuși, amintită o frântură din discuția Patriarhului Miron cu Ministrul Președinte Ionel I. C. Brătianu:

„...L-am rugat să fie de acord ca, la deschiderea Congresului la 1 ian. 1926, să începem era nouă a Bisericii cu hotărârea de-a începe lucrările pentru o nouă Catedrală. Am discutat cum să fie și unde? De la mine a plecat la Consiliul de Miniștri, unde a și deschis un credit de 3 milioane pentru facerea planurilor și pregătirilor. Bine”⁸³.

Au trebuit să treacă 100 de ani ca gândul Patriarhului Miron să poată fi înfăptuit prin efortul neobositului Patriarh Daniel, care va sfinți *Catedrala Neamului* chiar în timpul festivităților sărbătoririi Centenarului Patriarhiei Române. Și aceasta nu-i deloc puțin lucru!

⁸¹ *Renașterea*, III (1925), nr. 45 din 8 noiembrie, p. 1. Însuși Patriarhul Miron descrie investiția sa în însemnările sale, amintind și pe delegații Bisericii Ortodoxe surori, care au participat la ceremoniile prilejuite de acest eveniment. Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice...*, p. 370–371

⁸² Pr. Prof Dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, Ediția a III-a, Editura Andreiana, Sibiu, 2014, sub nume; Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Trinitas, Iași, 2008; Alexandru Moraru, *Dicționarul ierarhilor români și străini slujitori ai credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române*, Basilica, București, 2015

⁸³ Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice...*, p. 372

Contribuția istoricilor clujeni Alexandru Lapedatu și Ioan Lupaș la înființarea Patriarhiei Române

*Mircea Gheorghe Abrudan**

Introducere

Anul 2025 a fost declarat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române „*Anul omagial al Centenarului Patriarhiei Române*” la împlinirea a o sută de ani de la înălțarea Bisericii noastre la rang de Patriarhie. Înființarea Patriarhiei Române, în primăvara anului 1925, printr-o hotărâre a Sfântului Sinod și o lege organică adoptată de Parlamentul României a fost posibilă datorită bunei colaborări și a asumării acestei importante decizii, atât pentru Biserică, cât și pentru statul român de către elitele clericale, intelectuale și politice din România întregită. Între cei ce au jucat un rol important în argumentarea proiectului din punct de vedere istoric, ecleziastic și național s-au numărat doi iluștri istorici ardeleni Alexandru Lapedatu (1876–1950)¹ și Ioan Lupaș (1880–1967)², profesori ai Universității „Daciei Superioare” de la

* Mircea Gheorghe Abrudan, Cercetător Științific II Dr. Dr. la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca, cadru didactic asociat la Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca. Contact: mircea.abrudan@acad-cj.ro

¹ Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man, Veronica Turcuș, *Alexandru Lapedatu (1876–1950), ctitor de instituții științifice și cultural-bisericești*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2009

² Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man, Veronica Turcuș, *Ioan Lupaș (1880–1967), slujitor al științelor istorice, învățământului și Bisericii*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008

Cluj³, cofondatori și codirectori ai Institutului de Istorie Națională de la Cluj⁴. În acest studiu vor fi prezentate argumentele, pledoariile și acțiunile lor, desfășurate în anii 1924 și 1925 pe teren social-cultural, bisericesc și politic, în favoarea înființării Patriarhiei Române.

Unificarea ierarhică, jurisdicțional-canonică și statutară a Bisericii Ortodoxe Române

Între primăverile anilor 1919 și 1925, elitele ecleziastice, intelectuale laice și politice au discutat, negociat și elaborat o lege și un statut de organizare nou pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română. Dezbaterile au fost intense și cu numeroase ecouri în presa vremii, deoarece, spre deosebire de procesul unificării ierarhice și jurisdicțional-canonice, petrecut destul de repede în cursul anului 1919 prin intrarea tuturor ierarhilor din Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banat în Sfântul Sinod de la București⁵, apoi alegerea, la 17/30 decembrie 1919, noului Mitropolit primat al României, în persoana Episcopului Elie Miron Cristea de la Caransebeș, negocierile și discuțiile purtate în comisia bisericească constituită în scopul elaborării noului statut de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române au fost destul de anevoioase⁶. Marea miză a reprezentat-o de fapt reșezarea relației

³ Vasile Pușcaș, *Universitate, societate, modernizare. Idealul universității moderne la Cluj (1919–1945)*, ediția a III-a, revizuită și adăugită, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2019

⁴ Mara Mărginean, Mirela Popa-Andrei, Attila Varga (coord.), *Dicționarul Membrilor Institutului de Istorie din Cluj (1920–2020)*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2020

⁵ Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885–2000. Biserică. Națiune. Cultură, Vol. III, Tom I*, Editura IBMBOR, București, 2006, pp. 54–89; Mircea-Gheorghe Abrudan, „Centenarul Patriarhiei Române. Restituiri istorice și documentare: I. Unificarea ierarhică, canonică și statutară a Bisericii Ortodoxe Române”, în *Renașterea*, Anul XXXVI, serie nouă, Nr. 1, Cluj-Napoca, 2025, p. 4

⁶ Amănunte la: Miron Cristea, *Principii fundamentale pentru organizarea unitară a BOR din regatul român*, Tipografia Cărților bisericești, București, 1920; Paul Brusanowski, *Autonomia și constituționalismul în dezbaterile privind unificarea Bisericii Ortodoxe Române (1919–1925)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007

Bisericii cu statul, prin afirmarea autonomiei acesteia față de stat, și reorganizarea ei instituțională după modelul Statutului Organic șagunian⁷, care consfințează autonomia bisericească și sinodalitatea, cu alte cuvinte „conlucrarea armonică și în spirit evanghelic a clerului cu toți frunzașii și factorii țării”, conform exprimării mitropolitului primat Miron Cristea⁸. În cele din urmă, *Legea* (cu 45 de articole) și *Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române* (cu 178 de articole)⁹ au fost votate în Senat (24 martie 1925) și în Camera Deputaților (3 aprilie 1925), fiind sancționate de regele Ferdinand prin decretul regal nr. 1402 din 4 mai 1925 și publicate în „Monitorul Oficial” nr. 97 din 6 mai 1925¹⁰.

Înființarea Patriarhiei Române

Asumând propunerile vehiculate de clerici, teologi și oamenii de stat, la 4 februarie 1925, Sfântul Sinod a decis înființarea „în Țara Românească pentru Biserica Ortodoxă Autocefală Română” a demnității de Patriarh și ridicarea „Arhiepiscopului și Mitropolitului Ungro-Vlahiei, în calitatea sa de Primat al României, la rangul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române”¹¹. Hotărârea Sfântului Sinod a fost discutată în cele două camere ale Parlamentului României și a

⁷ Mircea-Gheorghe Abrudan, „Statutul Organic Șagunian în dezbaterile referitoare la organizarea Bisericii Ortodoxe Române după Marea Unire”, în *Cuvântul. The Word. Le Verbe, Revista Episcopiei Ortodoxe Române a Canadei*, Anul V, nr. 16, Quebec, 2025, p. 7–12

⁸ Constantin I. Stan, *Patriarhul Miron Cristea, O viață, un destin*, Editura Paideia, București, 2022, p. 229

⁹ Reeditate recent în Ioan-Vasile Leb, Gabriel-Viorel Gărdan, Marius Eppel, Emilian-Iustinian Roman, Mircea-Gheorghe Abrudan, *Instituții ecleziastice ortodoxe. Izvoare legislative bisericești și laice (sec. XVIII–XX), volumul II*, Editura Doxologia, Iași, 2022, pp. 259–315

¹⁰ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române vol. III*, ediția a 3-a, Editura Trinitas, Iași, 2008, p. 361

¹¹ Procesul verbal al ședinței din 4 februarie a fost publicat în Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte și documente*, ediție completă, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1926, pp. 19–41

fost adoptată sub denumirea de „Legea nr. 669/1925 pentru ridicarea Scaunului arhiepiscopal și mitropolitan al Ungrovlahiei, ca Primat al României, la rangul de Scaun patriarhal”. La 12 februarie 1925, legea a fost votată de Senat cu 89 voturi pentru și 2 împotrivă, iar cinci zile mai târziu, la 17 februarie 1925, Camera Deputaților a votat-o în unanimitate cu 156 de voturi „în aplauze furtunoase, prelungite și îndelung repetate în picioare”, după cum se poate citi în procesul verbal al ședinței. Legea înființării Patriarhiei a fost salutăată de senatori și deputați prin vocea unor personalități marcante ale culturii și vieții politice românești din toate regiunile istorice și din rândurile tuturor partidelor politice¹² și a fost promulgată de regele Ferdinand prin decretul regal din 23 februarie 1925, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 44 din 25 februarie 1925¹³.

Aportul lui Alexandru Lapedatu la înființarea Patriarhiei Române

Din însemnările memorialistice ale Patriarhului Elie Miron Cristea, aflăm că „ideea Patriarhiei Române s-a ivit în capetele multora, îndată ce s-a întregit România”, dar el nu „a dat curs liber chestiei”, ca să nu lase impresia unei dorințe personale de mărire, ci a priorizat discuțiile referitoare la noul statut unitar de organizare bisericească. Cu toate acestea, preciza același Ierarh, „ideea a prins, s-a copt. Au scris revistele”¹⁴. Între cei ce au publicat articole programatice în

¹² Procesele verbale ale ședințelor celor două camere în Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 43–108

¹³ *Ibidem*, pp. 109–110

¹⁴ Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918–1939. Elie Miron Cristea, documente, însemnări și corespondențe*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1987, pp. 366–367; Elie Miron Cristea, *Note ascunse, însemnări personale (1895–1937)*, ediție îngrijită, notă asupra ediției Maria și Pamfil Bilțiu, cuvânt înainte, note științifice, comentarii dr. Gheorghe I. Bodea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, pp. 94–95. Vezi și: Mircea-Gheorghe Abrudan, „Patriarhul Elie Miron Cristea despre înființarea Patriarhiei Române”, în *Îndrumător bisericesc pe anul de la Hristos 2025*, Anul 173, Editura Andreiana, Sibiu, 2025, p. 86–111

periodicele de presă ale vremii, susținând cu argumente solide înființarea Patriarhiei Române, au fost cei doi ardeleni Alexandru Lapedatu și Ioan Lupaș¹⁵.

Născut la 14 septembrie 1876 în Cernatul Săcelelor din apropierea Brașovului, Alexandru Lapedatu a urmat liceul la Iași și studiile superioare la Universitatea din București, unde a studiat medicina, literele, istoria și geografia. Stabilît în capitala României, a ocupat posturile de bibliotecar și secretar al secției de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române și s-a afirmat ca istoric medievist și modernist. După Marea Unire din 1918 și fondarea Universității românești a Daciei Superioare la Cluj, în toamna anului 1919, Lapedatu devine profesor la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității clujene, rebotezate în 1927, Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj. În februarie 1920 fondează împreună cu Ioan Lupaș Institutul de Istorie Națională din Cluj, al cărui codirector a fost între 1920 și 1938. Între timp fusese ales membru corespondent (1910) și titular (1918) al Academiei Române, instituție pe care o va conduce ca președinte vreme de trei ani, între 1935 și 1938. În paralel cu activitatea istoriografică, Lapedatu s-a implicat în viața politică românească ca membru de frunte al Partidului Național Liberal și a fost ales senator și deputat în aproape toate legislaturile perioadei interbelice. Pe durata guvernărilor național-liberale a deținut fotoliul de ministru al Cultelor și Artelor (1923–1926, 1927–1928, 1934–1936), astfel că după instaurarea regimului comunist în România a împărtășit destinul tuturor foștilor demnitari, fiind arestat în „noaptea

¹⁵ Amănunte despre alte voci afirmate în epocă vezi la: Ioan-Vasile Leb, „Biserica Ortodoxă Română din Transilvania și înființarea Patriarhiei Române”, în Idem, *Biserică și implicare. Studii privind istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Limes, Cluj, 2000, pp. 143–159; Nicolae I. Șerbănescu, „Înființarea Patriarhiei Române”, în Idem, *Opera istorică. Biserica Ortodoxă Română de la primele întocmiri creștine pe pământ românesc, la Patriarhat. 3. Autocefalie și Patriarhat*, volum îngrijit, note și indici de pr. dr. Mihai Ovidiu Cătoi, Editura Basilica, București, 2017, pp. 299–326; Mircea-Gheorghe Abrudan, „Contribuția transilvănenilor la înființarea Patriarhiei Române”, în *Calendarul Renașterea 2025*, Anul VIII, Nr. 8, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2025, pp. 417–456

demnitarilor” (5–6 mai 1950) și închis la Penitenciarul Sighet, unde a murit în urma unui stop cardio-respirator la 30 august 1950¹⁶.

Ocupând portofoliul de ministru al cultelor și artelor (1 noiembrie 1923–31 martie 1926) în guvernul național-liberal prezidat de Ionel I.C. Brătianu¹⁷, Lapedatu a susținut în cele două camere ale Parlamentului României mai multe discursuri referitoare la viața și organizarea Bisericii, cele mai importante vizând adoptarea unor legi care priveau raporturile statului cu Biserica¹⁸, înființarea unor eparhii noi, salarizarea clerului, acordarea de ajutoare financiare corecte pentru Biserica Ortodoxă și toate celelalte culte recunoscute în România, legea referitoare la unificarea și organizarea Bisericii Ortodoxe Române¹⁹, ridicarea acesteia la rang de patriarhie și stabilirea noului regim al cultelor în România²⁰. În memoriile sale, Lapedatu notează că pregătirea acestor legi, „foarte dificile”, i-au solicitat mult timp, revenind și locuind la București pe întreaga durată a mandatului ministerial²¹.

¹⁶ Detalii biografice la: Ioan Opreș, *Alexandru Lapedatu în cultura românească*, Editura Științifică, București, 1996; Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man, Veronica Turcuș, *Alexandru Lapedatu (1876–1950), ctitor de instituții științifice și cultural-bisericești*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2009; Dana Mitrofan, *Alexandru Lapedatu: omul politic*, Editura Pim, Iași, 2012; Mara Mărginean, Mirela Popa-Andrei, Attila Varga (coord.), *Dicționarul Membrilor Institutului de Istorie din Cluj (1920–2020)*, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2020, pp. 295–299; Veronica Turcuș, Mircea-Gheorghe Abrudan, „Alexandru Lapedatu”, în Victor Spinei, Dorina N. Rusu (coord.), *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc, Vol. III (L–N)*, Editura Karl A. Romstorfer a Muzeului Național al Bucovinei, Suceava, 2021, pp. 4–5

¹⁷ Ion Novăcescu, *Ion I. C. Brătianu, concepție și management politic*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011

¹⁸ Alexandru Lapedatu, *Statul și Biserica: cuvântare rostită în Senat, la 20 Decembrie 1923, ca răspuns la interpelarea P.S. Episcop al Râmnicului Noului Severin, Bartolomeu Stănescu, asupra situației și trebuințelor clerului și bisericii române*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1924, 34 p.

¹⁹ Alexandru Lapedatu, *Două cuvântări cu privire la noua lege pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, rostite în Senat și în Adunarea Deputaților*, Tipografia Bisericească, Cernica, 1925, 40 p.

²⁰ Dorel Man, „Alexandru Lapedatu și Biserica”, în Nicolae Edroiu, Alexandru Moraru, Dorel Man, Veronica Turcuș, *Alexandru Lapedatu (1876–1950), ctitor de instituții științifice și cultural-bisericești*, pp. 85–114

²¹ Alexandru Lapedatu, *Amintiri*, Prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Ioan Opreș, Editura Alabastră, Cluj-Napoca, 1998, p. 204

În septembrie 1924, Alexandru Lapedatu a primit sarcina de a elabora „cât mai curând proiectul de lege pentru înființarea unui Patriarhat român”, după cum notează Miron Cristea în notele sale de jurnal, făcând referire la discuția avută cu Ionel Brătianu la finalul Tedeumului oficiat cu prilejul inaugurării lucrărilor parlamentului în toamna anului 1924. Relatând acest episod, Miron Cristea nota că Ionel Brătianu a susținut cu entuziasm ideea înființării Patriarhiei Române, deoarece era în joc „interesul Țării”, nu al unei persoane particulare²². Posibilitatea înființării Patriarhiei Române s-a generalizat în rândul ierarhilor, clericilor și a opiniei publice românești în toamna anului 1924. La 29 noiembrie 1924, „zvonul care începea a prinde tărie” a fost preluat și adresat sub forma unei interpelări parlamentare către ministrul cultelor. Răspunzând interogației, Alexandru Lapedatu a confirmat zvonul afirmând că „inițiativa” acestei chestiuni rămâne întru totul la latitudinea Sfântului Sinod, care, numai „după o discuție largă și o aprobare”, va putea face „o propunere” guvernului în acest sens²³. Câteva zile mai târziu, în ediția cotidianului „Universul” din 7 decembrie 1924, un ziar de largă circulație în toată România, Alexandru Lapedatu a publicat un articol de fond intitulat „Înființarea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Română”²⁴. În prima frază istoricul-om politic afirma: „Crearea patriarhatului român e reclamată de situațiunea actuală de superioritate numerică și morală a Bisericii Ortodoxe Române față de celelalte Biserici Ortodoxe străine, de rolul, mai însemnat uneori decât al tuturor Patriarhatelor împreună, pe care Biserica noastră l-a avut în trecut, timp de secole, ca apărătoare și protectoare a creștinilor din Orient și de prestigiul politic de care se bucura statul român în rândul celorlalte state ortodoxe, prestigiu ce trebuie să și-l păstreze și prin poziția Bisericii sale”²⁵. Întrebându-se retoric dacă „Biserica Ortodoxă Română și statul român pot institui un Patriarh”, Lapedatu răspundea limpede:

²² Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice*, p. 367; Elie Miron Cristea, *Note ascunse*, p. 95

²³ Nicolae I. Șerbănescu, „Înființarea Patriarhiei Române”, pp. 305–306

²⁴ Replicat în Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 11–14

²⁵ *Ibidem*, p. 11

„Negreșit că da. Biserica noastră e autocefală, iar statul suveran. Biserica și Statul își pot da așadar organizația ce cred că convine mai bine necesităților și intereselor lor. Pentru chestiunea de față, cu atât mai vârtos cu cât, prin instituirea unui patriarhat român, nu se schimbă absolut nimic în constituția organică actuală a Bisericii noastre și nu se aduce nici o atingere, de niciun fel, în raporturile sale cu Biserica ecumenică a Răsăritului, singura cu care Biserica Română Ortodoxă se găsește în legătură [în ceea] ce privește unitatea dogmelor”²⁶.

Se observă că reprezentantul Guvernului român nu numai că nu găsea nicio piedică în calea înființării Patriarhiei Române, ci aducea argumente convingătoare pentru crearea acesteia.

În scopul expunerii „sentimentelor guvernului în această chestiune”, ministrul Alexandru Lapedatu a participat la ședința Sfântului Sinod din 4 februarie 1925, prezentând o serie de argumente istorice, culturale și naționale în favoarea ridicării Bisericii Ortodoxe Române la rang de Patriarhie²⁷. Lapedatu a plecat de la observația conform căreia

„organizarea Bisericii Ortodoxe Române stă în așa de strânsă legătură cu aceea a statului, că fazele dezvoltării acestuia sunt și ale aceleia”, idee pe care a certificat-o cu exemple din istoria politică și bisericească a românilor. Ministrul a amintit de întemeierea Țărilor Române, proces care a dus la fondarea Mitropoliilor Ungrovlahiei (1359) și Moldovei (1401). A pomenit apoi Unirea Principatelor (1859), urmată de reorganizarea bisericească prin unificarea Sfântului Sinod și adoptarea autocefaliei în 1864–1865, 1866 și 1872, după aceea a făcut referire la dobândirea independenței și proclamarea regatului, ceea ce a condus la proclamarea și recunoașterea autocefaliei bisericești în anul 1885, iar în cele din urmă a ilustrat situația de după întregirea României în anul 1918 și

²⁶ *Ibidem*, p. 12

²⁷ Alexandru Lapedatu, „La proclamarea în Sf. Sinod a Patriarhatului Bisericii Ortodoxe Române, 4 Februarie 1925”, în *Viitorul*, Anul 17, Nr. 5076, 1925, p. 3, retipărire în vol.: Alex. Lapedatu, *Momente culturale și politice. Cuvântări (31 octomvrie 1923–31 martie 1926)*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1926, pp. 58–63

negocierile referitoare la unificarea ierarhică, canonic-jurisdicțională și statutară a Bisericii Ortodoxe Române din România Mare. În noile condiții, preciza Ministrul, ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la demnitatea de Patriarhie și a primatului ei la «rang de Patriarh, e o necesitate a noii organizații bisericești, reclamată de situația Bisericii noastre înăuntrul statului român și de situația acestuia între celelalte state ortodoxe, ca unul ce are, cu excepția Rusiei, cel mai mare număr de credincioși ortodocși». În concluzie, preciza Lapedatu, decizia era una firească, «în logica evoluției istorice a vieții noastre bisericești și e privită de toți ca o necesitate de ordin național». Nu în ultimul rând, Ministrul cultelor aprecia că «înstituirea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Română nu schimbă în nimic constituirea organică a acestei Biserici» (...), nici «nu va schimba raporturile de până acum ale Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte biserici ortodoxe», ci îi va conferi acesteia o autoritate internă și un prestigiu internațional, «iar aceasta nu poate fi decât pentru binele și folosul Ortodoxiei în general»²⁸.

Decizia Sfântului Sinod din 4 februarie 1925 de înființare a Patriarhiei Române a fost comunicată Ministerului Cultelor în 7 februarie 1925 cu rugămintea de „a dispune întocmirea unui proiect de lege care să fie adus în Corpurile legiuitoare, ca astfel și statul, în puterea suveranității sale, să dea o formă legală acestei hotărâri”. Acest act „epocal în dezvoltarea vieții bisericești” a României a fost înaintat de Alexandru Lapedatu Consiliului de Miniștri, care, „apreciind întreaga sa importanță morală și națională pentru organizarea viitoare a Bisericii și pentru situația actuală a Statului, a decis a-i da formă legală”. Astfel, proiectul de lege încuviințat de guvern a fost înaintat Senatului și Camerei Deputaților, unde expunerea de motive i-a revenit aceluiași ministru, care a reiterat pe scurt dezbaterile sinodale și le-a prezentat senatorilor și deputaților alocuțiunea sa din 4 februarie. Astfel, la finalul ședinței Camerei Deputaților din 17 februarie 1925, când s-a votat în unanimitate legea înființării Patriarhiei Române, Alexandru Lapedatu a afirmat cu deplină satisfacție:

²⁸ Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 30–34

„Aprobarea unanimă cu care proiectul acesta de lege a fost întâmpinat în Corpurile Legiuitoare, atât la Senat, cât și la Camera Deputaților, este o dovadă vie și elocventă că actul săvârșit de Sf. Sinod al Bisericii noastre naționale, în ziua de 4 februarie, prin ridicarea Scaunului arhiepiscopal și mitropolitan al Ungro-Vlahiei la rangul de Scaun patriarhal, este un act în adevăr de caracter național. Și este firesc, pentru că din cuvântările ce s-au rostit la Senat și aci reiese că stă în conștiința noastră a tuturor, în simțământul nostru al tuturor, că actul acesta, săvârșit în zilele României Mari, nu este numai o formă mai mult în organizația bisericească a noastră de viitor, pe care acest viitor s-o legitimizeze, ci este o consacrare a unei dezvoltări istorice, de veacuri, care în condițiile de astăzi, politice și internaționale, ale neamului românesc, este reclamată stăruitor, atât de organizația bisericească, cât și de situația nouă pe care Statul român și-a câștigat-o în sud-estul Europei. De aceea, mulțumind domnului raportor pentru temeinica lămurire cu care v-a prezentat proiectul meu de lege și mulțumind oratorilor care s-au succedat la această tribună, ca să aducă în fața țării aprobarea lor și a partidelor pe care le reprezintă, pentru cuvintele așa de înțelepte și pline de simțăminte frumoase, naționale și creștinești, pe care le-au spus aici, în numele guvernului pe care îl reprezintă țin să mă asociez, tot atât de sincer și din toată inima, la urările pe care cu toții le-au făcut întâiului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și care, steaua norocoasă a poporului nostru, a făcut să fie, nu numai unul din cei mai buni fii ai neamului, ci și unul din cei mai străluciți ierarhi ai Bisericii noastre străbune”²⁹.

Argumentele lui Alexandru Lapedatu în favoarea înființării Patriarhiei Române au fost apreciate în epocă și au contribuit decisiv la asumarea de îndată de către guvern și la adoptarea de către Senat a proiectului de lege vizând ridicarea Bisericii Ortodoxe Române și a primatului ei la demnitatea de Patriarhie, respectiv la rangul de Patriarh. Lapedatu a

²⁹ Alexandru Lapedatu, „La votarea legii Patriarhatului în Adunarea Deputaților, 17 februarie 1925”, în Alex. Lapedatu, *Momente culturale și politice. Cuvântări*, pp. 64–65

fost prezent apoi la toate evenimentele din toamna anului 1925 prilejuite de recunoașterea Patriarhiei Române de Patriarhia ecumenică și de instalarea primului patriarh. Astfel, la 27 septembrie 1925, Lapedatu a asistat la ceremonia festivă, desfășurată în Catedrala Patriarhală din București, de citire solemnă a Tomosului de recunoaștere a Patriarhiei Române, emis de Patriarhul ecumenic Vasile al III-lea și adus la București de o delegație constantinopolitană formată din Mitropoliții Ioachim al Calcedonului și Gherman al Sardeonului³⁰. Ministrul cultelor a jucat un rol important și în ceremonia de învestire a Patriarhului Miron Cristea, participând la procesiunea de pe străzile capitalei, la slujbele derulate în Catedrala mitropolitană, la ceremonia de învestire din Palatul Regal și la toate recepțiile oficiale organizate la Ateneul Român, la Guvern, la Palatul regal și la Patriarhie în zilele de 1–3 noiembrie 1925, prezența sa fiind immortalizată în fotografiile realizate cu aceste prilejuri. În amintirile sale, Lapedatu povestește o scenă haioasă de la învestitura Patriarhului Miron, când a fost pus în încurcătură cu privire la purtarea decorației, „Cordonul Sf. Mormânt”, primită de la Patriarhia Ierusalimului, fără echivalent în nomenclatorul ordinelor românești. Prezent la biserică a încercat să mascheze decorația cu reversul pardesiului, ceea ce i-a atras zâmbetul ironic al lui Ionel Brătianu, care purta aceeași distincție. Din Catedrală s-au deplasat apoi la „banchetul” oferit de Ministerul Cultelor în onoarea Patriarhului nou investit în „Sala pașilor pierduți” din Palatul Camerei Deputaților, astăzi Palatul Patriarhiei, nu înainte de a înlocui ordinul ierusalimitean cu „Marele Cordon al Coroanei României”. Referitor la desfășurarea mesei festive, Lapedatu rememorează:

„În fruntea mesei locul Patriarhului, la dreapta lui Președintele Consiliului, iar la stânga Ministrul Cultelor. Locurile veneau în dreptul bustului lui I.C. Brătianu, așezat pe peretele din fund, la mijloc, al sălii. (...) Puțin în urmă apăru Patriarhul, cu camilafca

³⁰ Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 127–128; Mircea-Gheorghe Abrudan, „Centenarul Patriarhiei Române. Restituiri istorice și documentare: IV. Recunoașterea Patriarhiei Române de către Bisericile Ortodoxe locale”, în *Renașterea*, Anul XXXVI, Nr. 5/2025, p. 4

albă, rusească, dată de Mitropolitul Varșoviei. Când îl văzu, I.I.C. Brătianu zise: «De ce o fi pus camilafca asta?» Poate ca o atenție pentru cel ce i-a adus-o, am zis eu. «Eu cred că din cochetărie», încheie I.I.C. Brătianu, cu zâmbetul său ironic, dar nepăsător»³¹.

Dejunul a fost deschis cu toasturile principalilor participanți, Patriarhul ridicând paharul pentru sănătatea regelui și a familiei regale, Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului în cinstea poporului român, a Patriarhului său și a tuturor celor de față, iar al treilea a toastat Ministrul Lapedatu în onoarea Patriarhului Elie Miron Cristea, rostind un scurt discurs vibrant, care sintetiza importanța și simbolistica acelei zile în viața Bisericii, a țării, a Patriarhului și a tuturor celor prezenți la acel eveniment istoric:

„După ce Biserica și Națiunea, prin reprezentanții său autorizați, înălțând Scaunul mitropolitan al Ungro-Vlahiei, ca Primat al României, la rangul de Scaun patriarhal, v-a ridicat și pe Înaltpreasfinția Voastră la demnitatea de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Maiestatea Sa Regele, augustul și gloriosul nostru suveran, v-a dat azi, potrivit datinei, învestitura solemnă, cu o ceremonie ce va rămâne, desigur, istorică. Sunteți acum, Înaltpreasfințite, împodobit cu toate simbolurile puterii spirituale, pe care un Patriarh de creație națională se cuvine să le aibă pentru îndeplinirea funcției ce i s-a încredințat și recunoscut de cei ce, după tradiția și rânduiala Bisericii Răsăritului, aveau căderea să o facă: funcția de suprem Pontif al unuia din cele mai numeroase și mai însemnate popoare drept credincioase. Poporul acesta care, de-a lungul veacurilor de continue amenințări și primejdii, a găsit, în credința sa, cea mai puternică pavăză a ființei sale etnice și care, pentru păstrarea și întărirea acestei credințe, a făcut din Biserică instituția de căpetenie a vieții sale naționale, poporul acesta, vă înconjoară Înaltpreasfințite, cum o știți și vedeți, cu cea mai caldă iubire și cu cel mai înalt respect. Și aceasta nu numai pentru că-și dă seama de importanța morală și națională a instituirii Patriarhatului în viața noastră bisericească, ci și pentru că cunoaște și apreciază virtuțile alese și

³¹ Alexandru Lapedatu, *Amintiri*, p. 216

însușirile rare ale sufletului Înaltpreasfinției Voastre și pentru că vă știe venit din rândul celor mai buni și mai inimoși luptători pentru realizarea unității noastre naționale. Căci copil al lumii de țărani ai pământului românesc care, aproape două mii de ani au susținut și garantat cu calitățile lor continuitatea vieții latine în aceste părți de lume, ați fost sortiți Înaltpreasfințiți să ajungeți acolo, în Ardealul robiei milenare, din modestul post de învățător, luminător al poporului, la cea mai înaltă treaptă de conducere pe care ai noștri puteau s-o ajungă, aceea de Episcop. Iar după ce, în această calitate, ați adus, în ceasul suprem, Regelui eliberator, sufletul însăși al neamului dezrobit și după ce, apoi, ca Primat al României, ați prezidat ceremonia încoronării Sale ca Suveran al patriei reîntregite, fiul săteanului de la Toplița a fost sortit să ajungă și mai sus, să îmbrace cea mai înaltă demnitate bisericească, aceea de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Sunteți, deci, între fiii neamului, acel rar și fericit ales al Providenței, pe care aceasta, în marea și nemărginita sa îndurare, l-a rânduit să urmeze, în rosturile vieții, ascensiunile însăși ale acestui neam, urcând, împreună cu dânsul, treptele înălțării sale politice și bisericești. Așa se explică faptul că, în ziua investirii Înaltpreasfinției Voastre ca întâiul Patriarh al Bisericii noastre naționale, țara întreagă, prin reprezentanții săi, și ortodoxia toată, prin delegații săi, au ținut să vă sărbătorească într-un mod precum Țărilor Române nu le-a fost dat să vadă de la Neagoe-Vodă încoace, de la ceremonia sfințirii mănăstirii Curții de Argeș. Iată de ce, din prilejul acestei mari serbări naționale și bisericești, vă facem, Înaltpreasfințiți, cu toată iubirea și respectul ce vă datorăm, cele mai călduroase urări de sănătate și fericire, rugând Cerul să vă dăruiască vârsta celor mai bătrâni și vestiți Patriarhi ai lumii, deplini încredințați că veți fi, în tot timpul păstoririi Înaltpreasfinției Voastre pe Scaunul Patriarhiei românești, izvorul viu și nesecat de credință, de lumină și de patriotism al neamului întreg. Întru mulți ani, Stăpâne!”³²

³² Alexandru Lapedatu, „La investitura I.P.S. Patriarh Miron, 1 noemvrie 1925” în Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte și documente*, p. 193, și în Alex. Lapedatu, *Momente culturale și politice. Cuvântări*, pp. 112–114

Pledoaria lui Ioan Lupaș pentru înființarea Patriarhiei Române

Celălalt transilvănean ilustru care a îmbrățișat și argumentat public cauza înființării Patriarhiei Române a fost istoricul de mare prestigiu, Ioan Lupaș, preot și protopop ortodox cu vervă apostolică, teolog și publicist prolific, implicat și în lupta națională a românilor ardeleni înainte de Marea Unire, condamnat și închis pentru afirmarea idealurilor sale național-politice atât de guvernul maghiar, cât și de cel comunist român³³. Născut în Săliștea Sibiului, la 9 august 1880, a învățat la școala confesională ortodoxă din localitatea natală, apoi la gimnaziul de stat din Sibiu (1892–1899) și la celebrul mare gimnaziu ortodox românesc din Brașov (1899–1900), actualul Colegiu Național „Andrei Șaguna”. După examenul de maturitate a studiat istoria la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Budapesta (1900–1904), urmând ulterior o specializare la Universitatea din Berlin și obținând doctoratul în istorie (1905) la Budapesta cu o disertație despre Biserica Ortodoxă din Transilvania și unirea cu Biserica Romei³⁴. Protopop în Săliște (1910–1919), făuritor al Marii Uniri de la 1 decembrie 1918, profesor la Institutul Teologic-Pedagogic Andreian din Sibiu (1905–1909) și la Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj (1919–1945), cofondator în februarie 1920 și codirector al Institutului de Istorie Națională din Cluj (1920–1945), membru al Asociațiunii ASTRA și al Academiei Române (corespondent din 29 mai 1914, iar titular din 17 mai 1916), senator în diverse legislaturi și ministru al Sănătății și Ocrotirii Sociale (1926–

³³ Detalii la: Mircea-Gheorghe Abrudan, „Pr. acad. Ioan Lupaș (1880–1967), un cărturar ardelen de trei ori întemnițat pentru «Legea românească»”, în Marian Zidaru, Andrei Tudor, Stoica Lascu (eds.), *Istorie, geopolitică și spiritualitate românească la Marea Neagră: Lucrările Conferinței științifice internaționale (Sfânta Mănăstire Dervent, 12–14 august 2021)*, Editura Etnologică, București, 2024, pp. 103–130

³⁴ Apărută și în traducere românească în anul 2004, vezi: Ioan Lupaș, *Biserica Ortodoxă Română din Transilvania și unirea religioasă în cursul veacului al XVIII-lea, Teză de doctorat*, traducere de Ana-Maria Arghișan, îngrijirea ediției, introducere și note de Corina Teodor, postfață de Pompiliu Teodor, Editura Tipomur, Târgu Mureș, 2004, 236 p.

1927) și al Cultelor și Artelor (1937–1938), Ioan Lupaș a fost la rândul său arestat de regimul comunist în noaptea demnitarilor (5/6 mai 1950) și închis la Sighet (1950–1955). După eliberare s-a stabilit la București, unde a trecut la cele veșnice în 3 iulie 1967 și a fost înmormântat în cimitirul Mănăstirii Cernica³⁵.

În primul număr pe anul 1925 al ziarului „Societatea de mâine” din Cluj, apărut la 11 ianuarie 1925, apoi în foaia duminicală „Cuvântul Poporului”, editată la Sibiu, profesorul Ioan Lupaș a publicat un editorial sugestiv intitulat „Patriarhia românească”. În primul paragraf, autorul anunța lectorii că „anul 1925 va avea de înregistrat și înălțarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de patriarhie”, eveniment „de mare importanță în viața națiunii române și a bisericii sale”, care „nu va surprinde pe nimeni”, deoarece reprezenta încununarea unui proces firesc al „organizațiunii noastre bisericești”. Lupaș aducea în fața cititorilor săi în primul rând argumente de natură istorică, subliniind legătura canonică care existase în secolele XVI–XVII între Mitropolitul din Ardeal și cel al Ungrovlahiei, primul fiind sufragantul celuiilalt, numit de aceea în unele surse „Arhimetropolit”. Mai departe arăta că această chestiune a fost discutată în ședința „Constituantei bisericești” din 25 mai 1921, când „reprezentanții Basarabiei au arătat că dorința unanimă a preoțimii de acolo este să se procedeze cu un ceas mai degrabă la înființarea Patriarhiei românești”, dorință la care s-au asociat și reprezentanții bisericii ardeleni „subliniind serioasele motive de ordin psihologic, istoric, canonic și național, care cer, mai ales în împrejurările actuale, să se dea Bisericii Ortodoxe Române plenitudinea organizării ierarhice, înălțându-se cel dintâi dintre conducători la demnitatea de Patriarh al tuturor românilor”. Motivul amânării adoptării acestei decizii se explica în opinia sa atât prin necesitatea informării, consultării și

³⁵ Detalii biografice la: Vasile Crișan, *Ioan Lupaș (1880–1967). Studiu monografic*, Editura Armanis, Sibiu, 2013; Ioan Chirilă, Iuliu-Marius Morariu (coord.), *Ioan Lupaș*, colecția *Personalități ale Universității Babeș-Bolyai* nr. X, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2021; Răzvan Mihai Neagu, Cătălin Varga, *Elite și curaj în timpul Primului Război Mondial: Preotul savant Ioan Lupaș și arta discursului omiletic în anii Marelui Război*, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, Alba Iulia, 2024

obținerii acordului celorlalte „Patriarhate din Răsărit”, cât și de finalizarea elaborării noului statut de organizare bisericească. Lupaș își încheia expozeul precizând că momentul proclamării Patriarhiei a sosit, iar faptul că „cel dintâi Patriarh al românilor va fi un ardelean” trebuie perceput „ca un semn de înaltă răsplată a dreptății divine pentru toate suferințele și împilările pe care le-a îndurat poporul nostru de la toți conducătorii politici ai Transilvaniei pentru tenacitatea exemplară și eroismul mucenicesc ce l-a însușit în lupta milenară de apărare a credinței străbune”³⁶.

Dintr-o scrisoare expediată de Mitropolitul primat Miron Cristea profesorului Ioan Lupaș la mijlocul lunii mai 1925, aflăm că viitorul Patriarh îl ruga pe istoricul ardelean să-i vină „în ajutor” cu informații istorice și orice alte idei pe care le considera „potrivite” pentru întocmirea discursurilor sale festive de la ceremoniile proclamării Patriarhatului³⁷. Nu avem niciun motiv să ne îndoim că harnicul istoric clujean nu s-ar fi achitat cu acribie și seriozitate de această rugămintă adresată de cel pe care-l felicitase deja în 28 decembrie 1924 pentru „noua demnitate patriarhicească” pe care i-o va aduce anul 1925 și prin care era convins că „vei izbuti să ridici și mai mult, decât până acum, vaza și prestigiul sfintei noastre Biserici, ca Patriarh al tuturor românilor”³⁸. Mai mult, Ioan Lupaș în calitate de deputat în Parlamentul României a susținut cauza înființării Patriarhiei printr-o lungă și extrem de bine argumentată și articulată cuvântare în ședința Camerei Deputaților din 17 februarie 1925. Lupaș pleca de la realitățile naționale, politice, sociale, culturale și religioase ale Europei și ale României întregite la finalul Primului Război Mondial, realități care justificau ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la demnitatea de Patriarhie, și apoi plonja într-un detaliat

³⁶ I. Lupaș, „Patriarhia Românească” în *Societatea de mâine*, Anul II, Nr. 1–2, Cluj, 4–11 ianuarie 1925, p. 4; și în *Cuvântul Poporului*, Anul VII, nr. 2, Sibiu, 18 ianuarie 1925, p. 2; și în Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 15–17

³⁷ Miron Cristea către Ioan Lupaș, București, 17 mai 1925, în Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice*, pp. 29–30

³⁸ Ioan Lupaș către Miron Cristea, Cluj, 28 decembrie 1924, în Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice*, p. 221.

excurs istoric prin care dovedea îndreptățirea acestui act în lumina istoriei Bisericii Ortodoxe Române, a aportului ei la dezvoltarea culturii, tiparului, artei și limbii române, a relațiilor acesteia cu patriarhiile istorice, a evenimentelor cu ecou panortodox derulate în Țara Românească și în Moldova în secolul al XVII-lea și a susținerii locurilor sfinte și a comunităților creștine din Imperiul Otoman de către voievozii români pe toată perioada turcocrăției (sec. XV–XIX), fără a uita să traseze câteva linii majore ale activității culturale, naționale, sociale și educaționale, pe care Biserica dominantă era chemată să și le asume sau să le amplifice pe viitor în folosul progresului societății românești și a consolidării statului român³⁹.

Concluzii

Ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rang pe Patriarhie și a Mitropolitului primat la demnitatea de Patriarh, prin decizia Sfântului Sinod din 4 februarie 1925 și prin Legea organică nr. 669/1925 adoptată de Parlamentul României în 12 și în 17 februarie 1925, a încununat eforturile de unificare ierarhică, canonică, administrativă și juridică a Bisericii Ortodoxe din România Mare. La acest proces a contribuit și expertiza intelectualilor și oamenilor politici de seamă din România întregită, între aceștia numărându-se Ministrul cultelor, Alexandru Lapedatu, care a gestionat această chestiune în numele Guvernului român, și preotul profesor universitar Ioan Lupaș de la Cluj, cel ce a susținut referatul de fond pe această temă în ședința Camerei Deputaților din 17 februarie 1925. Contribuția celor doi istorici și cărturari transilvăneni la înființarea Patriarhiei Române în anul 1925 a fost una hotărâtoare, iar argumentele lor de natură istorică, națională, bisericească și demografică au găsit un larg ecou în mediile clericale, parlamentare, guvernamentale și sociale largi ale țării din acea vreme. Acestea sunt înscrise cu litere de aur în cronica Patriarhiei Române și trebuie să fie

³⁹ Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 90–104

cunoscute și astăzi de fiii Bisericii Ortodoxe Române, de istorici și de toți cei preocupați de studierea istoriei românilor și a elitelor românești din prima jumătate a secolului XX. Citindu-le intervențiile și pledoariile publice, vom observa că pentru cei doi istorici și oameni politici clujeni înființarea Patriarhiei Române nu a fost un act pur bisericesc, ci unul cu puternice implicații sociale și naționale, amândoi percepând această hotărâre drept necesară și folositoare atât pentru Biserică, cât și pentru consolidarea statului român reîntregit.

Anexe

Nr. 1. Alexandru Lapedatu, *Înființarea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Română, București, 7 decembrie 1924*⁴⁰.

Crearea patriarhatului român e reclamată de situațiunea actuală de superioritate numerică și morală a Bisericii Ortodoxe Române față de celelalte Biserici Ortodoxe străine, de rolul, mai însemnat uneori de cât al tuturor patriarhatelor împreună, pe care Biserica noastră l-a avut în trecut, timp de secole, ca apărătoare și protectoare a creștinilor din Orient și de prestigiul politic de care se bucura statul român în rândul celorlalte state ortodoxe, prestigiu ce trebuie să și-l păstreze și prin poziția Bisericii sale.

Într-adevăr am rămas azi, după dezagregarea forței împărăției rusești și dezorganizarea Bisericii de acolo, cel mai mare stat ortodox, cu o populație dreptcredincioasă mai numeroasă decât în oricare altul și cu o Biserică care și-a restabilit unitatea sa sinodală încă din primul an al înfăptuirii României noi și e pe cale de a realiza acum și unitatea organizării sale administrative.

Biserica Ortodoxă Română a fost apoi, se știe, chiar și după instituirea patriarhatului rusc și creșterea puterii pravoslavnice moscovite, apărătoarea și protectoarea creștinilor din Orient de sub dominațiunea păgână. Și aceasta nu numai în cele morale, ci și în cele materiale și culturale. Nici una din Bisericile Ortodoxe nu se

⁴⁰ Text publicat inițial în cotidianul central *Universul*, București, 7 decembrie 1924, reluat în Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 11–14

poate prevala de un atare rol, care să o pună și sub acest raport în situațiunea de superioritate față de celelalte.

În sfârșit, prestigiul politic de care se bucură statul român în rândul celorlalte state ortodoxe reclamă cu necesitate ca Biserica sa națională să nu rămână, în relație cu Bisericile acestora și acțiunile comune cu ele, în situație de inferioritate, numai prin faptul că, în ordinea sa ierarhică, nu are încă un patriarhat național ca și acelea.

Acestea sunt rațiunile, negreșit mai mult decât suficiente, pentru crearea Patriarhiei Ortodoxe Române. La ele se mai poate adăuga încă una, și anume: dacă Biserica romano-catolică din țară se va constitui, cum e firesc, într-o singură provincie metropolitană cu sediul în capitală, nu e cu puțință ca Biserica oficială a statului român, cea ortodoxă, să rămână în situație ierarhică de egalitate. Și aceasta nu din motive de amor propriu, ci din anumite rațiuni de stat.

Poate Biserica Ortodoxă și statul român să instituie însuși un Patriarh?

Negreșit că da. Biserica noastră e autocefală, iar statul suveran. Biserica și Statul își pot da așadar organizația ce cred că convine mai bine necesităților și intereselor lor. Pentru chestiunea de față, cu atât mai vârtos, cu cât, prin instituirea unui patriarhat român, nu se schimbă absolut nimic în constituția organică actuală a Bisericii noastre și nu se aduce nici o atingere, de nici un fel, în raporturile sale cu Biserica ecumenică a Răsăritului, singura cu care Biserica Română Ortodoxă se găsește în legătură [în ceea] ce privește unitatea dogmelor.

Cum se va proceda?

Cum am mai spus, inițiativa e la Sfântul Sinod, singurul organ cu cădere a propune instituirea Patriarhatului român. Propunerea s-a și format de IPS Mitropolit al Moldovei, ca membru senior al episcopatului nostru⁴¹. Ea e subscrisă de toți ceilalți ierarhi și va fi acceptată, în mod solemn, de Sfântul Sinod, care va redacta, în urmă, actul acestui moment istoric, dezvoltând considerațiile ce l-au determinat să ridice scaunul arhiepiscopal și metropolitan al Ungro-Vlahiei la rangul de patriarhat.

Actul acesta se va comunica, după cum e obiceiul, celor patru patriarhi ecumenici, de origine apostolică (Constantinopol, Ierusalim,

⁴¹ Este vorba despre Pimen Georgescu (1853–1934), mitropolit al Moldovei între 1909 și 1934

Antiohia și Alexandria) și, desigur, pentru condescendență, patriarhilor de creațiune națională a celorlalte Bisericii Ortodoxe.

Guvernul va veni apoi să consacre, prin lege, ființa Patriarhatului Ortodox Român.

Ce privește modalitatea, părerile sunt împărțite.

Unii socot[esc] că aceasta să se facă în legătură cu legea de unificare a Bisericii, întrucât atunci, zic dânsii, această Biserică își capătă unitatea sa desăvârșită și Patriarhatul trebuie să se prezinte ca un atribut al acestei unități.

Alții sunt de părere că, fiind vorba de un act de caracter național, de epocală însemnătate istorică, instituirea Patriarhatului nostru trebuie să se facă prin lege specială. Eu împărtășesc acest punct de vedere, pentru că socotesc că unitatea Bisericii Ortodoxe Române s-a restabilit în 1919 când tuspatri părți ale sale s-au întrunit în Sfântul Sinod.

Când se va institui Patriarhatul?

Cât mai curând. Poate chiar după sărbători. În tot cazul, Consiliul Ecumenic de la Ierusalim, din mai viitor, la care Biserica Ortodoxă Română va participa, trebuie să ne găsească cu Patriarhatul instituit.

Nr. 2. Alexandru Lapedatu, *Expunere de motive a proiectului de lege referitor la înființarea Patriarhiei Române, Senatul României, 12 februarie 1925*⁴²

Sfântul Sinod al Bisericii autocefale ortodoxe române, în ședința sa de la 4 februarie 1925, luând act de propunerea făcută de seniorul său, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit al Moldovei și Sucevei, pentru ridicarea Scaunului Arhiepiscopal și Mitropolitan al Ungro-Vlahiei ca Primat al României la rangul de Scaun Patriarhal și ascultând raportul întocmit și citit de Prea Sfințitul Episcop al Râmnicului Noul-Severin, în numele comisiunii instituite de Sfântul Sinod pentru examinarea acestei propuneri, a hotărât, cu unanimitate de simțăminte și de voințe, ridicarea Scaunului Arhiepiscopal și Mitropolitan al Ungro-Vlahiei, ca Primat al României, la rangul de Scaun Patriarhal, iar pe actualul său titular, Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei,

⁴² Tit Simedrea, *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 44–49

Primat al României, D[omnul] D[omn] Dr. Miron Cristea, la rangul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Actul acesta, negreșit, epocal în dezvoltarea vieții noastre bisericești, fiind adus la cunoștința guvernului, acesta, apreciind întreaga sa importanță morală și națională pentru organizația viitoare a Bisericii și pentru situația actuală a statului, a decis a-i da formă legală, pentru rațiuni pe care subsemnatul, ca Ministru al Cultelor, am crezut că e bine să le împărtășesc Sfântului Sinod în aceeași memorabilă ședință și să le înfățișez acum, aici ca expunere de motive la proiectul de lege ce vă prezint.

I.

Organizarea Bisericii Ortodoxe Române stă în așa de strânsă legătură cu aceea a statului că fazele dezvoltării acestuia sunt și ale aceleia.

*

Întemeierea Țării Românești și asigurarea independenței sale sub Alexandru Basarab a adus cu sine organizarea Mitropoliei Ungro-Vlahiei (1359), după cum, la fel, întemeierea Moldovei și asigurarea independenței sale sub Alexandru cel Bun a adus cu sine organizarea Mitropoliei Moldovei și Sucevei (1401).

Aceste organizațiuni mitropolitane, în dependență ierarhică de Patriarhia Ecumenică a Constantinopolei, au durat atât cât au durat și formațiunile politice ce le-au dat naștere. Căci unirea Principatelor (1859) și unificarea vieții lor publice (1862) au provocat necesitatea unei noi organizări a Bisericii naționale, în raport cu situația politică, considerabil crescută a României moderne.

Pentru satisfacerea acestei necesități, autorii Constituției de la 1866 au ținut să înscrie în art. 21 al operei lor ca principii ale viitoarei organizări bisericești neatârhnarea ierarhică a Bisericii Române de orice chiriarhie străină și conducerea ei sinodală.

Și în adevăr, cu consolidarea unirii sub domnia Principelui Carol, se institui la 1872, Sf. Sinod – în relații cu Patriarhia Ecumenică și cu celelalte Biserici Ortodoxe numai în ce privește unitatea dogmelor și canoanelor – și se declară Scaunul Mitropolitan al Ungro-Vlahiei – ca cel mai vechi, rezident în capitala țării și deținător, încă de la înființarea sa, de atribuțiuni patriarhale („Exarh al Plaiurilor”) – de Primat al

României, iar după războiul independenței (1877–1878) și proclamarea regatului (1881), se decretă și obține, la 1885, autocefalia Bisericii Ortodoxe Române.

Așadar, în timp ce România modernă își câștigă prin război și-și afirmă prin regalitate desăvârșita sa suveranitate națională, Biserica ei devenea autocefală și sinodală, adică conducătoare prin soborul arhieriei sale, a rosturilor sale spirituale.

Organizațiunea aceasta, autocefală și sinodală, cu un Mitropolit Primat în frunte, a Bisericii Ortodoxe de dincoace de munți a durat asemenea atât cât a durat și alcătuirea politică ce i-a dat naștere – Vechiul Regat. Căci constituirea actualului stat român, al unității naționale, a impus și el necesitatea reorganizării Bisericii noastre, în raport cu noua lui alcătuire și însemnătate politică.

Ca și la 1866, autorii Constituției din 1923 au ținut să înscrie în pactul lor (art. 22) principiile acestei reorganizări și anume: menținând Bisericii noastre poziția din afară, față de celelalte Biserici ortodoxe (autocefală), au determinat situația ei înăuntru, față de celelalte culte (dominantă) și i-au acordat – pe lângă conducerea sinodală în privința afacerilor spirituale – dreptul de administrare prin organe proprii, alcătuite din mireni și clerici, pentru afacerile sale bisericești, culturale, fundamentale și epitropești, cu obligația ca modalitățile acestei conduceri și administrări să fie unitare pentru întreaga biserică.

Înăuntrul acestor principii s-a întocmit proiectul legii de organizare a Bisericii Ortodoxe Române și statutul de aplicare al acestei legi, statut alcătuit de Biserică și privind amănuntele după care aceasta are a-și conduce și administra, în viitor, prin anumite corporațiuni reprezentative și organe executive, chestiunile spirituale și mirenești.

Ceea ce a rămas a se mai face – și se face prin legea de față – e a se determina rangul ce se cuvine să aibă în viața bisericească și statului Capul ierarhic al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolitul Ungro-Vlahiei, întrucât calitatea sa de până acum de Primat al României nu mai corespunde nici situației actuale a Bisericii noastre și nici tradițiilor de organizare din bisericile ortodoxe.

II.

În adevăr, Biserica Ortodoxă Română se compune azi din 4 Mitropolii și o Arhiepiscopie, cu 13 Eparhii sufragane. Căci prin Unirea

din 1918, celor două organizațiuni mitropolitane din țara cea veche li s-au adăugat alte trei: 1) Mitropolia, fostă odinioară a românilor ortococi din Ungaria și Transilvania, acum a Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului, Mitropolie asupra căreia avea drept de jurisdicțiune bisericească, încă de la fondarea scaunului său, Mitropolitul Ungro-Vlahiei, ca Exarh al Plaiurilor; 2) Mitropolia Bucovinei și 3) Arhiepiscopia Basarabiei, acum numai a Chișinăului, care deși desfăcute din vechea Mitropolie a Moldovei și Sucevei, se găsesc prin natura condițiilor în care s-au născut și s-au dezvoltat, în situații de drept și de fapt pe care trebuie să le acceptăm și să le recunoaștem.

Cu excepția Arhiepiscopiei Basarabiei, care făcea parte din Biserica rusească, cele două Mitropolii mai sus amintite, aceea a Ardealului și aceea a Bucovinei, au intrat în unitatea română ca Biserici autocefale. Reunirea lor într-o singură organizațiune bisericească, de caracter național, dă acestei organizații o importanță deosebită ce trebuiește învederată și în noua ordine ierarhică a Bisericii Ortodoxe Române, altfel decât până acum.

Căci dacă la 1872 s-a putut concepe între cele două Scaune Mitropolitane, întrunit în sinod comun, un simplu raport de întâietate a unuia față de celălalt, e pentru că mitropoliile ce reprezentau se găseau, în ceea ce privește originea, dezvoltarea istorică, rolul și importanța lor, pe picior de egalitate, și pentru că în starea de atunci a statului român și a bisericii sale, titlul de Patriarh era desigur considerat ca prematur, așa că a trebuit să se recurgă la un titlu împrumutat din ierarhia Bisericii romano-catolice, titlu ce nu există în tradiția Bisericii Răsăritului și constituie negreșit un unicum în organizațiunea acesteia.

Altfel se înfățișează însă lucrurile azi, după o jumătate de veac. Capul ierarhic al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolitul Ungro-Vlahiei, are sub autoritatea sa morală, ca prezident al Sf. Sinod, trei Mitropolii cu individualitate istorică bine determinată și o Arhiepiscopie de însemnătatea unei adevărate Mitropolii. În această situație el nu mai poate fi decât ceea ce reclamă importanța excepțională a faptului acestuia și istoria cerlalte Biserici Ortodoxe cu organizațiune națională: Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Și întrucât nici sub raport istoric și nici sub raport canonic nu se poate invoca vreun impediment serios împotriva unei asemenea înălțări în rang a capului Bisericii noastre naționale, aceasta, în puterea

autocefaliei sale, și statul, în virtutea suveranității sale, sunt de acord a aprecia că ridicarea Arhiepiscopului și Mitropolitului Ungro-Vlahiei, în calitatea sa de Primat al României, la rangul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, e o necesitate a noii organizații bisericești, reclamată de situația acestuia între celelalte state ortodoxe, ca unul ce are, cu excepția Rusiei, cel mai mare număr de credincioși ortodocși.

Faptul e așa de firesc și în logica evoluției istorice a vieții noastre bisericești, că s-a impus, simultan, conducătorilor Bisericii și ai Statului și e privit de toți ca o exigență de ordin național.

III.

De altfel instituirea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Română nu schimbă cu nimic constituirea organică a acestei Biserici, precum la timpul său, instituirea Primatului României nu a schimbat nimic în constituirea organică a Bisericii noastre de atunci. Atribuțiile Patriarhului, acordate de sfintele canoane și de legile țării, nu sunt și nici pot fi de natură a altera caracterul actual al vieții noastre bisericești și nici a încălca drepturile și prerogativele canonice și legale ale episcopului român.

Asemenea instituirea aceasta nu va schimba raporturile de până acum ale Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte biserici ortodoxe. Aceste raporturi vor rămâne aceleași de unitate și solidaritate spirituală și dogmatică, pentru apărarea intereselor bisericești comune. Patriarhatul românesc poate da, cel mult, Bisericii noastre naționale, ce privește viața ei internă, o autoritate și un prestigiu pe care le-au ajuns Bisericile ortodoxe cu asemenea instituție ierarhică, iar aceasta nu poate fi decât pentru binele și folosul Ortodoxiei în general.

*

Cu aceste lămuriri socotim că proiectul de lege pentru ridicarea Arhiepiscopului și Mitropolitului Ungro-Vlahiei, în calitatea sa de Primat al României, la rangul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, va fi primit și votat așa cum a fost conceput și înfățișat ca un proiect de lege de caracter național.

*Ministrul Cultelor și Artelor,
Alexandru LAPEDATU*

Nr. 3. Ioan Lupaș, *Patriarhia românilor*, cuvântare rostită în Camera Deputaților la 17 februarie 1925⁴³

D[omnu]le președinte, d[omnilor] deputați,

Înălțarea bisericii noastre naționale la treapta de patriarhie constituie fără îndoială un eveniment de mare importanță istorică în dezvoltarea poporului și a statului românesc (aplauze).

Generația actuală, care a avut rara fericire de a vedea cum se înfăptuiește sub ochii săi unitatea națională-politică a poporului român, avea datoria să aducă acest prinos de recunoștință instituției care de-a lungul veacurilor a ocrotit și perpetuat unitatea sufletească a neamului nostru peste toate granițele vameșilor și care tocmai prin puterea sa spirituală a meritat cu drept cuvânt, ca un profund cugetător al neamului nostru, cum a fost Mihai Eminescu, să o înfățișeze ca pe însăși „mama neamului românesc”. (Aplauze). Dacă alte popoare ortodoxe și-au completat cu mult înaintea noastră organizațiile lor bisericești-naționale, dacă în istoria lor întâlnim cu veacuri înainte titlul de Patriarh și instituția patriarhală, evenimentele care s-au petrecut în zilele noastre ne indicau, cu toată seriozitatea, că și organizația ierarhică a bisericii române trebuie să fie completată cu demnitatea care semnifică însăși plenitudinea puterii ierarhice.

Este, deci, deplin justificată și unanimitatea glasurilor care a însoțit hotărârea aceasta în ședința Sfântului Sinod, la 4 februarie, și entuziasmul de la Senat și manifestarea impunătoare prin căldura și sinceritatea ei, care creează o atmosferă neobișnuit de senină în ședința de azi a Camerei deputaților. Dar nu numai din punct de vedere național este evenimentul acesta de mare importanță. Întreagă creștinătatea trebuie să aibă un sentiment de bucurie în clipa aceasta, când numărul patriarhiilor sporește, când însăși venerabila instituțiune patriarhală înregistrează, prin votul nostru, un progres însemnat.

Să-mi fie deci îngăduit să examinez proiectul acesta de lege întâi în raport cu evoluția milenară a instituției patriarhale, apoi în cadrele

⁴³ Ioan Lupaș, *Patriarhia românilor*, cuvântarea d-lui deputat al Săliștei rostită în Camera Deputaților la 17 febr. 1925 – după note stenografice –, „Cartea Românească” S.A. Inst. de Arte Grafice, Cluj, 1925, 31 p. Broșură de buzunar (11 x 13 cm), în Biblioteca Institutului de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca, cota: 4150

vieții noastre naționale și, la sfârșit, să arăt ce aspirații specific ardelene și ce fel de nădejdi ale fraților noștri de peste granițe se îndreaptă către cel dintâi patriarh al tuturor românilor (aplauze).

Din punct de vedere al evoluției creștine universale, cred că nu poate fi nicidecum indiferentă întrebarea, ce cale va urma această nouă patriarhie românească în cursul organizării și activității sale viitoare ? Ceea ce avem înaintea noastră ca rezultat al evoluțiilor paralele din răsărit și din apus, trebuie să mărturisim chiar de la început că nu ne oferă destul de bune îndemnuri nici într-o direcție, nici în cealaltă. Instituția patriarhală s-a dezvoltat pretutindeni sub covârșitoarea înrâurire a împrejurărilor istorice-politice și în directă legătură cu ele. Ea a progresat în mod mai independent în părțile apusene, s-a dezvoltat însă într-un chip mai puțin lumesc, în părțile răsăritene. Diferențierea aceasta a creștinismului apusean de cel răsăritean e suficient explicabilă, [pe] de o parte, prin deosebirea dintre spiritul idealismului grecesc și dintre spiritul raționalismului practic roman, pe de altă parte, prin împrejurările istorice-politice, care s-au desfășurat mai favorabil pentru Apus, decât pentru Răsărit. O împrejurare favorabilă și cu urmări salutare în evoluția patriarhiei apusene a fost faptul că Imperiul Roman de Apus a căzut aproape cu o mie de ani înaintea Imperiului Roman de Răsărit. Astfel, dispărând din cetatea eternă supremul reprezentant al puterii politice, farmecul aproape mistic, legat de numele acestei cetăți, puterea și strălucirea vechiului centru al vieții romane a început a se concentra în întregime asupra reprezentantului puterii spirituale. Împrejurarea aceasta a făcut cu puțință ca dezvoltarea Patriarhiei Apusene să fie cu mult mai amplă, să îmbrățișeze domenii de activitate cu mult mai vaste, să pătrundă nu numai în viața sufletească, ci și în cea materială, economică și politică a credincioșilor săi îndrumând-o în direcțiile și pentru scopurile sale lumești. Hlamida cezariană a fost înlocuită cu reverenda pontificală, coroana imperială cu tiara papală și legiunile romane care pătrunseseră odinioară până la cele mai îndepărtate periferii ale imperiului, au fost succedate de legiuni monahale, cucerind popoarele tinere, nu cu arma, ci cu puterea crucii, și robindu-le nu cu mijloacele despotismului laic, ci cu puterea cuvântului iscusit. În felul acesta, Patriarhia Apuseană a ajuns chiar să se abată de la scopurile fixate de însuși Întemeietorul Bisericii creștine, care a spus

că Împărăția Sa „nu este din lumea aceasta” [Ioan 18, 36]. Papismul a înființat însă o împărăție, care adeseori urmărea scopuri prea apropiate de interesele acestei lumi trecătoare. A înființat statul teocratic medieval, care se afla cu puterea imperială, uneori în armonie și în concordanță, alteori în dușmănie acută, iar cu statele naționale în conflicte, când tănuite, când fățișe, care vedem că se perpetuează până în zilele noastre. Cazul conflictului recent dintre imperialismul Vaticanului și dintre Franța democratică nu e desigur decât o zală – și nu va fi ultima – din lanțul milenar de conflicte, care au umplut atâtea pagini ale istoriei universale. Dezvoltarea patriarhală din Apus ne-a dat deci sistemul papo-cesarismului. Are dreptate istoricul englez James Bryce⁴⁴, când afirmă în interesanta sa carte despre „Sfântul Imperiu Roman” că oamenii mari, pe care i-a crescut Roma medievală, spre a-i ridica în scaunul papal, au fost ca și cezarii cei vechi ai Imperiului, buni administratori, legislatori și bărbați de stat; ei înșiși rareori au fost cuprinși de entuziasm religios, au știut însă foarte bine, cum să utilizeze și să direcționeze entuziasmul altora. Astfel nu e mirare că Papa de la Roma a devenit cel dintâi suveran între principii apuseni. Ca un semn de respect deosebit pentru vechile tradiții, reprezentanții lui se bucură până în ziua de astăzi la curțile catolice de întâietate în rang față de reprezentanții politici ai celorlalte state și guverne. Este însă o întrebare destul de ispititoare, dacă această iscusită diplomatie papală corespunde pe deplin cu adevărata menire a bisericii lui Hristos? Dacă acest sistem imperialist al Vaticanului intră în cadrele Evangheliei Mântuitorului nostru Iisus Hristos, care ne îndrumă, așa de lămurit, să dăm Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu?

Întrebarea aceasta complicată nu poate pretinde în clipa de față de la locul acesta un răspuns. Mă mărginesc deci a constata că dezvoltarea răsăriteană prezintă tocmai tipul contrar. Supraviețuind, Imperiul Roman din Răsărit, cu aproape un mileniu căderea celui din Apus, Patriarhia din Constantinopol, ori de câtă atenție s-ar fi

⁴⁴ James Bryce (10 mai 1838 – 22 ianuarie 1922), istoric, jurist și politician britanic, profesor de drept civil la Universitatea din Oxford (1870–1893), s-a făcut cunoscut în istoriografia internațională prin lucrarea sa despre „Holy Roman Empire”, apărută în 1864 și reeditată de mai multe ori în deceniile următoare, n.ed.

bucurat din partea împăraților romani și mai târziu bizantini, oricâte privilegii li s-au acordat, nu a fost în stare să concentreze exclusiv asupra sa toată strălucirea imperiului, ci a rămas covârșită de reprezentanții puterii politice, care rezidau, după anul 330, în această cetate împărătească. Concepția imperialistă așează pe reprezentantul politic totdeauna într-un rang superior față de reprezentantul puterii spirituale. Ceea ce spune episcopul Optatus⁴⁵ într-o scriere a sa contra donatiștilor, că nu e statul în biserică, ci biserica în stat și că deasupra împăratului nu poate să fie decât singur Dumnezeu, nu este o concepție pur medievală, ci este una perpetuă, pe care chiar în pragul timpurilor moderne a căutat să o introducă în Franța un om de mărimea și însemnătatea lui Napoleon. El se ocupa cu gândul să așeze definitiv în capitala Franței pe patriarhul apusean după ce îl ridicase de la Roma, reînnoind scene de luptă înverșunată asemănătoare celor din timpul lui Filip cel Frumos⁴⁶ și Bonifaciu VIII⁴⁷. Planul acesta îl motiva mai târziu spunând că dorea să devină Parisul capitala bisericească a lumii creștine. Avea el însuși idei așa de bune despre talentele sale ecleziastice, încât credea, că ar fi putut să conducă lumea bisericească cu aceeași iscusință, cu care a înțeles a o cârmui pe cea politică. Cum încerca să introducă concepția aceasta cezaro-papistă în sufletele tinere, dovedește catehismul tipărit în zilele lui, din care catehism copiii Franței învățau că Napoleon este chipul lui Dumnezeu pe pământ, că a servi și onora pe împărat, însemnează a servi și onora pe însuși Dumnezeu.

Concepția aceasta, firește, după cum n-a putut fi strămtorată numai în limitele Evului Mediu, n-a fost oprită nici la granițele Franței lui Napoleon. Ea se ivește și în viața altor națiuni. Ea a ispășit și va continua să ispășească și pe conducătorii autocrați ai altor state atât din Apus, cât și din Răsărit. Din această scurtă înfățișare a împrejurarilor istorice și politice apare destul de explicabil faptul că patriarhii

⁴⁵ Sfântul Optatus, episcop de Milevis în Numidia, Africa, a trăit în secolul al IV-lea și a scris împotriva ereziei donatiștilor, apărând ortodoxia credinței pe continentul african, n.ed.

⁴⁶ Filip al IV-lea (1268–1314), supranumit cel Frumos, rege al Franței între anii 1285 și 1314, din dinastia Capetiană, personalitate rece și severă, ceea ce i-a adus porecla de „Regele de Fier” sau „Regele de Marmură”, n.ed.

⁴⁷ Papa Bonifaciu al VIII-lea (1235–1303), suveran pontif între anii 1294 și 1303, a intrat în conflict cu regele Filip al IV-lea al Franței, generând exilul papalității la Avignon (1309–1377), n.ed.

constantinopolitani au rămas feriți de ispita de a face vreo incursiune sistematică și permanentă în domeniul politic, străin de misiunea lor. N-au lipsit însă a face importante servicii atât bisericii, prin creștinarea diferitelor popoare de pe raza influenței lor, cât și statului prin sprijinul neprecupețit, pe care au înțeles să-l dea la toate ocaziile. Scutită de vanități imperialiste lumești, biserica răsăritului a conservat însă tradițiile creștine cu mai multă fidelitate, după cum recunosc chiar învățații teologi mai obiectivi din Apus. A favorizat în același timp organizarea și independența bisericilor naționale în măsură mai largă decât cea încuviințată de sistemul centralist apusean. D[omnu]l raportor a amintit în expunerea de motive că lucrul acesta le-a fost îngăduit și popoarelor din vecinătatea noastră, care îndată ce au ajuns la o expansiune a puterii lor politice, s-au grăbit să-și afirme suveranitatea națională și pe tărâmul vieții spirituale bisericești. Așa vedem cazul la bulgari foarte de timpuriu, încât la începutul secolului al X-lea, când cărmuitorul lor, Simion, după ce izbutise a-și întinde stăpânirea asupra Peninsulei Balcanice, revărsând-o și asupra unei părți din nordul Dunării, și-a schimbat titlul de cneaz cu acela de țar și, dându-și seama că un împărat nu poate stăpâni cu suficientă strălucire decât având alături de sine un patriarh, a ridicat rangul mitropolitului bulgar la acela de patriarh.

D[omnu]l Popa Liseanu⁴⁸, în monografia istorică a cetății Silistra, ne arată că timp de 40 de ani, un astfel de patriarh – Damianos – și-a avut reședința în cetatea Silistrei, deci pe teritoriul patriei noastre⁴⁹, mai târziu se amintesc patriarhi bulgari la Ohrida și din timpul lui Ioan Asan la Târnovo.

Același fenomen vedem că se petrece și la sârbi a căror putere politică înflorește în cursul veacului al XIV-lea, când țarul Ștefan Dușan⁵⁰, nepotul voievodului ardelean Ladislau Borza, înalță pe

⁴⁸ Gheorghe Popa-Lisseanu (1866–1945), istoric, filolog, membru corespondent al Academiei Române, a publicat mai multe volume de izvoare și cronici intitulate „Izvoarele Istoriei Românilor” (*Fontes Historiae Daco-Romanorum*), care vizează istoria dacilor și a romanilor de pe teritoriul vechii Dacii, n.ed.

⁴⁹ Silistra și județul Durostor au făcut parte din România între anii 1913 și 1940, n.ed.

⁵⁰ Ștefan Uroș al IV-lea Dușan (1308–1355), țar al sârbilor între 8 septembrie 1331 și 20 decembrie 1355, sub domnia sa Țaratul Sârb a atins apogeul extinderii sale teritoriale, n.ed.

mitropolitul Ioanichie din Ipek la rangul de patriarh. Tot astfel rușii la sfârșitul secolului al XVI-lea, profitând de călătoria patriarhului Ieremia⁵¹ din Constantinopol în Rusia, ridică pe Iov mitropolitul Moscovei la rangul de patriarh.

Toate aceste popoare din preajma noastră au izbutit deci cu mai multă îndrăzneală să înfăptuiască așa de timpuriu completarea organizației lor ierarhice-bisericești.

Pentru ce noi am întârziat așa de mult, de ce tocmai poporul nostru și-a adus aminte așa de târziu de îndeplinirea unei datorii firești? Oare nu a știut să prețuiască după cuviință această cea mai înaltă demnitate ierarhică? Ori n-a avut încredere în destoinicia conducătorilor săi bisericești? Nici unul, nici altul din aceste motive socot că nu au determinat întârzierea pe care o constatăm. Poporul nostru nu a făcut până astăzi pasul acesta, determinat fiind de o parte de înnăscuta modestie a sufletului său național, de alta de împrejurările neprielnice care l-au împiedicat să-și completeze organizația sa politică. Situația în care s-a găsit veacuri de-a rândul, nu i-a îngăduit a se gândi la titluri mai multe și mai pompoase decât acelea a căror povară știa că e în stare s-o poarte cu vrednicie în împrejurările grele ale traiului său zbuciumat.

Condițiile bisericești însă pentru înființarea patriarhiei române mi se pare că erau date prin străvechea organizare unitară a bisericii noastre. Ele ies la iveală în cursul veacului al XVI-lea, după cum arată prefața unei cărți tipărite la Brașov în 1581 „Evanghelia cu învățătură”⁵². În această prefață editorul cărții, judele brașovean „Hrăjilă Lucaci”, dându-și seama că neamul românesc are două categorii de mitropoliți, unul în sudul Carpaților care era „Exarh al plaiurilor”, și altul în nord, care era oarecum sufragane al celui dintâi, ajunge în oarecare perplexitate, când vrea să arate care este raportul lor ierarhic. Negăsind termenii potriviți, pe cel din sudul Carpaților îl

⁵¹ Ieremia al II-lea al Constantinopolului (1530–1595), patriarh ecumenic în trei rânduri între anii 1572 și 1595, n.ed.

⁵² Este vorba despre cea mai importantă carte tipărită la Brașov de diaconul Coresi, numită de celebrul tipograf în predoslovie „Cartea ce se chiamă Evanghelie cu învățătură den tuspatri evangheliști aleasă și den multe dumnezeiești scripturi”. O ediție critică la: Sextil Pușcariu, Alexe Procopovici, *Diaconul Coresi – carte cu învățătură (1581)*, vol. I, Ateliere Grafice Socec & Co., București, 1914, n.ed.

numește „arhimitropolitul Serafim de la Târgoviște”, iar celuilalt îi zice: „marele mitropolit, luminatul Ghenadie al Ardealului și al Orăziei”.

Titulatura aceasta neobișnuită de „arhimitropolit”, firește că nu putea să însemne în împrejurările istorice de atunci, altceva decât o adevărată demnitate de exarh patriarhal⁵³.

Probabil la sfârșitul secolului al XVI-lea, când unitatea națională-politică a fost înfăptuită măcar în mod trecător, prin sabia lui Mihai Viteazul, dacă acest Domn al tuturor românilor ar fi avut norocul să poată consolida creația sa, n-ar fi lipsit să aducă la îndeplinire înființarea unei patriarhii românești. Știm din hotărârile sinodului care s-a ținut la Iași în zilele lui, că avea tendința hotărâtă de a înlătura din scaunele de conducere ale bisericii elementele, după cum același lucru iese la iveală în mod foarte lămurit din programul politic al partidului național de sub conducerea lui Matei Basarab. Acest partid își formula pe la 1630 în privința aceasta următorul postulat: „să nu fie volnic patriarhul din Constantinopol să trimeată în țara noastră nici mitropolit, nici episcopi, nici egumeni, ci acela pe care îl va alege sfatul și țara, acela să păstorească, iar patriarhul să-i dea numai binecuvântarea, după cum a fost din veac”. Iată deci exprimarea așa de hotărâtă a dreptului de autonomie bisericească proprie! Tendința aceasta de independență națională-bisericească se poate urmări din veac în veac, accentuându-se tot mai puternic. Dar, veți întreba, pentru ce nu s-a procedat la desăvârșirea unității și libertății naționale-bisericești măcar la 1859 după Unirea Principatelor? Bărbații conducători de atunci ai Principatelor Unite își dădeau seama că nu săvârșesc un act definitiv, că ei pun numai piatra cea din capul unghiului pentru clădirea, care avea să se înalțe în zilele noastre și să se desăvârșească în forma unității naționale politice (aplauze generale). De aceea legea sinodală din 1872⁵⁴ ne face impresia că este alcătuită

⁵³ Amănunte despre titulatura mitropoliților Țării Românești la: Nicolae I. Șerbănescu, „Titulatura mitropoliților, jurisdicția, hotarele și reședințele Mitropoliei Ungrovlahiei”, în Idem, *Opera istorică I. Biserica Ortodoxă Română de la primele întocmiri creștine pe pământ românesc, la Patriarhat: 1. Creștinism primar, 2. Episcopie și Mitropolie*, volum îngrijit, note și indici de pr. dr. Mihai Ovidiu Cătoi, Editura Basilica, București, 2015, pp. 137–181, n.ed.

⁵⁴ „Legea pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți, precum și a constituirii Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române (1872)”, în Ioan-

ca ceva foarte provizor[iu]. De aceea vedem că lipsește din legea pomenită tendința de a închea deplin organismul național-bisericesc. Se mulțumește legea numai cu dispoziția, prin care mitropolitul Ungro-Vlahiei devine „primat” un fel de „primus inter pares” între ceilalți episcopi și îi dă dreptul de a fi președintele Sf. Sinod, însă o jurisdicțiune asupra celeilalte mitropolii nu i se putea da. Aceasta o vedem dintr-un regulament al anului 1873⁵⁵, în care se spune că raporturile dintre aceste două mitropolii, a Munteniei și a Moldovei, rămân cu desăvârșire neatinse cum au fost „ab antiquo”, rămân mitropolii coordonate și neatârănarea uneia de cealaltă se afirmă în măsură așa de mare, încât amândoi mitropoliții sunt îndatorați prin acel regulament, că dacă ar voi să călătorească unul în eparhia celuilalt, să-i ceară prealabil învoirea și binecuvântarea. Este adevărat că tomosul patriarhal din 1885⁵⁶, despre care a făcut și d[omnul] raportor în expunerea sa, încuviințând autocefalia Bisericii Ortodoxe Române spune că orice dispoziție ar lua conducătorii bisericii în privința organizării administrative și în privința demnităților eleziastice este bună luată, fiindcă aceste măsuri trebuie să se acomodeze totdeauna cu situația politică a țărilor. În privința aceasta tomosul nu face decât să redea în alte cuvinte dispoziția canonului 17 de la sinodul ecumenic din Calcedon (451) care spune că de câteori se va înnoi o cetate prin voia împăratului „ordinea bisericească trebuie să se acomodeze ordinii civile și politice”⁵⁷. Este evident, că Bucureștii erau și atunci, după unirea din 1859 o cetate într-o câtva înnoită, nu mai era cetatea dinainte de această dată importantă în istoria neamului nostru, după cum capitala României

Vasile Leb, Gabriel-Viorel Gărdan, Marius Eppel, Emilian-Iustinian Roman, Mircea-Gheorghe Abrudan, *Instituții ecleziastice ortodoxe. Izvoare legislative bisericești și laice (sec. XVIII–XX), volumul II*, Editura Doxologia, Iași, 2022, pp. 53–59, n.ed.

⁵⁵ „Regulament pentru atribuțiunile de precădere ale mitropolitului primat al României”, în *Ibidem*, pp. 66–68

⁵⁶ Tomosul de recunoaștere a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române de către Patriarhia Constantinopolului a fost emis în 13 aprilie 1885, a fost republicat recent în originalul în greacă și traducere română în volumul: *Autocefalia, libertate și demnitate*, Editura Basilica, București, 2010, pp. 583–587

⁵⁷ Despre canoanele Sinoadelor Ecumenice în general și despre cele ale Sinodului IV Ecumenic, vezi: *Canoanele Bisericii Ortodoxe, Canoanele Apostolice și Canoanele Sinoadelor Ecumenice*, ediție bilingvă, studiu introductiv, introduceri, note și traducere Pr. Răzvan Perșa, ediția a II-a revizuită, Editura Basilica, București, 2022

de astăzi nu mai este sau n-ar trebui să mai fie cetatea de la 1916. Vasăzică înnoirea capitalei, transformarea Țării Românești, în ce privește situația ei politică, a justificat deplin procedarea corporațiunilor de conducere bisericească, să nu mai întârzie cu măsurile privitoare la desăvârșirea organizației ierarhice.

În același tomos se spune că biserica românească va avea dreptul ei firesc a se conduce de sine, ținând seamă numai de tradiția continuă și neîntreruptă a bisericii ortodoxe.

În temeiul acestor dispoziții legale și canonice, în virtutea împrejurărilor politice fundamental schimbate ale zilelor noastre era deci firesc ca îndată ce s-au întâlnit la sfat, conducătorii noștri bisericești din cele 4 provincii mitropolitane, să procedeze la lucrările pregătitoare pentru unificarea constituțională și administrativă a organizării noastre bisericești. Căci în privința credinței și practicilor religioase am fost de veacuri uniificați⁵⁸.

Inițiativa – fie-mi permis să o spun – a pornit dintr-un congres preoțesc ținut la Sibiu în primăvara anului 1919⁵⁹. A fost continuată cu asiduitate în conferințele întrunite în vara aceluiași an la Sinaia. A fost apoi completată prin așa numita „constituantă bisericească”, convocată aici la București (1920) spre a trimite din sânul său 15 delegați: 3 în numele mitropoliei din Muntenia, 3 în numele mitropoliei moldovene, 3 în numele mitropoliei ardeleni, 3 în numele mitropoliei bucovinene și 3 în numele celei basarabene, ca să pregătească proiectul de lege necesar pentru această unificare.

Într-una din ședințele ținute în cursul lunii mai 1921, frații din Basarabia ne-au adus la cunoștință că dorința preoțimii basarabene era să se înființeze patriarhia bisericii române cât mai curând. Ardelenii au sprijinit propunerea fraților din Basarabia. Din partea reprezentanților bisericii din vechiul regat s-au ridicat însă obiecții îndreptățite punându-se întrebarea: cum să se înființeze patriarhia,

⁵⁸ A se vedea pe larg mai ales: Mircea Păcurariu, *Unitate românească prin Biserică*, Editura Andreiana, Sibiu, 2018

⁵⁹ Despre lucrările congresului vezi: *Analele Asociației „Andrei Șaguna” a clerului Mitropoliei Ortodoxe Române din Ardeal, Bănat, Crișana și Maramurăș. Actele primului congres al preoțimii din Mitropolia românilor ortodocși din Ardeal, Bănat, Crișana și Maramurăș ținut în Sibiu, în zilele de 6/19–8/21 martie 1919*, publicate de biroul asociației clerului, Tiparul Tipografiei „Carpați”, Sibiu, 1919, 142 p.

când, deocamdată, Biserica Ortodoxă Română nu dispune nici măcar de mijloacele necesare pentru a face față trebuințelor de astăzi? S-a mai spus apoi că ar fi necesar ca ridicarea aceasta a bisericii noastre la rangul de patriarhie să se poată face în înțelegere cu toate celelalte patriarhii din răsărit. Astfel s-a întâmplat, domnilor deputați, că acea comisie de 15 a lăsat chestiunea patriarhiei fără să o cuprindă în proiectul său de lege. A rămas deci să fie rezolvată de factorii de conducere bisericească și politică a statului nostru, când aceștia vor socoti momentul oportun. Ar fi fost de dorit, bineînțeles, ca momentul acesta să fi precedat încoronarea de la Alba Iulia⁶⁰. Regele tuturor românilor ar fi meritat să i se citească molitva de încoronare de către patriarhul tuturor românilor (aplauze). Dar, dacă patriarhia se înființează cu oarecare întârziere, momentul e totuși înălțător. Se bucură toată suflarea românească, după cum ați binevoit a auzi din declarațiile, care s-au făcut aici de către conducătorii autorizați ai tuturor partidelor politice.

Se pune însă întrebarea ce aport va avea la progresul civilizației creștine patriarhia care se înființează acum? Ce cale va urma ea în cursul dezvoltării sale organizatorice, morale și culturale din viitor: calea papo-cesarismului apusean sau pe aceea cezaro-papismului răsăritean? Cred că în interesul națiunii române este să nu urmeze nici calea dintâi, nici pe a doua, ci să-și croiască o cale a sa proprie. Calea cea dintâi, indicată de dezvoltarea apuseană, nu poate și nu trebuie să o urmeze, fiindcă nici interesele religioase, nici cele naționale nu reclamă și nu admit ca biserica să creeze aici o putere lumească politică separată, care în anume împrejurări să devină rivală sau chiar ostilă statului național român. Calea a doua, calea cezaro-papismului răsăritean, de asemenea cred că nu poate fi ducătoare la scop, fiindcă ea ar anihila în mare parte forțele creatoare ale patriarhiei române. Încercându-se prea mult în ajutorul statului, ea nu ar dezvolta până la maximum posibil acele energii latente ale sufletului național, de la inactivarea cărora se așteaptă cu drept cuvânt purificarea morală și înălțarea culturală-religioasă a neamului nostru. Ar putea să ajungă adeseori în situația penibilă de a fi silită să renunțe poate chiar la

⁶⁰ Regele Ferdinand și regina Maria au fost încoronați la Alba Iulia ca suverani ai românilor în 15 octombrie 1922, n.ed.

demnitatea sa, ori să nesocotească anume interese vitale pentru progresul său. (Aplauze).

Deci, în mod firesc, va trebui să-și croiască patriarhia noastră o cale a sa proprie. Calea aceasta o vedem indicată prin libertatea și autonomia, pe care i-o garantează de-o parte constituția țării, iar de altă parte, o prevede noul proiect de lege, care va fi adus nu peste mult timp în dezbaterile Corpurilor Legiuitoare. Dar este lucru de sine înțeles că organizația aceasta constituțională autonomă, pentru a-și putea da roadele care se așteaptă de la inactivarea ei, trebuie să fie lăsată în deplină libertate, să nu fie niciodată împietată din partea unor incursiuni dictate de interese străine Bisericii. Tărâmul ei să fie totdeauna lăsat numai la înțelepciunea factorilor de conducere bisericească pentru ca și răspunderea să fie întreagă a lor.

Bineînțeles, statul prin legea pe care o votează acum, ia asupra sa obligația morală de a se îngriji să pună la dispoziția patriarhiei mijloacele suficiente pentru a dezvolta o activitate spirituală și culturală potrivită cu importanța acestei instituții. Și, întrucât statul singur nu ar putea să pună la dispoziție aceste mijloace în mod integral, conducătorii bisericii vor înțelege și vor năzui să adune din munificența credincioșilor mijloace, cum le-am adunat și noi în Transilvania, în măsură destul de considerabilă în raport cu împrejurările grele, în care s-a consolidat și cu care a avut să lupte neconținut autonomia noastră bisericească.

Cred că este înainte de toate neapărată trebuință ca aici, în centrul patriarhiei, în capitala statului nostru, să ființeze cât mai curând un mare institut de educație și viață religioasă (aplauze prelungite), un institut care să nu satisfacă numai trebuințele țării și ale bisericii române, ci să-și poată revărsa binefacerile sale religioase și culturale asupra întregului Orient ortodox (aplauze), un institut în care să se poată perinda an de an tinerele generații ale neamului nostru, alături de ale neamurilor ortodoxe. Astfel se va face o apropiere sufletească, se vor consolida relațiile de bună înțelegere și armonie creștină, ca să se pregătească biserica noastră ortodoxă română a colabora la înfăptuirea idealului, pe care îl urmărește cu asiduitate marea alianță mondială pentru înfrățirea popoarelor prin biserică.

Ați avut prilej, domnilor deputați, să auziți sau să citiți, cum unii din scriitorii noștri iubitori ai ortodoxiei exprimă un fel de teamă că

prin patriarhiile naționale s-ar slăbi prea mult legătura de unitate în Biserica Ortodoxă, că n-ar fi o conducere atât de unitară, cum se vede în Biserica Apuseană. Cred că temerile acestea sunt în bună parte exagerate. Unitatea Bisericii Ortodoxe este – după cum se exprimă tomosul patriarhal din 1885 – însuși Mântuitorul Iisus Hristos, temelie și piatra cea din capul unghiului a întregului creștinism, deci o unitate de ordin pur spiritual, iar nu una de ordin material-administrativ.

Cred însă că cu prilejul acțiunilor comune și al colaborărilor pe care trebuie să le facă și patriarhia noastră, alături de celelalte patriarhii, în mod cu mult mai sistematic decât în trecut, se va afla modalitatea potrivită și pentru constituirea unei corporațiuni de conducere permanentă a tuturor acestor patriarhii, care să poată coordona acțiunea lor, să poată păzi puritatea doctrinei în toate ramificațiile acestei ortodoxii răsăritene, după cum s-a întâmplat de altfel și în secolul XVII, când neamul nostru a putut să dea în persoana moldoveanului Petru Movilă⁶¹ un apărător și codificator al punctelor de credință ortodoxă, amenințată atunci din partea confesiunilor eterodoxe.

În chipul acesta socot, domnilor deputați, că Patriarhia, care se înființează acum, ar putea să aducă mari servicii și creștinătății întregi și însuși statului nostru, contribuind la ridicarea prestigiului său atât în afară de granițe, cât și înăuntrul granițelor teritoriului nostru, impunând respectul cuvenit acelor scaune mitropolitane, care deși s-au dezvoltat sub regimuri străine, au fost totuși în stare să-și creeze așezăminte destul de solide și încăpătoare, care iată, pot servi acum drept temelie la noua legiferare constituțională-bisericească.

Oricine ar face o comparație, cât de fugitivă între starea în care se găsește azi Mitropolia Ungro-Vlahiei sau a Moldovei și între a Mitropoliei din Bucovina sau din Ardeal, sau din Basarabia, va vedea că comparația aceasta este în multe privințe – o spunem cu durere – în detrimentul celor două dintâi. Lucrul se explică însă prea lesne prin faptul că sub vechile regimuri străine, neavând noi posibilitatea

⁶¹ Petru Movilă (1596–1647), membru al dinastiei Moveștilor de pe tronul Moldovei, arhiepiscop și mitropolit al Kievului între 1633 și 1647, a fondat Academia teologică de la Kiev, apologet al Ortodoxiei în Polonia-Lituania, cunoscut în mod deosebit ca autor al „Mărturisirii ortodoxe”, asumată la nivel panortodox de sinodul de la Iași (1642) și publicată în diferite ediții în mai multe limbi europene. A fost canonizat de Biserica Ortodoxă Rusă în 1996 și de cea Română în 1997, n.ed.

de a ne afirma pe teren politic, toate energiile noastre creatoare s-au concentrat numai pe câmpul activității bisericești, culturale, școlare și economice, pe când în vechile principate, ca și în vechiul regat, energiile cele mai de valoare au fost atrase totdeauna spre problemele politicii de stat, care reclamau o rezolvare mai urgentă. Au rămas deci în serviciul bisericii numai energiile, pe care nu le-a angajat în deplină măsură statul. Pe de altă parte lipsind – după analogia, pe care am încercat a o schița la începutul acestei cuvântări, între dezvoltarea bisericească apuseană și între cea răsăriteană – lipsind, zic, din preajma centrelor noastre ierarhice din provinciile dezrobite reprezentantul național al unei puteri politice, toată strălucirea s-a concentrat numai asupra reprezentanților bisericești, care s-au bucurat de înaltă venerație înaintea propriilor lor credincioși în multe cazuri și înaintea străinilor, ca niște adevărați principii ai bisericii, fiind îmbrățișați cu toată căldura entuziasmului religios și național de către mulțimea credincioșilor.

Speranțele pe care românimea ardeleană le leagă acum de înființarea patriarhiei izvorăsc, domnilor deputați, îndeosebi din postulatul cuprins în punctul al doilea al programului național-politic, pe care și l-a dat pe Câmpia Libertății în anul 1848. Mulțimile adunate acolo, după ce și-au exprimat în primul punct al programului, dorința și postulatul lor de a se bucura de independența națională în viața politică a statului, au spus în rândul al doilea, după sfatul lui Simion Bărnuțiu⁶² și al tovarășilor săi de idei, că națiunea română pretinde ca biserica sa națională, fără distincție de confesiuni, să fie liberă și independentă de oricare altă biserică străină. Și mai departe au spus că națiunea română cere „reînființarea sinodului anual cu deputați, clerici și mireni”. Este deci în drept românimea ardeleană întreagă să vadă în înființarea patriarhiei realizarea sau măcar un început de realizare al acestui program religios-politic din 1848. După ce în adunarea de la Alba Iulia și-a înfăptuit la 1 Decembrie 1918 independența și unitatea națională-politică, acum își vede îndeplinită independența și libertatea bisericească, mai rămânând ca o problemă a viitorului unitatea bisericească integrală a tuturor fiilor poporului nostru.

⁶² Simion Bărnuțiu (1808–1864), teolog, pedagog, filosof, jurist și om politic, revoluționar pașoptist, ideologul programului revoluției române din Transilvania, n.ed.

Să sperăm că după dobândirea libertății și independenței nu va mai întârzia mult nici această unitate bisericească, în cadrele căreia să se poată afirma principiul suveranității naționale fără nici o știrbire, dându-ne puțința să revendicăm în concertul religios al popoarelor creștine locul ce ni se cuvine ca unor elemente coordonate, iar nu subordonate autorităților bisericești străine. (Aplauze).

Românimea ardeleană mai are, domnilor, un motiv de bucurie deosebită prin faptul că cel dintâi patriarh este un fiu răsărit din sânul țărânimii ardelene (aplauze prelungite), fiul țăranilor răposați întru Domnul, în cursul anului trecut, însă vrednici să-i pomenim în această adunare, Gheorghe Cristea și Domnița, născută Coman din Toplița Română. Iar părintele său sufletește a fost un oier din Săliște, badea Ioan Herția, care întâmplându-se cu afacerile sale economice în acele părți, a ținut pe pruncul evlavioșilor creștini Gheorghe și Domnița sub apa sfințită a botezului. (Aplauze).

Amintesc acest amănunt biografic numai cu scopul de a învedera și cu prilejul acesta, ce comori sufletești de valoare sunt în sânul țărânimii noastre (aplauze prelungite).

Am convingerea că, dacă țărânimea aceasta, va fi lăsată să se dezvolte în libertate, după însușirile cu care este înzestrată de către Atotputernicul Dumnezeu, va da în viitor, statului și bisericii noastre, energii asemănătoare celor care sălășluiesc în sufletul celui dintâi patriarh român (aplauze prelungite).

Când Înalț Prea Sfinția Sa, azi Prea Fericit Patriarh al tuturor românilor, a pornit ca tânăr episcop în primăvara anului 1910 de la Sibiu către Caransebeș ca să-și ocupe scaunul episcopesc⁶³, calea lui a fost o adevărată cale de triumf. Smerenia mea, care păstoream atunci poporul din protopopiatul Săliștei, mi-am permis să-i fac o urare, exprimând dorința să nu rămână prea mult timp în Banat, ci să se întoarcă cât mai curând la Sibiu, ca să continue și să desăvârșească opera marelui Șaguna. Providența divină, ale cărei cărări sunt în adevăr nepătrunse de mintea omenească, a împlinit această dorință în măsură mai largă și mai generoasă decum a putut să o exprime

⁶³ Detalii la Daniel Alic, *Eparhia Caransebeșului în perioada păstoririi episcopului Miron Cristea (1910–1919). Biserică și societate*, Presa Universitară Clujeană/Editura Episcopiei Caransebeșului, Cluj-Napoca/Caransebeș, 201.

atunci, sub stăpânire străină, cel ce are profunda mulțumire de a putea vorbi astăzi în deplină libertate înaintea acestei adunări. Din Caransebeș, Înalț Prea Sfințitul Miron nu s-a întors la Sibiu, ci a venit la București (aplauze prelungite și îndelung repetate).

Suntem însă mângâiați în convingerea că și din scaunul patriarhal de la București, își va da toată silința, omeneste posibilă, să aducă la îndeplinire idealul nemuritorului mitropolit Șaguna, prin organizarea pe baze deplin autonome, a întregii patriarhii românești (aplauze). Dorind să vedem înfăptuită cât mai curând această organizare, de încheiere țin să spun că gândul tuturor fraților noștri ortodocși români de peste granițele țării, în special, al celor de peste linia demarcațională, care sfâșiasc Banatul în două și care au făcut odinioară parte din turma păstorită de Înalț Prea Sfinția Sa, este în acest moment îndreptat spre adunarea noastră. Toți așteaptă ca Prea Fericirea Sa să nu-i dea uitării, să-i cuprindă pururea în rugăciunile sale, să le trimită merinde sufletească prin cărți bisericești, cum ne-au trimis și nouă în timpuri grele marii ierarhi ai Țării Românești și ai Moldovei: Varlaam și Dosoftei, Teodosie Veștemeanul și Antim, ca și atâția alți urmași vrednici, care au strecurat neconținut cartea românească peste toate granițele păzite de vameși străini (aplauze prelungite). Sper că va găsi mijloacele necesare spre acest scop, fiindcă știu că are în sufletul său dragoste nestinsă pentru toți fiii poporului nostru. Prin dragostea cea sfântă, care se face tuturor toate, ca pe toți să-i mântuiască, va reuși să înlătore orice piedici, pe care vameșii ar cerca să i le arunce în cale.

Închei, domnilor, făcând urarea ca Patriarhia noastră să fie, atât sub conducerea Prea Fericitului Miron I, cât și sub a tuturor celor ce o vor cârmui după vremi, în toate împrejurările, un stâlp de întărire pentru statul român și o pârghie de înălțare morală pentru toți fiii poporului nostru (aplauze prelungite și îndelung repetate).

Cartea bisericească și unitatea poporului român

*Alin Mihai Gherman**

Între aspectele mai puțin cercetate de istorici este raportul dintre cartea tipărită (cea bisericească în primul rând) și unitatea etniei noastre. Dacă s-au făcut, totuși, cercetări în această direcție, ele s-au limitat la aspecte culturale, religioase și politice. Căci circulația cărții pe întreg spațiul românesc nu a fost împiedicată de frontierele și restricțiile politice și, mai mult chiar, retipărirea unor texte tipărite într-o regiune în altă zonă geografică și, în lipsa posibilității de imprimare, copierea lor manuscrisă a fost un fenomen care s-a petrecut cu obstinație de-a lungul veacurilor.

Unitatea religioasă (generală până în momentul Uniației și, prin păstrarea ritului răsăritean în Biserica Greco-Catolică, și după aceea) nu a făcut decât să întărească parametrii acestei circulații a cărții religioase. Uneori cartea bisericească a fost folosită și ca instrument activ pentru apărarea acestei unități a etniei noastre. Două exemple sunt concludente.

În situația în care românii din Transilvania erau supuși în prima jumătate a secolului al XVII-lea la converirea lor la calvinism (printre altele s-a imprimat la Bălgrad (Alba Iulia) un *Catehism calvinesc*), mitropolitul Moldovei Varlaam a publicat în Țara Românească la Mănăstirea Dealu un *Răspuns la Catehismul calvinesc*, în care doctrina ortodoxă (trebuie să adăugăm că și propriile sale lucrări, *Cartea românească de învățătură*, Iași, 1643 și *Șapte taine*, Iași, 1644) conținea argumente foarte puternice ale doctrinei Bisericii Ortodoxe.

* Alin Mihai Gherman, Prof. Univ. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Într-un alt moment, când în Transilvania se desfășura mișcarea împotriva Uniației a călugărului Visarion Sarai, la Iași (cu indicația falsă, pentru a face textul credibil în Ardeal, că locul tipăririi ar fi Timișoara și sub protecția falsă a unor episcopi sârbi) se tipărea *Îndreptarea păcătosului cu duhul blândeților precum dohtorilor celor duhovnicești așa și celor ce să dohtoresc de la dâșzii păcătoșilor celor ce să pocăiesc întru folos tipărită*, carte pătrunsă de o profundă spiritualitate ortodoxă și care făcea o pledoarie foarte caldă credinței ortodoxe.

Acestora trebuie să le adăugăm multe donații pe care principii și ierarhii din Moldova și Țara Românească le-au făcut Bisericii din Transilvania, care aveau ca scop susținerea Bisericii Răsăritene între românii ardeleni. Menționăm câteva exemple: Sfântul Mitropolit Varlaam, care tipărise *Cartea românească de învățătură* „pentru românii ori unde se află ei”, o destinase în primul rând transilvănenilor, astfel că într-un județ precum Alba se găsesc mai multe exemplare provenite din această tipăritură, primite fie prin donații venite din Moldova fie prin cumpărare, decât se află în toată Moldova de astăzi (În Basarabia se află și mai puține, și din cauza unei politici sistematice de distrugere a cărților românești), Mitropolitul Dosoftei dona un exemplar din *Viețile sfinților* protopopului de Sătmăr (exemplar păstrat în colecțiile Bibliotecii Filialei Cluj a Academiei Române), voievozii munteni Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu au făcut chiar o adevărată schemă de donație a cărților tipărite în Țara Românească pentru bisericile din Transilvania. Acestor exemple li se pot adăuga multe alte donații susținute nu numai de Voievozi sau de Ierarhi din Țările Române, ci și de persoane particulare.

Retipărirea unei cărți în alte centre tipografice, de multe ori din altă provincie decât unde s-a făcut prima editare, a fost, începând cu veacul al XVIII-lea, dar, incidental și înainte, un fenomen care a contribuit mult la unitatea noastră culturală. Un caz special au fost domnitorii fanarioți din familia Mavrocordat, care, domnind alternativ în Moldova și Țara

Românească, au folosit în propriul blazon stemele ambelor principate: bourul și corbul.

Un caz special îl reprezintă și fostul Mitrofan al Hușilor și colaborator apropiat al mitropolitului Dosoftei (1683–1690), care, refugiindu-se în Țara Românească, a fost unul din cei mai importanți colaboratori la editarea *Bibliei lui Șerban Cantacuzino* (1688), ajungând ulterior Episcop de Buzău (1691–1702), înființând acolo o tipografie care a avut o prestigioasă activitate editorială în timpul păstoriei sale.

O altă situație specială o avem în cazul *Pravilei* de la Govora (1637), text care era o bună oglindă a instituțiilor Bisericii Ortodoxe, care a cunoscut o ediție specială pentru Transilvania, destinată susținerii dreptei credințe în situația unei considerabile presiuni făcute de Principele Gheorghe Rákóczi și de Episcopul calvin Geleji Katona István pentru converirea românilor la calvinism.

O soartă excepțională a avut „Carte românească de învățătură dumeanecele preste an și la praznice împărătești și la svânți mari din multe scripturi *tălmăcită*” (cunoscută și sub numele *Cazania lui Varlaam*), tipărită în 1643 de marele Mitropoloit Varlaam la Iași. Pe lângă numărul mare de exemplare difuzat în Transilvania, un copist, Vasile Sturza Moldoveanul, s-a dedicat, datorită nevoii mari pentru acest text, copierii sale manuscrise. După numărul mare al copiilor și după însemnările copistului, se poate reface traseul acestuia de-a lungul Văii Mureșului, de la Reghin până în zona Aradului.

Cartea a avut și două reeditări: în 1642 începea la Govora tipărirea *Evangeliei învățătoare*, traducere liberă a călugărului Silvestru (care, ulterior, a fost implicat și în prima fază de traducere a *Noului Testament de la Bălgrad*, 1648) după cartea de predici a călugărului ucrainean Kiril Trankvilion Stavrovrețki. Ediția nu a fost încheiată, fiind întreruptă de vizita Mitropolitului Varlaam al Moldovei în Țara Românească. Mai bine informat asupra vieții călugărului ucrainean, Varlaam a atras atenția asupra neînțelegerilor pe care acesta le-a avut cu ierarhii ortodocși ucrainieni și a faptului că, în urma acestor conflicte, acesta a trecut la greco-catolicism. Materialul tipografic rămas de la

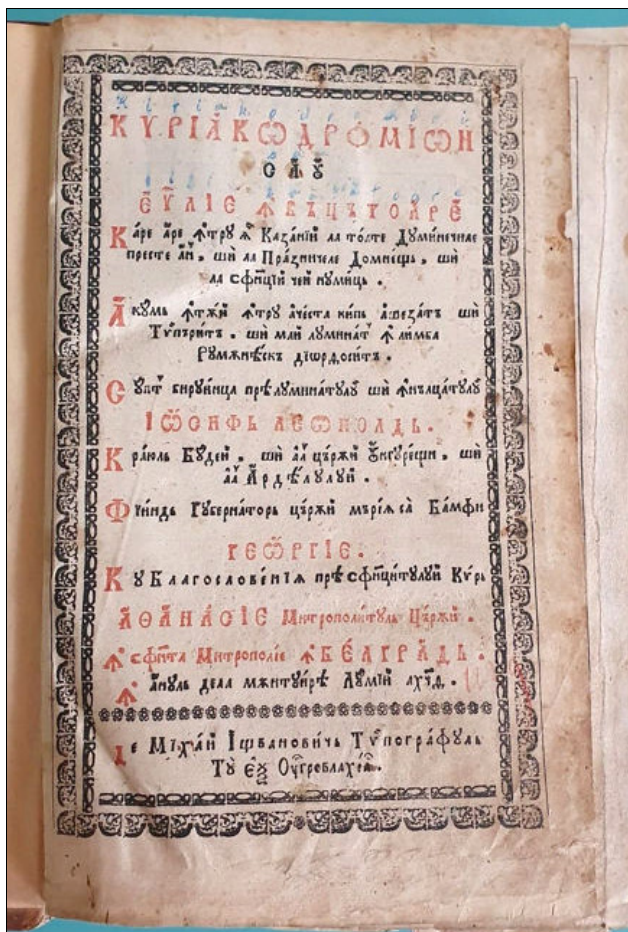
imprimarea *Evangeliei învățătoare* de la Govora a fost completat într-o ediție a *Evangeliei învățătoare* tipărite la Dealu, în care, în partea nou introdusă, se folosea masiv textul *Cărții românești de învățătură*, tipărită cu un an înainte la Iași.

Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643

O și mai masivă folosire a *Cazaniei* lui Varlaam s-a produs prin imprimarea la Bălgrad (Alba Iulia) în 1699 a *Chiriadromionului* (*Kyriacodromion* sau *evangeliei învățătoare*, care are întru ea cazanii

în toate duminicile și la sfinții cei mari, acum întâi întru acest chip așezată și tipărită și mai luminat în limba rumânească diortosită [...] de Mihail Iștvanovici tipograful din Țara Rumânească), în care se adăugau două cazanii din Sfântul Ioan Gură de Aur. Această tipăritură a avut până la sfârșitul veacului al XIX-lea peste 40 de reeditări, fie sub titlul original (*Chiriacodromion*), fie sub alte titluri (în special *Evangelie învățătoare*).

Chiriacodromion, Alba Iulia (Bălgrad), 1699

Acestei circulații a textului tipărit trebuie să îi adăugăm dintr-un centru tipografic în altul sau chiar dintr-o țară în alta a tipografilor și a materialului tipografic (caractee tipografice, gravuri, frontispicii, inițiale etc.).

Privită în ansamblul ei această circulație a textului tipărit a fost, cu certitudine, o bună bază pentru păstrarea și întărirea unității culturale a românilor.

Ea a fost, însă, hotărâtoare și la un alt nivel, care în mod evident s-a manifestat nu numai la nivelul convingerii politice a unității etnice, ci și la nivelul inconștientului, prin întărirea la nivel lingvistic a acestei certitudini. Se vorbește în studiile de specialitate că o anume mobilitate a unei părți a populației (cei care practicau păstoritul în mod special) a fost un factor esențial al coeziunii etnice. Afirmația este corectă în măsura în care păstoritul reprezenta un factor capabil să influențeze doar el această unitate. În cercetările sale asupra vieții economice a țaranului român din Transilvania, marele istoric David Prodan dovedea că păstoritul reprezenta cel mult o zecime din economia țărănească, care era mai puternic axată pe agricultură, dar și în alte direcții (pădurărit și chiar diferite forme de manufactură). Acestor preocupări de natură economică trebuie să li se adauge și emigrările de populație, din cauza unor considerente economice (în mod special fuga de obligațiile iobăgești). Astfel, Moldova și Țara Românească sunt pline de „ungureni”, după cum Transilvania este plină de „moldoveni” și „munteni”, a căror supranume au devenit în foarte multe situații nume de familie.

Mult enunțata unitate a poporului român nu se manifestă din punct de vedere lingvistic atât de pregnant la nivelul dialectal, lexicul și chiar pronunția din diferitele graiuri putând să ridice câteodată dificultăți de comunicare, cât la nivelul vieții spirituale (religioase în mod special). Crearea unei limbi literare comune unice s-a făcut în primul rând prin cartea tipărită (în mod special religioasă, întrucât marea majoritate a textelor tipărite până la începutul secolului al XIX-lea au fost texte necesare cultului bisericesc sau direct contingente la viața religioasă), motiv pentru care majoritatea tipografiilor

au funcționat pe lângă instituțiile religioase (Mitropolie, Episcopie) sau Mănăstiri.

Interdicția de a adăuga sau de a omite ceva din textul religios spusă expres în cazul textului biblic

„Iar după cuvintele acestea, de vor avea aceștia sau aceia să adauge sau să scadă ceva, vor face după cum se vor înțelege și ce vor adăuga sau ce vor scădea, întărit va fi.” (*Macabei* 8.30)

sau în:

„Și eu mărturisesc oricui ascultă cuvintele proorociei acestei cărți: De va mai adăuga cineva ceva la ele, Dumnezeu va trimite asupra lui pedepsele ce sunt scrise în cartea aceasta.” (*Apocalips* 22.18),

a fost extinsă și asupra altor texte bisericești, motiv pentru care adăugarea unui singur cuvânt, *Filioque*, „și de la Fiul”, în *Simbolul de Credință (Crezul)*, a fost motiv pentru marea schismă dintre Biserica Răsăriteană și cea Catolică. Acestui regim de tabu lingvistic a fost supus și textul liturgic, rugăciunile și chiar și cântările intonate în biserică. Faptul acesta a impus recomandarea ca respectivele texte să fie citite și nu recitate din memorie, motiv pentru care s-a impus prin textul bisericesc o limbă literară unitară, comună tuturor românilor. În acest mod, cartea bisericească a jucat un rol foarte important, nu numai în realizarea conștiinței coeziunii etnice, ci și în crearea unei limbi literare în care particularitățile regionale ale graiurilor să se facă mai puțin simțite.

Învestirea Mitropolitului-primat Miron Cristea ca prim patriarh al Bisericii Ortodoxe Române

Paul-Ersilian Roșca*

Anul 2025, marcat de numeroasele tensiuni sociale, politice, militare și economice, care vizează întreaga planetă și, din păcate, chiar România, consemnează însă și o serie de borne istorice deosebit de importante. Desigur, mulți dintre contemporanii noștri clamează tot mai mult (și mai des) irelevanța trecutului („ce a fost, a fost...”), exacerbând rolul prezentului și chiar al viitorului (atât de incert și imprevizibil). Astfel, făcând abstracție de lecțiile trecutului, de perspectivele pe care istoria le oferă (și pe care nimeni nu are pretenția a le implementa întocmai), lumea consideră că timpurile trăite acum sunt „apocaliptice”, „pline de provocări nemaivăzute”, „de o dificultate de neegalat”. Desigur, această perspectivă trădează tocmai această necunoaștere și ignorare a marilor prefaceri pe care umanitatea le-a trăit în cursul timpului, multe fiind incomparabil mai grave, mai dificile sau mai traumatizante decât episoadele tensionate care punctează prezenta epocă a unei bunăstări și a unui confort de neegalat anterior. Și la capitolul împliniri, liderii contemporani (și chiar mulți dintre noi) consideră că realizările lor sunt vârfuri ale unei evoluții constante, uitând (din neștiință, ignoranță sau rea-voință) reușitele cu adevărat istorice ale celor care i-au precedat. Tocmai de aceea se cuvine ca, în anumite momente comemorative, să reflectăm la adevărata amplitudine a unor împliniri din trecut, care

* Paul-Ersilian Roșca, Director Muzeul Mitropoliei Clujului, email: *paul_rosca_1986@yahoo.com*

au concentrat adeseori energiile, sângele, idealurile și munca unor întregi națiuni sau generații. Fără aportul acestora, uneori pe nedrept uitat, lumea în care trăim s-ar prezenta cu totul altfel.

Și în planul istoriei Bisericii Ortodoxe Române, anul 2025 ne readuce în atenție un moment de referință, o veritabilă culme (cum ar spune mulți), pe parcursul acestor luni celebrând un veac de Patriarhie. Desigur, acest moment fundamental, care a punctat ajungerea la deplina maturitate administrativă a Ortodoxiei românești, a fost precedat și de împlinirea unui alt deziderat, în 1885 fiind proclamată oficial autocefalia Bisericii Ortodoxe din Regatul României. Astfel, în acest punct istoric, în care realizăm bilanțul primului secol de Patriarhie Română, atenția noastră se îndreaptă și spre figurile centrale care s-au identificat cu evenimentele din 1925, un rol central revenindu-i Patriarhului Miron Cristea.

Figură istorică de prim rang, cel născut în Toplița transilvană avea să fie Ierarh, personalitate marcantă a Marii Uniri, Mitropolit-primat, Regent, Prim-ministru și primul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. S-a remarcat prin perseverența, tactul, diplomația și curajul ardeleanului care a înțeles momentul „astral” pe care Biserica îl traversa după anul 1918. Unirea României, dincolo de componenta politică, administrativă, socială, monetară, legislativă sau culturală, s-a răsfrânt și asupra Bisericii Ortodoxe. Prin unificarea bisericească, care i-a privit pe toți românii ortodocși, instituția a intrat într-o nouă eră a existenței sale. Cum era de așteptat, acest proces nu a fost deloc ușor și facil, numeroase piedici trebuind surmontate. Chiar și așa, cei implicați în proiect au dovedit faptul că drumul ales era unul ireversibil. Unificarea bisericească, „marcată” vizibil prin adoptarea unei legislații bisericești și civile complementare (1923–1925), se vedea a nu putea fi pe deplin afirmată în absența schimbării statutului Bisericii Ortodoxe Române, o Biserică numeroasă (a doua ca număr de credincioși după Biserica Rusă, oficial desființată la acea dată), cu un teritoriu canonic foarte mare, cu un prestigiu internațional solid, o Biserică ce se găsea într-un Regat de prim rang în Europa de Sud-Est. Astfel, mai vechile dorințe

și proiecte menite a ridica Biserica Ortodoxă Română la rang de Patriarhie au prins tot mai mult contur și glas, „plinirea vremii” având să fie ziua de 4 februarie 1925. Atunci, într-o dată cu adevărat istorică, după numeroasele și înflăcăratele discursuri ale ierarhilor prezenți, Sfântul Sinod a adoptat (printr-un vot unanim) proiectul de proclamare a Patriarhiei Ortodoxe Române¹. Istorică decizie a sinodalilor a fost remisă și lui Alexandru Lapedatu, Ministrul Cultelor, acesta urmând a o include (în cel mai scurt timp) în circuitul legislativ.

Într-adevăr, 8 zile mai târziu, în 12 februarie, Senatul a inclus pe ordinea de zi proiectul *Legii pentru ridicarea scaunului arhiepiscopal și mitropolitan al Ungrovlahiei, ca primat al României, la rangul de Scaun patriarhal*², deschiderea ședinței fiind marcată prin citirea mesajului Regelui Ferdinand, Monarhul susținând necondiționat adoptarea proiectului legislativ. Cu o covârșitoare majoritate, propunerea înaintată senatorilor a fost adoptată, la 17 februarie 1925, în Camera Deputaților (for decizional), legea primind avizul favorabil cu unanimitate de voturi. Proiectul adoptat mai avea de „trecut” un singur hop procedural, sancționarea de către Regele Ferdinand, fapt împlinit la 23 februarie 1925 (textul actului normativ a fost publicat în Monitorul Oficial două zile mai târziu, la 25 februarie 1925)³.

¹ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Vol. III, Ed. Trinitas, Iași, 2008, p. 363

² În numele Majestății Sale, ministrul Cultelor Alexandru Lapedatu a înaintat proiectul de lege Senatului României: „Domnilor senatori, Înfățișându-Mi-se proiectul de lege, încuviințat de consiliul de miniștri, pentru ridicarea Scaunului Mitropolitan al Ungrovlahiei la rangul de Scaun Patriarhal: Eu, îl înaintez în deliberarea d-voastre. Dat în București la 11 Februarie 1925. Ferdinand”: Tit Simedrea, *Patriarhia Românească: Acte și documente*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1925, p. 44

³ Legea, având un număr de 5 articole, prevedea următoarele: „Art. 1 – Scaunul Arhiepiscopal și Mitropolitan al Ungro-Vlahiei se ridică, ca Primat al României, la rangul de Scaun Patriarhal; Art. 2 – Actualul Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Înalt Prea Sfințitul D. D. Dr. Miron Cristea, devine, în calitatea sa de Primat al României, Patriarh al Bisericii ortodoxe române. Art. 3 – Patriarhul bisericii ortodoxe române se va bucura de toate drepturile recunoscute de Sf. canoane și legile țării. Un regulament special, întocmit de Sf. Sinod va determina mai

Dincolo de adoptarea acestei legi, de o la fel de mare importanță avea să se dovedească și celălalt proiect legislativ major (privitor la Biserica Ortodoxă Română), adoptat în anul 1925: *Legea privind Statutul de Organizare a Bisericii Ortodoxe Române*. Validat și promulgat la 6 mai 1925, actul normativ venea să consfințească noile realități bisericești din România Mare, punându-se punct perioadei de tranziție și incertitudinilor asociate existenței (în intervalul 1919–1925) diverselor regulamente de funcționare, moștenire a celor 4 sisteme diferite de organizare (din Vechiul Regat și din cele trei provincii unite cu Țara)⁴.

deaproape aceste drepturi; Art. 4 – Pe viitor, alegerea Patriarhului Bisericii ortodoxe române se va face de un colegiu electoral compus din membrii Adunării, care, după legea de organizare a acestei Biserici, va alege pe Arhiepiscopul și Mitropolitul Ungro-Vlahiei și din membrii de religie ortodoxă ai Corpurilor legiuitoare. Un regulament special, întocmit de Ministerul Cultelor, de acord cu Sf. Sinod și aprobat de consiliul de miniștri, va determina modul după care se va sfârși actul alegerii. Confirmarea alegerii o face la propunerea Sf. Sinod și a guvernului, Maiestatea sa Regele, care va da apoi învestitura, potrivit datinelor țării pentru capii Bisericii ortodoxe române; Art. 5 – Nu vor putea fi aleși în demnitatea de Patriarhi ai Bisericii ortodoxe române decât Mitropoliții și Episcopii în funcțiune ai acestei Biserici”: Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), Fond *Miron Cristea*, Vol. 5, f. 52

⁴ În schimb, alături de evidentele beneficii ale adoptării unei legislații unitare, care au oferit o serie de principii moderne de organizare, o serie de alte elemente, care în aparență urmau să transpună principiile șaguniene (implicarea mai activă a mirenilor, „constituționalismul”, eliminarea „absolutismului ierarhic” etc.), au condus în final tocmai la eludarea elementului fundamental al Statutului lui Șaguna: autonomia Bisericii față de Stat. „Liberalizarea” organizării instituționale a intrat din prima clipă sub reglementarea și aprobarea Parlamentului (chestiunile bisericești au fost reglementate prin legi, în consecință, orice schimbare se putea face doar cu acordul factorului politic). După cum se va dovedi în timp, mediul politic a reușit să acapareze într-o bună măsură luarea deciziilor prin impunerea, între mireni aleși în structurile bisericești administrative locale și naționale (2/3 din totalul membrilor), unor persoane care nu au urmărit mereu interesele Bisericii. Cel mai probabil, una din mize a fost și aceea a obținerii sprijinului Bisericii în complicatul angrenaj al alegerilor, cunoscându-se foarte bine influența și autoritatea preoților asupra credincioșilor (din anul 1918, votul a devenit universal, marea majoritate a electoratului provenind din mediul rural). Alte consecințe negative se vor dovedi a fi reducerea autonomiei eparhiale și transferul deciziilor majore spre câteva instanțe superioare (Consistoriile spirituale mitropolitane). Paul Brusanowski, *Autonomia și constituționalismul în dezbaterile privind unificarea Bisericii Ortodoxe Române (1919–1925)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, pp. 388–389; Lucian N.

Cu siguranță că, privind astăzi retrospectiv, noua lege nu a soluționat toate problemele de fond, autonomia bisericească nefiind cu adevărat obținută (deși ar fi fost de dorit). Chiar și așa, se înscria în istorie o nouă realitate, de necontestat: Biserica Ortodoxă Română, ca un organism unitar, era de acum organizată ca Patriarhie.

Acest fapt, transpus și în legislația României, a fost comunicat în vara lui 1925 și celorlalte Biserici surori, acestea putând lua oficial act de noul statut juridic al Bisericii Ortodoxe Române. Desigur, toți ochii au fost ațintiți spre Istanbul, Patriarhia Ecumenică de Constantinopol trebuind (la nivel simbolic) să recunoască și să întărească noua formulă administrativă. Recunoașterea oficială a venit, la 30 iulie 1925, sub forma unui Tomos semnat de Patriarhul ecumenic Vasile al III-lea (1925–1929) și de către ceilalți Ierarhi ai Sinodului Bisericii Constantinopolului. Prin aceasta, Patriarhia Română și autoritățile Statului puteau purcede la organizarea ceremoniilor publice de întronizare a Patriarhului Miron Cristea, evenimentul având să încheie ciclul unui parcurs dorit și visat de secole.

Au fost trimise invitații Ierarhilor români, reprezentanților și conducătorilor autorităților civile și militare ale Țării, mediului universitar și academic, celorlalte culte recunoscute și, desigur, Bisericilor Ortodoxe surori. Tuturor li s-a comunicat faptul că evenimentele (programate a se desfășura pe parcursul mai multor zile) urmau să se desfășoare în București, la finele lunii octombrie și începutul lui noiembrie.

Timpul s-a scurs foarte repede și, pe nesimțite parcă, au sosit zilele premergătoare ceremoniei oficiale de întronizare a primului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Rând pe rând, delegațiile Bisericilor ortodoxe din străinătate⁵ au ajuns în Capitală, sosirea lor fiind prevăzută

Leuștean, *Orthodoxy and the Cold War. Religion and Political Power in Romania, 1947–65*, Palgrave MacMillan, New York, 2009, p. 46

⁵ La evenimentele de la București au luat parte reprezentanți ai Patriarhiei Ecumenice, ai Patriarhiei Ierusalimului, ai Patriarhiei Serbiei, ai Bisericii Bulgare, ai Bisericii Greciei și clerici din Polonia, în frunte cu mitropolitul Antonie al Kievului. Nu au lipsit nici membrii delegației Bisericii Ruse din exil. Cristian Vasile Petcu, *Guvernarea Miron Cristea*, Editura Enciclopedică, București, 2009, p. 153

a avea loc cu cel puțin o zi înainte de ajunul zilei de 1 noiembrie. Această măsură, absolut necesară, viza posibilitatea stabilirii (de comun acord) tuturor detaliilor legate de protocol, membrii delegațiilor fiind invitați să participe și la o serie de evenimente cu caracter public (dineuri și vizite ale unor obiective bisericești, culturale și sociale din proximitatea Bucureștilor), organizate de cele două instituții implicate direct în desfășurarea evenimentelor: Patriarhia Română și Ministerul Cultelor⁶. Momentele liturgice, care deschideau ceremonialul învestirii oficiale a lui Miron Cristea, au debutat în seara zilei de 31 octombrie, sâmbătă, la Catedrala Patriarhală, în Dealul Mitropoliei fiind săvârșită slujba Vecerniei.

Momentul a prilejuit întrunirea tuturor clericilor români și străini prezenți la București, cu aceeași ocazie petrecându-se și întrevederea lor cu Patriarhul României și definitivarea protocolului pentru a doua zi (ordinea și poziționarea fiecăruia în Biserică), Sfânta Liturghie festivă având să deschidă șirul evenimentelor din „ziua cea mare”⁷. Faptul că atât de multe delegații au acceptat să participe la eveniment reprezenta un lucru remarcabil, care reflectă respectul de care se bucura Miron Cristea, cu atât mai mult cu cât erau cunoscute importantele animozități care existau între unele delegații (spre exemplu, la momentul 1925, între Biserica Greciei și cea a Bulgariei se derula un conflict teologic și administrativ major). Ierarhul român, fin diplomat, a reușit să detensioneze atmosfera printr-un „truc” de protocol: Miron Cristea a decis să nu slujească în 31 octombrie și în 1 noiembrie, ci să rămână

⁶ Delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare a fost condusă de mitropolitul Neofit Karabov al Vidinului (1914–1971), participarea acestuia fiindu-ne astăzi extrem de utilă în reconstituirea (prin ochii „străinilor”) atmosferei și a desfășurării ceremoniilor. Acest fapt se datorează alcătuirii de către ierarh a unui amplu și foarte detaliat raport, înaintat Sfântului Sinod al Bisericii Bulgare, în paginile documentului regăsindu-se descrise cu acribie toate momentele importante petrecute în săptămâna petrecută la București. Actul, care a intrat și în posesia Ministerului Român de Externe, a fost tradus de V. Hrisicu, originalul transcriptului găsindu-se în prezent la Arhivele Diplomatice ale României. Arhivele Diplomatice Române (în continuare, ADR), Fond *Dosare Speciale*, Vol. 123, ff. 43–57

⁷ ADR, Fond *Dosare Speciale*, Vol. 123, f. 45

în jilțul patriarhal alături de ierarhii străini. Astfel, slujbele au fost săvârșite doar de către clerul român, fără implicarea celui venit de peste hotare. Totuși, din și mai mult respect pentru oaspeții străini, s-a decis ca o parte din ecteniile și din rugăciunile reprezentative să fie rostite în limba greacă sau în cea slavonă. Vedem așadar cum, sacrificând propria sa slujire liturgică (în calitate de „sărbătorit”), patriarhul Miron Cristea a reușit să păstreze echilibrul și armonia între delegațiile sosite în acele zile la București.

Evenimentele festive ale întăririi noului Patriarh au debutat în dimineața zilei de 1 noiembrie 1925, prin acea Sfântă Liturghie festivă despre care am amintit. Alături de clerul român și străin, printre cei prezenți în istorica Catedrală Patriarhală (care se bucura, începând cu acea zi, de acest nou statut) s-a numărat și Alexandru Lapedatu – Ministrul Cultelor, acesta fiind însoțit de senatori, deputați și reprezentanți ai celorlalte culte. Încheierea momentului liturgic a consemnat „împărțirea” asistenței în două, oaspeții străini și români (cu excepția celor desemnați a face parte din cortegiul Patriarhului Miron Cristea), fiind direcționați spre Palatul Regal, locul în care urmau să întâmpine Familia Regală și să aștepte sosirea alaiului oficial⁸. La ora 10.30, coloana a pornit de la Patriarhie înspre Palat, tabloul care se înfățișa privirii bucureștenilor fiind unul memorabil⁹.

În fruntea alaiului, călare, ca deschizător de drum, s-a aflat Prefectul Poliției Capitalei, înaltul demnitar fiind secondat de către două plutoane de cavalerie. Mai apoi, în această ordine, au trecut: trăsura cu Patriarhul Miron Cristea, care-l avea alături pe Ministrul Cultelor,

⁸ ADR, Fond *Dosare Speciale*, Vol. 123, f. 46

⁹ Rememorând parcursul evenimentelor din acea zi, patriarhul Miron Cristea nota următoarele: „a fost desigur ceva grandios. Populația Bucureștilor se adăugase, desigur sute de mii, de-a lungul străzilor de la Mitropolie la Palat. Am presimțit asta; de aceea am întocmit astfel programul, ca să mă întorc, nu în careta regală închisă, ci, ca un patriarh democrat, coborându-mă din Palat jos în mijlocul turmei cu noua cărjă. A fost o procesiune neuitată. Fotografiile o arată”: Elie Miron Cristea, *Note ascunse. Însemnări personale (1885–1937)* (Ediție îngrijită și note de Maria și Pamfil Bilțiu), Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 99

trăsura Mitropolitului Pimen Georgescu al Moldovei și Sucevei, însoțit de Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, trăsura Mitropolitului Vladimir Repta al Bucovinei și a Arhiepiscopului Gurie Grosu al Chișinăului. Alaiul impresionant era încheiat, în ariergardă, de alte două plutoane de cavalerie. Un alt element relevant, care a subliniat importanța momentului și respectul acordat Patriarhului Miron Cristea, a fost acela că trăsura înaltului Ierarh a fost escortată de doi colonei (practică asociată deplasărilor regale). Aproape de ora 11, în aclamațiile mulțimii, impozantul cortegiu a ajuns în curtea Palatului Regal, Ierarhii și demnitarii primind onorul gărzii și a muzicii militare, cea din urmă intonând „Spre Rugăciune”¹⁰.

Exact la ora 11, în Sala Tronului, plină de toți cei care au fost invitați la evenimentul istoric, au intrat Majestatea Sa Regele Ferdinand I, Regina Maria, Principele Carol și Principesa Elena, moștenitorii tronului. Îndată după aceea, cu vestirea cuvenită, a fost introdus Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, înconjurat de toți înalții prelați. Alexandru Lapedatu, ministrul Cultelor, conform protocolului asociat acestui tip de eveniment, a citit Decretul Regal de investitură a Mitropolitului Ungrovlahiei, Miron Cristea, ca prim Patriarh al României. Apoi, Ierarhul român cu cel mai înalt rang în diptice (după Patriarh), în cazul acesta Pimen Georgescu – mitropolitul Moldovei, i-a oferit regelui Ferdinand cărja patriarhală, Suveranul înmânând-o lui Miron Cristea în timp ce rostea formula: „Îți încredințez cărja patriarhală și-ți urez să păstorești în pace pe toți credincioșii Țării”¹¹.

Primind însemnul autorității sale patriarhale, Miron Cristea a rămas în fața Regelui și a întregii audiențe și a ținut un discurs emoționant. Chiar de la începutul cuvântării sale, Ierarhul a ținut să-și manifeste recunoștința față de Majestatea Sa, mulțumind mult pentru încrederea acordată. Ținea să-l asigure pe Suveran că, fără a precupeți vreun efort, avea să prioritizeze desăvârșirea unității Bisericii Ortodoxe Române.

¹⁰ ANIC, Fond *Miron Cristea*, Vol. 5, f. 126

¹¹ ANIC, Fond *Miron Cristea*, Vol. 5, f. 131

De asemenea, Patriarhul a dorit să puncteze câteva direcții generale în care Biserica trebuia să-și îndrepte misiunea în noul context național. Dacă până la acel moment, după cum a fost și firesc, a primat împlinirea visului de unitate națională, sosise vremea ca Biserica să se ocupe și de unitatea sufletească a tuturor românilor, de cultivarea unui cler bine educat – aplecat spre credincioși și spre misiune, de acțiunea filantropică și socială susținută. Pe plan extern, căci nu se dorea neglijarea acestei dimensiuni, se afirma necesitatea întăririi coeziunii cu celelalte Biserici Ortodoxe, în contextul noului statut și prestigiu dobândit de Biserica Ortodoxă Română odată cu instituirea Patriarhiei.

„Maiestățile Voastre, Altețe Regale,

Cu prilejul investiturii mele de Mitropolit-Primat al țării, Maiestatea Voastră mi-ați indicat prea grațios o parte din programul îndatoririlor imediate în cuvintele, că „din Scaunul acesta am o frumoasă menire, de a înfăptui politica religioasă a lui Mihai Viteazul, care, prin *înființarea* Mitropoliei ortodoxe de la Alba Iulia, ținea să apropie și să unească bisericește toate Țările românești” și v-ați exprimat dorința, ca munca chemării mele să „aducă roade fericite pentru organizarea temeinică și unitară a Bisericii române”.

Dorința Maiestății Voastre a fost pentru Smerenia mea și pentru împreună lucrătorii mei în via Domnului – vlădici și clerici – porunca pe care nu am scăpat-o din vedere nicio clipă, până când, cu ajutorul binevoitor – uneori chiar unanim și plin de însuflețire – al tuturor factorilor țării – în frunte cu Maiestatea Voastră – nu am înfăptuit-o spre mulțămirea tuturor celor ce au experiențe depline în această privință. Tocmai în lunile acestea, noua și unitara lege bisericească de auto-cârmuire – cu conlucrarea clerului și a poporului drept credincios – se pune în aplicare.

Drept încoronare a contopirii celor cinci Biserici provinciale, într-o organizare unitară, a urmat în mod firesc și înălțarea Mitropolitului, din Capitala țării mărite, la rangul de Patriarh. [...]

Mulțumindu-Vă, Sire, cu adâncă recunoștință de prea înalta grație regală, de care în atâtea rânduri m-ați învrednicit, și de investitura mea cu onorifica, dar greaua cârjă de Patriarh al Bisericii române, Vă declar că slugă credincioasă a Bisericii și țării voiu

să rămân și de aici înainte, până când Dumnezeu va menține modestele puteri, cu care m-a înzestrat, urmând pildele pline de îndemn ale Majestății Voastre, ale scumpei noastre Regine, asupra cărora implor binecuvântarea lui Dumnezeu, rugându-L să vă facă parte – Maiestăților Voastre, Altețelor Lor Regale Principelui moștenitor și soției sale, precum și întregii familii regale – de zile senine, pline de mulțămire și de glorie mulți, mulți, mulți ani!”¹²

Discursul Patriarhului Miron Cristea a fost foarte bine receptat de către întreaga audiență, mesajul său accentuând determinarea Bisericii Ortodoxe Române în a rămâne unul dintre cei mai importanți actori ai societății românești. De altfel, în discursul Regelui Ferdinand I, tocmai acest aspect a fost întărit. Cuvântarea Majestății Sale, una dintre cele mai emoționante, cuprinzătoare și memorabile alocuțiuni consemnate într-un astfel de prilej, a punctat importanța momentului, unul cu adevărat istoric pentru Biserica Ortodoxă Română și pentru Țară. Biserica Ortodoxă Română traversa o perioadă fastă, comparabilă ca importanță doar cu însăși întemeierea primelor Mitropolii românești. Acest fapt era și rezultatul unirii politice a tuturor românilor într-un singur stat. Acest deziderat istoric era, iată, dublat în cel mai fericit chip și de unirea sufletească, Patriarhatul consemnând dobândirea supremei recunoașteri bisericești.

Regele a făcut referire la istoria Bisericii din întregul areal al Țării, punând accentul pe fundamentalul rol pe care instituția, de-a lungul timpului, l-a jucat în cultura, civilizația și însăși identitatea poporului român. Plinirea vremii sosise, ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie fiind un fapt de mult așteptat și, din chiar acel moment, imposibil de contestat, un argument imbatabil (în ceea ce privea „revendicarea” acestui nou statut) fiind cunoscut de către toți: contribuția pe care poporul român, voievozii săi și Biserica au avut-o în salvarea și propășirea Ortodoxiei. Vreme de secole, „valahii” nord-dunăreni și-au asumat atribuțiile vechilor împărați ai Bizanțului, acelea de protectori și sprijinitori ai Ortodoxiei.

¹² ANIC, Fond *Miron Cristea*, Vol. 5, f. 147

La final, Majestatea Sa i-a mulțumit Patriarhului Miron Cristea pentru ducerea la bun sfârșit a unificării bisericești, providențială în această reușită fiind și calitatea Ierarhului, aceea de reprezentant al celei mai numeroase și mai demne părți a poporului român – țărănimea¹³. Iată cum, cu vrednicie, această pătură socială l-a oferit pe fiul ei Bisericii spre a-i fi primul Patriarh.

„Înalt Prea Sfinte și Prea Fericite Părinte,

Pe cât de fericit eram, când ai fost chemat de peste Munții liberați prin vitejia ostașului și virtuțile poporului român la păstoria Mitropoliei Ungro-Vlahiei, pe atât de fericit sunt astăzi, când îți încredințez cârja de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, după ce Sf. Sinod împreună cu adunările naționale au ridicat Scaunul Arhiepiscopal și Mitropolitan al Ungro-Vlahiei la rangul de Scaun Patriarhal.

Din timpul Basarabilor și Mușatinilor descălecători de Țară, care au pus temeliile nepieritoare ale Mitropoliilor Ungro-Vlahiei și Moldovei, nu s-a înscris o pagină mai strălucită în istoria Bisericii Ortodoxe Române ca aceea înfăptuită în anul acesta prin înălțarea la rangul de Patriarh a Primatului României.

Istoria Națională ne dovedește că la noi Românii națiunea și religia au fost pururea strâns unite. Biserica s-a înfiripat pe încetul la adăpostul codrilor odată cu formarea limbei, a naționalității și a Statului. Statul a crescut împreună cu Biserica. Voevozii apărau Biserica și Biserica era mângâierea și întărirea Voevozelor. Limba s-a creat una și nedespărțită prin Biserica și peste hotarele vremelnice,

¹³ Prin această remarcă, Regele și-a arătat întreaga lui considerație pentru această pătură a societății care a contribuit decisiv în toate momentele istoriei României. Iată că acum, un simplu fiu de țăran, ajungea pe cea mai înaltă treaptă a ierarhiei bisericești, depășind cu mult „urarea” nașului său de botez, ciobanul Ioan Herța. În același an, 1925, Romulus Cândea – rectorul Universității din Cernăuți și titularul catedrei de Istorie Universală de la Facultatea de Litere și Filosofie (unul dintre marii profesori de Istorie bisericească), într-o lucrare dedicată noului Patriarh, transilvănean ca și el, afirma: „Fiul de țăran din Transilvania ajuns la această treaptă după o lungă și bogată activitate de episcop și mitropolit, nu ne îndoim că va ști să adauge prestigiului inerent acestei înalte situații bisericești și prestigiul său personal pe care a dovedit cu prisosință că îl are”: Romulus Cândea, *Patriarhul Miron Cristea*, Institutul de Arte Grafice și Editura „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1925, p. 23

de la Oltenia întâilor locașuri Mănăstirești până la Maramureșul, care ne-a dat întâile monumente de limbă românească. Iar spiritul național a urmat acestei dezvoltări unitare a limbei și a culturii. Dar rolul Bisericii noastre naționale a trecut și dincolo de hotarele de miază-zi după sfârșitul împărăției de răsărit. Cu mâna largă, Voevozii Români, în locul împăraților creștini căzuți, au fost ocrotitorii și ajutători pentru întregul răsărit creștin, unde atâtea sfinte locașuri păstrează amintiri ale Voevozielor noștri, apărători ai credinței și bogați miluitori ai Sfintelor Biserici apăsate sub călcâiul păgânului. Începând cu Sfântul Nifon, Patriarhul Constantinopolitan, câți Patriarhi și câte fețe înalte bisericești din întregul Răsărit nu s-au perindat prin Țările Române, unde totdeauna găseau bogat adăpost și mângâiere creștinească. Sfintele rămășițe ale multora se odihnesc în pământul nostru bine primitor.

Dreptatea învinge după secole de muncă și de jertfă răbdătoare ale poporului în întregimea sa, de sus până jos, și ale clerului mic și mare, după atâtea fapte mari și creștinești ale Voevozielor noștri, Atotputernicul ne-a învrednicit ca, odată cu împlinirea unității Statului Român în hotarele sale firești și după organizarea unitară a întregei Biserici Ortodoxe Române, să avem rara fericire de a vedea creată cea mai înaltă demnitate bisericească: Patriarhia.

Înalt Prea Sfinte și Prea Fericite Părinte,

Faci amintire despre Legea pentru unificarea Bisericii Române în toate ținuturile. Bun lucru s-a făcut și sunt sigur că Înalt Prea Sfinția Ta îți vei pune tot sufletul ca această Lege să intre în sufletele credincioșilor și să se transforme în Lege de unificare sufletească. Avem nădejde că prin învățătura Bisericii noastre, care ne-a dat în cursul veacurilor unitate de limbă și de simțire, vom ajunge mai grabnic și mai pacinic la acea măsură de unificare sufletească, după care însetoșează sufletele tuturor bunilor români, așa cum dorește cerbul de izvoarele apelor. Din unificarea sufletească ies operele mari naționale de gândire și de simțire, și răsplata meritată va fi adusă Bisericii noastre, care va ajuta poporul spre înfăptuirea acestui țel pământesc. [...]

Înalt Prea Sfinte și Prea Fericite Părinte,

Țărănimea română, al căreia vrednic fiu ești, poate fi mândră că ne-a dat din sânul ei pe cel dintâi Patriarh al Bisericii noastre

naționale. Și eu, cel dintâi Rege al României Întregite, mulțumindu-ți din toată inima în numele Reginei, al Meu, și al Familiei mele, pentru cuvintele pline de dragoste și credință ce Mi-ai adresat, îți urez mulți și fericiți ani”¹⁴.

Cuvântarea Regelui a lăsat o vie impresie în rândul numeroasei asistențe din care făceau parte, alături de cei pe care i-am menționat deja (Ierarhi, clerici și parlamentari), toți miniștrii Guvernului, ambasadorii străini acreditați la București, judecătorii Înaltei Curți de Casație și Justiție, membri ai Consiliului Superior Legislativ, rectorul Universității și decanii Facultăților, reprezentanții Academiei Române, președinții și prim-procurorii Curții de Apel și ai Tribunalului Ilfov, generalii Armatei prezenți în București și alte multe autorități centrale¹⁵. De altfel, atmosfera l-a marcat profund pe Patriarhul Miron Cristea¹⁶, discursul Regelui și toată caldă apreciere manifestată de Familia Regală confirmându-i (dacă mai era cazul) strânsa legătură sentimentală (în dubla dimensiune: personală și instituțională) care se dezvoltase între cele două părți în cei cinci ani de când făcuse pasul de la Caransebeș la București. În plus, într-un act cu puternice semnificații simbolice (desfășurat în fața acelei audiențe remarcabile – inclusiv a diplomaților străini acreditați la București), și care nu fusese repetat anterior, Suveranul au sărutat mâna proaspătului Patriarh, un gest de extremă reverență venit din partea unor regi ne-ortodocși (Ferdinand I era catolic și Maria anglicană).

¹⁴ ANIC, Fond *Miron Cristea*, Vol. 5, ff. 131–132

¹⁵ ANIC, Fond *Miron Cristea*, Vol. 5, f. 126

¹⁶ În completarea celor amintite anterior, Miron Cristea consemna: „Sala tronului era arhiplină, ceva de tot distins. M-a surprins că au venit toți miniștrii plenipotențiali străini, în frunte cu ministrul Franței. Nuntial papal Dolci era de câteva luni la Roma. A venit după investitură. Era și cel al Ungariei. Am dat mâna cu toți mulțumindu-le. Vorbirea regelui excelentă. Gestul regelui, reginei, prințului Carol, și soției sale Elena, de a-mi săruta mâna după vorbire a impresionat nu numai pe cei prezenți, ci pe toată țara”. Elie Miron Cristea, *Note ascunse. Însemnări personale (1885–1937)* (Ediție îngrijită și note de Maria și Pamfil Bilțiu), Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 99

Încheierea discursului Regelui și felicitările primite în Sala Tronului au marcat finalul ceremoniilor de la Palat, programul zilei urmând să continue cu impresionanta procesiune menită a-l conduce pe Patriarhul nou investit la Patriarhie. Drumul, spre deosebire de momentul de dimineată, avea să fie parcurs pe jos (nu mai existau nici constrângerile legate de timpii stricți asociați sosirii la Palat), oferind astfel posibilitatea tuturor bucureștenilor (și numeroasele delegații sătești venite din Țară) să-l vadă de aproape pe primul lor Patriarh. Cortegiul format s-a dovedit unul cu adevărat impresionant, în deschiderea alaiului regăsindu-se două plutoane de elevi ai Școlii Militare, corul Facultății de Teologie și cele ale Seminariilor teologice. Deși Prefectul Poliției Capitalei se afla din nou în frunte, accentul s-a mutat înspre clerul Capitalei. Astfel, imediat după Prefectul Poliției a venit un preot (acesta ducând crucea patriarhală) și protoiereii Capitalei. Mai apoi, într-o imagine memorabilă, s-au înșiruit toți diaconii și preoții din București, aceștia precedându-i pe stareții și starețele mănăstirilor. După reprezentanții așezămintelor monahale au venit, desigur, membrii Sfântului Sinod, în ordinea canonică. Patriarhul Miron Cristea, înveșmântat în mantia patriarhală și purtând în mână cârja proaspăt înmănată de Rege, a fost succedat de membrii Guvernului, de înalții demnitari civili și militari, de delegațiile Eparhiilor și de reprezentanții credincioșilor Mitropoliei Ungrovlahiei, întregul alai fiind încheiat, în oglindă cu procesiunea de dimineată, de alte două plutoane de elevi ai Școlii Militare. Pe tot parcursul traseului, drumul a fost mărginit de o gardă de onoare (de o parte și de cealaltă a bulevardelor), formată din elevii Școlilor Militare și de Jandarmerie, din elevii și elevele școlilor din Capitală. Cu toții intonau, în momentul trecerii alaiului, „Imnul patriarhal”. În timp ce sute de mii de oameni flancau cortegiul „nemaivăzut”, și fotografiile de epocă redau amplitudinea prezenței bucureștenilor, clopotele bisericilor au răsunat încontinuu.

După un timp, căci Miron Cristea și-a dorit să nu grăbească traversarea centrului Capitalei (și trăirea acestui veritabil „drum triumfal”), cortegiul a ajuns la Catedrală, aici desfășurându-se slujba instalării și

întronizării Patriarhului, Alexandru Lapedatu – ministrul Cultelor citind Decretului Regal de instalare¹⁷.

Șirul evenimentelor, plasate în acea zi istorică de 1 noiembrie 1925, s-a încheiat printr-un dineu de gală, la care au luat parte Patriarhul, Majestățile Lor, Ierarhii și delegațiile străine, alături de alte înalte oficialități civile și militare. Atmosfera protocolară, dar destinsă în același timp, a fost marcată de o serie de toasturi și de discursuri, toate avându-l ca adresant pe Miron Cristea, personalitatea centrală a seriei. Nici Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române nu a rămas „dator”. În cuvântarea sa, Ierarhul a surprins cadrul istoric general care a prefăcut împlinirea dezideratului Patriarhiei, elemente ca titulatura de *Exarhi ai plaiurilor*, pe care au avut-o Mitropoliții Ungrovlahiei, și prezența aproape permanentă a Patriarhilor răsăriteni în Țările Române (într-o mare măsură datorată sprijinului generos pe care-l primeau) subliniind importanța pe care Ortodoxia românească a jucat-o în tabloul general al lumii post-bizantine. Românii și Biserica lor au fost răbdători și nu au „forțat nota”, așteptând *plinirea vremii*. Momentul sosise, materializarea Patriarhiei datorându-se în mare măsură și regelui Ferdinand.

„Plinirea vremii ați croit-o Majestatea Voastră. Pronia dumnezeiască așa a voit, ca înțelepciunea Majestății Voastre, noblețea sentimentelor de iubire către țară și popor ale Majestății Voastre, și ale acelui înger păzitor al neamului care este Majestatea Sa, scumpa noastră Regină, sentimente cristalizate, nobilizate și înălțate prin focul suferințelor comune: și prin căldura bucuriilor comune să fie răsplătite, precum prin întregirea neamului și prin întărirea și înălțarea tuturor așezămintelor lui, așa și prin ridicarea Bisericii noastre la suprema treaptă a Patriarhiei.

Biserica recunoscătoare pentru aceasta și pentru tot ce ați făcut țării și neamului va propovădui din generație în generație, virtuțile și vredniciile celor mai glorioși Suverani, pe care poporul român i-a putut avea”¹⁸.

¹⁷ ANIC, Fond Miron Cristea, Vol. 5, f. 126

¹⁸ ANIC, Fond Miron Cristea, Vol. 5, f. 134

Evenimentele desfășurate la București, în zilele de 31 octombrie – 1 noiembrie 1925, au încheiat seria momentelor istorice care s-au petrecut în acel an de referință. Învăstirea și întronizarea primului Patriarh, în persoana lui Miron Cristea, închideau un cerc istoric, acela al „asumării” depline a moștenirii bizantine de către poporul român. *Bizanț după Bizanț* era, din acel moment, mai mult decât o simplă expresie, inclusiv la nivel bisericesc. Marea Biserică Ortodoxă Română, care trecuse prin atâtea secole de provocări și reușite, de momente faste sau mai puțin fericite, dar care păstrase mereu un rol determinant în destinul istoric, cultural și bisericesc al arealului sud-est european, își primise locul binemeritat alături de celelalte Patriarhii ortodoxe. Acum, la un veac de la acele zile de bucurie, putem înțelege pe deplin cât de dificilă și de provocatoare a fost reușita unui astfel de moment istoric.

Originea Crucii Patriarhale Române

*Nicolae Feier**

Iată ce mărturisește însuși Patriarhul Miron Cristea, în legătură cu **Stema Patriarhiei Ortodoxe Române**:

„Eu aveam gata ceva emblemă, dar era numai o încercare. Spre a o completa, am dat directivele pictorului Costin Petrescu, pentru ca – pe baza lor – să facă un proiect. La mijloc era un vultur cu aripile desfășurate și cu o cruce în gură. Aveam încă din Ardeal un proiect cu „crucea în cioc”. Și fiindcă și vulturul din emblema țării are în cioc o cruce, ceea ce e foarte laudabil, căci ridică caracterul creștin al țării, era absolut necesar să nu fie vulturul cu cruce în cioc.

Dar Regele Ferdinand nu înțelegea ce caută „vulturul” în Emblema Patriarhiei. Atunci i-am explicat că vulturul e simbolul Arhieriei. La sfințire de Arhiereu, candidatul stă tot pe un covor cu vultur, numit „vultorul” și, pe măsură ce se citesc „rugăciunile și cele rituale”, candidatul tot înaintează de la picioare până la trup și până la capul vulturului. În Biserică, Episcopul stă întotdeauna pe un covoraș sau pernă cu vultur, drept simbol că gândurile unui Episcop și preocupățiunile lui trebuie să zboare continuu în sfere superioare, curate, ideale, ca vulturul. Atunci a înțeles, iar eu am scos din centrul Emblemei vulturul cu aripile întinse și am pus:

- 1) Crucea Patriarhiei Române, adică o cruce aleasă de mine, cum am văzut-o din lemn, ca gratii, nu de apărare, ci decorative, la o casă țărănească, adică o cruce de bază și cu subdiviziuni de cruci la infinit, respectiv până la posibilul diviziunii; Această cruce am așezat-o pe bisericuța și clopotnița mea de la Toplița. Am văzut-o de vreo două ori pe Biserici vechi de lemn în Ardeal și Moldova.

* Nicolae Feier, Pr. Prof. Protopopiatul Ortodox Bistrița, email: feier_nicolae@yahoo.com

- 2) Această cruce pe blazonul roșu o țin doi vulturi cu piciorul, adică simbolizând demnitatea arhierescă bifurcată în jurisdicția mea de „Arhiepiscop al Eparhiei Bucureștilor și de Mitropolit al Ungrovlahiei cu cinci Episcopii sufragane”.
- 3) Iar demnitatea a treia arhierescă de Patriarh e reprezentată prin porumbul (porumbelul) de deasupra crucii, cu ramura de măslin a „păcii” în cioc. Capul Bisericii, adică cu ajutorul Duhului Sfânt, conduce Biserica în spiritul păcii.
- 4) Picioarele celor doi vulturi stau pe cinci munți semnificând cele cinci mitropolii ale Patriarhiei Române: Muntenia, Moldova, Ardeal, Bucovina, Basarabia.
- 5) Un blazon mai mare e ținut de doi îngeri, ca diaconi.
- 6) Acest blazon vânat e conturat de mătănii călugărești, fiindcă Arhieretul până la Patriarh iese dintre călugări.
- 7) Apoi cârja arhierescă, crucea de procesiune;
- 8) Între ele Mitra arhierescă;
- 9) Iar jos îngerii stau cu picioarele pe o foaie cu inscripția: „Păstorește oile mele”, semnificând misiunea episcopului.

Ioan I. C. Brătianu și-a făcut și el observațiile și a aprobat. Comisia heraldică a executat dorința mea și a dat culorile cum se văd. Ministrul Cultelor, Alexandru Lapedatu, a făcut legea în Parlament pentru aprobarea ei.”¹

Proiectul elaborat de către patriarhul Miron Cristea a fost realizat de pictorul Costin Petrescu și aprobat de Parlament. Regele Ferdinand a promulgat legea prin Decret Regal, fiind publicată în Monitorul Oficial la 3 mai 1928.

O scrisoare aflată în fondul documentar al familiei ing. I.I. Rusu din București, str. Take Protopopescu, nr. 2, adresată de către Patriarh verișoarei sale Măriuța, fiica cumnatului său Pr. Rusu din Viile Tecii (Iuda), județul Bistrița-Năsăud, lămurește în amănunt originea Crucii Patriarhale:

¹ Elie Miron Cristea, Note ascunse. Însemnări personale 1895–1937, Ediție îngrijită de Maria și Pamfil Bilțiu, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1999

„Draga mea verișoară,

Am rămas înțeleș cu Prefectul din Bistriță (Solomon Haliță n.n.) să trimită cât știe el de repede la voi, în Iuda, un meșter sas (ca) să tragă în bild (fotografize n.n.) crucea de pe biserica de lemn, la care ne uitam când eram copii, despre care ți-am spus că este fără început și fără sfârșit, ca Domnul care S-a răstignit pe Ea, pentru că vreau să o fac Cruce Patriarhală. Bădiucu (pr. Rusu jr. n.n) să aibă grijă de ea când o va lua de pe Biserică. Să o puneți, în mare grijă deoparte, că vreau să o duc la Topliță să o ridic acolo.

Să te duci și la Gălați la casa lui tâna (bunica n.n.) Comănoaie, să luați în bild și capitellurile de la stâlpii de lemn de la târnaț, cele care seamănă cu crucea de pe biserica voastră și să mai luați (fotografiați n.n.) și câteva cruci de lemn (de pe mormintele n.n.) de lângă biserica din Iuda, pentru că vreau să le vadă domnul pictor Costin Petrescu și după ele să-mi facă Crucea Patriarhiei.

Vreau să te văd, cu voia lui Dumnezeu, când voi trece de la Cluj la Mureș.

Elie Miron Cristea, Patriarh”

Crucea de pe mormântul mitropolitului Iosif Budai

Într-un interviu pe care istoricul Vasile Netea l-a luat Patriarhului Miron Cristea, publicat în anul 1938, în suplimentul revistei *Ilustrațiunea Română* intitulat *Foaia Școlarului Român*, aflăm câteva lucruri mai puțin cunoscute din viața Patriarhului, care fac lumină în primul rând asupra motivului pentru care s-a călugărit, apoi asupra faptului că se considera un urmaș al strămoșului său Vasile Cristea care a suferit împreună cu mucenicul Iosif Budai, mitropolitul Ardealului, martirizat la Ieci și față de care se simțea responsabil, făcându-se un purtător de drapel în lupta pentru legea ortodoxă și drepturile națiunii române.

Iată textul interviului:

„– Prea Fericirea Voastră, ce îndemn dați copiilor la începutul anului școlar?

– *Aș îndemna întâi părinții să nu precupețească nimic, să-și tragă de la gură, ca să-și dea copiii la școală. Singura nădejde de ridicare a neamului este cartea.*

– *Aveți amintiri din anii de școală?*

– *Nu pot uita în veci Murășul de care mă despărțeam cel mai greu, când tata și mama mă suiau în căruță și mă duceau, în fiecare început de septembrie, la școală în Ținutul Bistriței, locul de naștere al mamei mele. Era prilejul potrivit pentru mama să vină de la Toplița acasă la ai săi, în Gălați (Bistriței n.n.), la tâna Comănoaia.*

De la Deda, unde te-ai născut dumneata (în realitate, Vasile Netea s-a născut la Gledin, în 1912. Vezi Ioan I. Bureacă „Spiritalitate Năsăudeană Bistrițeană” Ed. Mesagerul, Bistrița 2006, pag. 359), suiam prin Râmetea (numele locului vine de la vechiul Drum al romanilor care lega castrul de la Ieci-Brâncovenești cu Imperiul Roman n.n.), coboram în Gledin și Monor apoi prin Pintic, unde avem neamuri de pe mama pe urmașii lui Romanu Vivu, Prefect de legiune de la 1848, și Teaca, la Iuda, la sora mea, preuteasa Rusu Maria, care mi-a fost a doua mamă. Ea m-a ținut la școlile din Bistrița, Monor, Năsăud și Sibiu.

– *Ce amintiri aveți din primii ani de școală de la Monor?*

– *Ca azi îmi aduc aminte bătaia ce mi-a dat-o popa din Monor (După Anuarele școlare, profesor de religie între 1181-1883 era Avram Harșianu, preot în Gledin, uneori însă era suplinat de preotul Tanco din Monor n.n.) pentru că încurcam „Spiritul” cu „Duhul” la rugăciunea de dimineață. De atunci am luat ură pe catolici, da’asta să nu o spui, apoi de purecii din strujacul mătușii Măriuța a Potocelii (strămoșii patriarhului se trăgeau din satul Potoc n.n.) care, cum îi vorba, „nu erau rari, dar erau mari” și flămânzi și cea mai importantă aducere aminte este din ziua când am oprit căruța în fața conacului de la Ieci, sat căruia eu i-am pus nu demult numele de Brâncovenești. Parcă ai fost la festivitate?! Acolo mi-a arătat tata „Turnul țepușelor”, unde era grapa cu coase, în care prințipul Appafi și groful l-au aruncat pe Mitropolitul Ardealului, Ionsif Budai, și l-au omorât. Apoi ajungând la Gledinu, în fața bisericii ne-am închinat toți la crucea lui din piatră.*

Se zice că pricina acestei fărâdelegi a fost aceea că, vrând să ne batjocorească legea, Principele a pus pe vlădică să-i sfințească un câine. Strămoșul meu cu alți iobagi din Gledin și Săcal l-au furat și îngropat. Ca pedeapsă l-au trimes din Potoc la Toplița, la moara unei Mănăstiri, răpită de Appafi, pe un strămoș al nostru și așa a ajuns neamul nostru toplițan.

Biserica veche din Gledin de pe moșia Mănăstirii Bisericani, ridicată în anul 1853, lângă mormântul Mitropolitului Iosif Budai

Crucea de pe mormântul Mitropolitului Ardealului, Iosif Budai, 1681

– Preafericite, și bunica mea era din Gledin, de-a Onigașului și cunosc acea cruce de lângă Biserica veche de lemn și părul cel mare.

– *În fața acelei cruci i-am făgăduit tatii că, dacă nu o să mor ca frații mei și voi învăța bine, o să mă fac Mitropolit și, iată, Dumnezeu mi-a ajutat de am ajuns mai mult decât mitropolit. Tata o ținea una că pe vlădică îl chema Iosif și... se poate că Iosif să-i fi fost numele înainte de călugărie, dar eu am pus oameni siguri să cerceteze și domnul profesor Iorga zice că e vorba de mitropolitul Sava, căruia i-au înscenat și un mare proces, așa cum ar fi făcut și cu strămoșul meu (Vasile Cristea n.n.) și cu alții.*

– De la școlile din Bistrița și Năsăud aveți amintiri?

– *Limba germană (de) unde crezi că am învățat-o? La Bistrița, la cea mai veche școală săsească din Ardeal, acolo am învățat și rigorismul și disciplina, acestea de care se miră toți cei de aici din Regat, de acolo le am, de la Bistrița.*

La Năsăud am învățat că pe noi, pe români, numai cartea ne poate scoate din beznă. Acolo am învățat că Ardealul e al nostru din vecii vecilor. De acolo mi se trage faptul că am fost învățător la Orăștie. În Năsăud în fiecare casă era tricolorul și pe stradă cântam „Deșteaptă-te, Române” și „Pe-al nostru steag e scris Unire”, întrebați-l și pe Octavian Tăslăuanu, pe fiul popii din Bilbor, că și el a fost la Năsăud, la școala românească.

Copiii de școală să ia pilda mea, pentru că în orice copil de țeran poate fi un om mare.

Acum, lăsați-mă că am treabă la Palat și voie bună la cei de acasă.

Adăugați și „Rugăciunea pentru școlari” pe care eu însumi am scris-o, din „Cartea mea de rugăciuni!”².

În familia Patriarhului Elie Miron Cristea s-a păstrat cu sfințenie amintirea evenimentului muceniciei „Vlădicului de la Ieci” (Feier, Nicolae: „Mitropolitul martir Iosif Budai” în *Revista Ilustrată* nr. 5–6, Bistrița 2006), pentru că acest eveniment i-a făcut să-și părăsească Potocul natal (azi Deleni) și să se mute cu domiciliu forțat în Toplița, la moara pe care „prințul” Mihai Apaffi a răpit-o Mănăstirii Ruga de la Gledin, moară pe care Mănăstirea a primit-o ca dar de la Domnitorul Petru Rareș, ctitorul Mănăstirii, lângă care strămoșul Patriarhului, Vasile Cristea, a îngropat moaștele vlădicului de la Ieci. (Dania lui Rareș este atestată în „Documente pentru Istoria României” 1951–1953 AXVI 407–526)

Evenimentul de la Ieci – Brâncovenești, immortalizat în pictura străveche a Bisericeței din Maioreștiul vecin, mutată la Sinaia și apoi la Techirghiol, l-a urmărit pe Patriarh din copilărie până la sfârșitul vieții când, în agonie, a rostit ultimele sale cuvinte evocate de Episcopul Emilian Antal Târgovișteanul, care îi era nepot și a lăsat posterității descrierea ultimelor clipe ale celui dintâi Patriarh al tuturor românilor, cu ultimele rostiri ale acestuia:

„– Unchiule, la ce te gândești?

– *La multe.*

– Spune-ne și nouă.

– *Lasă, pe altă dată, vorbiți voi mai departe (...).*

Ceva mai târziu, după ce, cu oxigen, a revenit dintr-o nouă slăbiciune, stând tot gânditor, ca și când ar fi vorbit singur:

– *Strică autonomia Bisericii!*

² Vasile Netea, Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea. La împlinirea vârstei de 70 de ani (1868–1938) (Târgu Mureș, 1938)

– Cine strică? l-am întrebat eu. Nu mi-a răspuns, ci, după un timp oarecare, iar a scăpat vorba:

– *Prințipi*”³.

Despre aceștia Petru Maior scria:

„Prințipii Ardealului, cei de credință calvinească ... fiind din partea calviniei râvnitori, toată piatra o mișca, ca pre prea multul neam al românilor, ce este tot Ardealul revărsat, să-l poată către credința cea calvinească amăgi și trage”⁴.

Scene ale martiriului
în pictura Bisericii din Maiorești-Techirghiol

³ Șandru, Ilie, Borda, Valentin: „Patriarhul Miron Cristea”, Casa de editură „Petru Maior” Târgu-Mureș, 1998, pag. 253–260

⁴ Petru Maior – Istoria Bisericei Românilor – Buda, 1813, retipărită în B.P.T. 1976, pag.120

Ca pe un document al eternității jertfelor pe altarul Neamului nostru și al Bisericii sale, întâiul nostru Patriarh, Elie Miron Cristea, cu origini bistrițene după mamă, în Galații Bistriței și din Potocul mureșan după bunicii paterni, a purtat cu sine o Bisericuță în care este pictat supliciul unui ierarh român depozat de însemnele episcopale, „*dezvăcut și despuiat de odoare*”, cum zice Petru Maior, doar în reverendă, în genunchi, dar... cu cununa muceniciei, străpuns de către un soldat al lui Apaffi, în proximitatea unui turn. Nefiind canonizat, apare sub numele unui sfânt cu mucenicie similară, Sf. Ap. Iacob. Considerăm că în acea Biserică din Maioresți, aproape de Ieci, chipul martirizatului e însuși cel al Mitropolitului Iosif Budai, eveniment din contemporaneitatea pictării, care nu se poate să nu îl fi impresionat și marcat decisiv pe zugrav. Această veche Biserică din lemn cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din satul Maioresți (azi parte a comunei Rușii-Munți, județul Mureș) a fost mutată pe malul Lacului Techirghiol și reconstruită ca parte a Mănăstirii „Sfânta Maria” din Techirghiol. A fost ridicată în jurul anului 1750 și reasamblată în actuala locație în anul 1951, la inițiativa Patriarhului Iustinian Marina.

Crucea Patriarhală

Sfântul Ierarh Dionisie Erhan al Cetății Albe–Ismail, susținător al înființării Patriarhiei Române

Dacian But Căpușan*

Am aniversat, la 27 martie, 107 ani de la momentul în care Sfatul Țării, la Chișinău, în ședință solemnă a votat unirea Basarabiei cu România¹, una dintre etapele realizării statului național unitar român, începute în 1859, la 5 și 24 ianuarie prin dubla alegere în Moldova și Țara Românească a domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1859–1866)² care a ridicat problema autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul deschiderii sesiunii Adunării Elective a României (în 3 noiembrie 1863). Domnitorul a promulgat la 3 decembrie 1864 *Decretul organic pentru înființarea unei autorități centrale pentru afacerile religiei române* (Decretul 1703) în care se preciza că „Biserica Ortodoxă Română este și rămâne independentă de orice autoritate bisericească străină, în tot ceea ce privește organizația și disciplina”³ (art. 1).

* Dacian But Căpușan, Facultatea de Teologie Ortodoxă, UBB Cluj-Napoca email: dbutcapusan@yahoo.ro

¹ Amănunte la Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România: preludii, premise, realizări: 1918*, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2017

² Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885–2000. Biserică. Națiune. Cultură*, vol. III, tom. I, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, p. 14

³ Pr. Gabriel Cocora, *Legea sinodală din 1864 – sinteză a concepției clerului contemporan în Biserica Ortodoxă Română*, an LXXXVII (1969), nr. 3–4, pp. 399–403. Gheorghe Vasilescu, *Autocefalie și Patriarhie în Biserica Ortodoxă Română*, an CXXXIII (2005), nr. 1–3, p. 383

Abia în ziua de 25 aprilie 1885, a fost semnat Tomosul sinodal și patriarhal de recunoaștere a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, semnat de Patriarhul Ecumenic Ioachim al IV-lea (1884–1886)⁴.

Declararea Independenței de stat la 9 mai 1877, câștigată prin luptă și proclamarea Regatului României în 1881, au constituit premise pentru recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe din tânărul stat român⁵.

În 14 noiembrie 1878 se integrează Dobrogea de Nord în Principatele Române⁶.

În 28 noiembrie 1918 Congresul General al Bucovinei hotărăște unirea acestei provincii cu Regatul României⁷.

La 1 Decembrie 1918 Marea Adunare Națională de la Alba Iulia votează unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România, desăvârșindu-se astfel România Mare⁸.

Cu 14 milioane de credincioși, 5 Mitropolii, 13 Eparhii, România devenea cea mai numeroasă Biserică Ortodoxă, după cea Rusă⁹, existând 2 facultăți de Teologie, 5 academii și numeroase seminarii teologice.

⁴ Alexandru Moraru, *Autocefalie și Patriarhat în Biserica Ortodoxă Română* în Biserica Ortodoxă Română, an CXXIII (2005), nr. 1–3, pp. 403–407. Prof. univ. dr. Ioan Bolovan, *Sub semnul lui 7. Biserica Ortodoxă din România și afirmarea statului național (1885,1925)* în Calendarul Renașterea, an VIII (2025), nr. 8, p. 371

⁵ A. Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885–2000...*, pp. 21–22. Pr. Mircea Toma, *Drumul Bisericii Ortodoxe Române către autocefalie și patriarhat* în ziarul Lumina, an XXI (2025), nr. 27, 14 februarie, p. 8

⁶ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, pp. 281–284

⁷ Amănunte la Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775–1944)*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1993

⁸ Amănunțit despre acest eveniment: Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia încununarea ideii, a rendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, pp. 361–394 și Pr. prof. Ștefan Alexe, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia – 1 Decembrie 1918* în Biserica Ortodoxă Română, an CI 91983), nr. 11–12. Arhid. Alexandru Briciu, *Unirea cea mare a adus după sine întemeierea Patriarhiei* în ziarul Lumina, an XXI (2025), nr. 19, 4 februarie, p. 7

⁹ *An de muncă. Patriarhatul* în Calendarul bunului creștin pe anul comun de la Hristos 1926, anul LXXV, Tiparul Tipografiei Arhiepiscopale, Sibiu, 1926, pp. 101–102

Două Biserici slave din vecinătate și-au restabilit Patriarhatul – în 1917 Biserica Ortodoxă Rusă și în 1920 Biserica Ortodoxă Sârbă¹⁰.

Nu trebuie uitat că

„în decursul veacurilor, «Țările românești și Biserica Ortodoxă Română au depus cele mai însemnate jertfe materiale pentru sprijinirea și chiar pentru salvarea existenței atâtor așezăminte bisericești ortodoxe din Balcani și Orientul apropiat, căzute sub stăpânire turcească»”¹¹.

Inițiativa ridicării Bisericii Ortodoxe Române la rang de Patriarhie a aparținut deopotrivă clerului, credincioșilor, Bisericii și statului român, nu s-a făcut din întâmplare, din dorința unei singure persoane, a ierarhilor sau a Mitropolitului primat.

În 21 martie 1882, în Camera deputaților se dă citire unui proiect de lege pentru modificarea legii sinodale din 1872 (inițiat de 9 deputați), în care se propunea ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la treapta de Patriarhie¹². Proiect care însă nu a mai fost supus dezbaterii și votului.

Cu câteva zile înainte de desăvârșirea unirii tuturor românilor, Prof. Onisifor Ghibu de la Universitatea din Cluj pleda pentru unirea religioasă, sub conducerea unui Patriarh cu sediul în București¹³.

Primul care pune problema ridicării Scaunului mitropolitan de la București la rang de Patriarhie a fost pr. Gheorghe Ciuhandu, consilier eparhial la Arad, președintele Asociației Clerului „Andrei Șaguna” din Transilvania, la Congresul preoțimii din Transilvania din 1919, 19–20 martie¹⁴.

¹⁰ Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Câteva considerații cu privire la proclamarea autocefaliei și la înființarea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române* în Mitropolia Banatului, an XXV (1975), nr. 10–12, p. 514

¹¹ Pr. prof. M. Păcurariu, *Câteva considerații cu privire la proclamarea autocefaliei...*, p. 514

¹² Nestor Vornicescu-Severineanu, *Propuneri simultane pentru înființarea Patriarhatului la București și a unei Mitropolii la Craiova între 1882–1924* în Mitropolia Olteniei, an XXVII (1975), nr. 11–12, pp. 823–825,

¹³ Onisifor Ghibu, *Restitutio in integrum – Statul român nu recunoaște unirea de la 1700* în „România Nouă” nr. 217/29 noiembrie 1918

¹⁴ Pr. Gheorghe Ciuhandu, *Împreunarea Bisericii Ortodoxe Române de pe teritoriul României Mari într-o singură Biserică și raportul acestei Biserici cu Statul* în

Prima propunere de înființare a Patriarhiei s-a făcut la un congres al preoțimii din Basarabia, în februarie 1921¹⁵ – fiind stipulată într-un proiect de unificare bisericească¹⁶.

În ședința Constituantei bisericești din 25 mai 1921, reprezentanții din Basarabia au solicitat din nou să se hotărască, cât mai urgent, înființarea Patriarhiei Române, aceasta fiind dorința întregii preoțimi de acasă. Propunerea a fost sprijinită în special de frații transilvăneni¹⁷.

În 7 decembrie 1924, Nicolae Iorga publica în ziarul „Universul” un articol intitulat *Necesitatea înființării Patriarhatului* în care argumenta istoric dreptul Bisericii noastre de a fi înălțată la rang de Patriarhie¹⁸.

În aceeași perioadă, Alexandru Lapedatu, ministru al cultelor, publica articolul *Înființarea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Română*, în care sublinia prestigiul moral, cultural și material câștigat de Biserica noastră în cadrul Ortodoxiei¹⁹.

Pr. prof. dr. Ioan Lupaș de la Universitatea Daciei Superioare din Cluj, membru în Adunarea Eparhială a Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului, aducea argumente de ordin istoric²⁰.

În ședința din 16 decembrie 1924, Consiliul profesoral al Facultății de Teologie Ortodoxă din Cernăuți a adoptat un Memoriu în care susținea

Biserica și Școala, an XLIII (1919), nr. 7 10/123 februarie 1919, p. 1. Nestor Vornicescu-Severineanul, *Propuneri simultane pentru înființarea Patriarhatului la București și a unei Mitropolii la Craiova...*, pp. 838–840

¹⁵ Pr. prof. M. Păcurariu, *Câteva considerații cu privire la proclamarea autocefaliei...*, p. 515

¹⁶ T.P. Păcescu, *Unificarea Bisericii* în Noua Revistă Bisericească, an III (1921), nr. 1–2, p. 9–10 și în Luminătorul, an LVIII (1921), nr. 1, p. 8, nota 1

¹⁷ T.P. Păcescu, *Unificarea Bisericii*, p. 87. Nestor Vornicescu-Severineanul, *Propuneri simultane pentru înființarea Patriarhatului la București...*, p. 843

¹⁸ Nicolae Iorga, *Necesitatea înființării patriarhatului* în ziarul Universul, an XLI (1924), 7 decembrie 1924 republicat în *Patriarhia românească. Acte și documente*, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1925, p. 7

¹⁹ Alexandru Lapedatu, *Înființarea patriarhatului în Biserica Ortodoxă Română* în ziarul Universul, an XLI (1924), decembrie 1924, republicat în *Patriarhia românească. Acte și documente*, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1925, pp. 11–12

²⁰ Ioan Lupaș, *Patriarhia românească* în Societatea de mâine, an II (1925), nr. 1–2, 4–11 ianuarie 1925, p. 4, republicat în *Patriarhia românească. Acte și documente*, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1925, pp. 15–16

ideea înființării Patriarhiei Române și l-a înaintat Mitropolitului primat pentru a-l prezenta Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române²¹.

Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Pimen Georgescu (1909–1934), a făcut oficial propunerea ca

„Mitropolia Ungro-Vlahiei (Munteniei) cu scaunul Mitropolitan din București, să fie ridicată la rangul de Patriarhie; iar Mitropolitul Ungro-Vlahiei ca primat al României, care de drept e și președinte al Sfântului nostru Sinod, să poarte titlul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Naționale Române cu reședința la București”.

Alături de Mitropolitul Pimen, această propunere a mai fost semnată și de: Nectarie Cotlarciuc, Mitropolitul Bucovinei, Gurie Grosu, Arhiepiscopul Basarabiei, Lucian Triteanu, Episcopul Romanului, Roman Ciorogariu, Episcopul Oradiei Mari, Nicolae Ivan, Episcopul Clujului, și Ilarie Teodorescu, Episcopul Constanței²².

În 11 decembrie 1924, Dionisie al Ismailului, Episcopul-vicar al Eparhiei Chișinăului și Hotinului, îi adresa Mitropolitului primat Miron Cristea o scrisoare în care spunea:

„După ce poporul nostru, condus de Sfânta Biserică, a trecut prin atâtea greutăți și a ajuns în sfârșit la întregirea firească, adunând într-un mănunchi toate ținuturile locuite de români, după ce Bisericile autocefale: Transilvăneană, Bucovineană, precum și cea Basarabeană, s-au unit într-un trup, nu mai poate fi discuție despre ridicarea Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei la înălțimea de Patriarhie și a face pe capul ei Arhiepiscop al Bucureștilor și Patriarh a toată România. Biserica unui neam trebuie să recunoască de cap pe cel dintâi Episcop, precum în Egipt pe al Alexandriei, în Siria pe al Antiohiei, în Vizantia grecească pe al Constantinopolului, Noua Romă, al Romanilor pe cel al Romei, în Rusia pe cel al Moscovei, în Serbia pe cel al Belgradului. Așa și în România trebuie

²¹ *Memoriul Facultății de Teologie Ortodoxă din Cernăuți, privitor la ridicarea Bisericii Române la rangul de Patriarhie*, Cernăuți, 1924 – Arhiva Sfântului Sinod, Dosar nr. 200/1924, ff. 2–3, 10 cf. A. Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885–2000...*, p. 99

²² *Patriarhia românească. Acte și documente*, p. 23

să fie cel al Bucureștilor Patriarh, trebuie să aibă și Biserica noastră un părinte al părinților, și fără binecuvântarea lui nimic să nu se facă și care să reprezinte nația română și să țină locul cuvenit unui popor de atâtea milioane în mijlocul Sfintelor Biserici surori, la Sf. Sinod de se va aduna, după cum se știe, în Sf. Cetate Ierusalim, la Mormântul Domnului.

Bunul Dumnezeu, care a trecut poporul, nu prin Marea Roșie și pustiuurile Sinaiului, ci prin atâta amar de vremuri grele, povățuindu-l nu prin Moise, ci prin însuși Începătorul Păstorilor, Hristos prin Sf. Lui Biserică și l-a scos la fericirea de astăzi, să ne dea cât mai curând a vedea Biserica noastră încununată cu un părinte al părinților și a striga din adâncul sufletului tânărului Patriarh Miron: Axios!

Aceasta a fost și dorința unanimă a Congresului Bisericii Basarabene din anul 1921”²³

Episcopul Dionisie a prezentat această scrisoare în 4 februarie 1925 în plenul Sf. Sinod²⁴.

În ședința din 4 februarie 1925, Sfântul Sinod „în unanimitate și cu însuflețire” a hotărât înființarea Patriarhiei Române și ridicarea Arhiepiscopului și Mitropolitului Ungrovlahiei, primatul României, la rangul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române²⁵. Episcopul Vartolomeu Stănescu al Râmnicului Noul Severin (1921–1938) a dat citire Actului de înființare a Patriarhatului românesc²⁶.

Senatul României a adoptat proiectul de Lege în 12 februarie (cu 89 voturi pentru și 2 contra), iar Camera Deputaților în 17 februarie cu

²³ Pr. Nicolae Șerbănescu, *Înființarea Patriarhiei Române (1925)* în Biserica Ortodoxă Română, an XCIII (1975), nr. 11–12, p. 1389. Arhiva Sf. Sinod, dosar 200, f. 302–303. *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 29–30. A. Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885–2000...*, pp. 690–691

²⁴ *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 30–34

²⁵ *Hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de ridicare a Arhiepiscopului și Mitropolitului Ungrovlahiei la rangul de Patriarh al României în Biserică, misiune, slujire* 25. *Autocefalie – 140, Patriarhie – 100, Noi sfinți duhovnici și preoți mărturisitori*, Ed. Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2025, p. 210

²⁶ *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 34–38. Singurul sfânt român pomenit în acest document este Sf. Ierarh Petru Movilă, Arhiepiscop și Mitropolit al Kievului, Galiției și a toată Rusia Mică (Ucraina)

unanimitate (156 voturi). Legea a fost promulgată în 23 februarie și publicată în Monitorul Oficial în 25 februarie²⁷.

În 30 iulie 1925, a fost emis Tomosul (nr. 1579) de recunoaștere de către Patriarhul ecumenic Vasile III (1925–1929)²⁸.

Festivitățile de investire au avut loc Duminică, 1 noiembrie 1925²⁹.

Dionisie Erhan a fost prezent, împreună cu Mitropolitul Vladimir de Repta al Bucovinei, Arhiepiscopul Nicodim al Chișinăului, Episcopul Ipolit Vorobchievici al Rădăuților și Arhiereul-vicar Gurie Basarabeanul al Chișinăului, la ședința extraordinară a Sf. Sinod din 30 decembrie 1919 unde s-a propus ca

„unirea națiunii române – cea din 1918 – să se extindă și asupra Bisericii noastre strămoșești, așa ca Biserica Ortodoxă a Basarabiei, a Bucovinei, a Ardealului, a Banatului, a Crișanei și cea din părțile ungurene să alcătuiască o singură Biserică Autocefală Ortodoxă Română, a cărei autoritate supremă este Sf. Sinod al Sfintei Biserici Ortodoxe Autocefale a României întregite”³⁰.

Dimitrie, după numele de Botez, viitorul episcop Dionisie, s-a născut în 2 noiembrie 1868, în satul Bardar, județul Lăpușna³¹ (azi raionul Ialoveni, sat de răzeși, familia avându-și rădăcinile în Câmpulung

²⁷ *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 109–110. Prof. dr. Dorin Stănescu, *O dezbatere în Senatul României la 1935: ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie* în ziarul Lumina, an XXI (2025), nr. 33, pp. 8–9. C. Ș. II Dr. Mircea-Gheorghe Abrudan, *Centenarul Patriarhiei Române. Restituiri istorice și documentare: Înființarea Patriarhiei române prin decizie sinodală și lege organică în Renașterea Cluj-Napoca*, an XXXVI (2025), nr. 2, p. 4

²⁸ Textul integral în *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 29–30. A. Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885–2000...*, pp. 704–705

²⁹ Pe larg în *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 179–196. A. Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885–2000...*, pp. 109–113

³⁰ Pr. Nicolae Șerbănescu, *Înființarea Patriarhiei Române (1925)* în *Biserica Ortodoxă Română*, an XCIII (1975), nr. 11–12, p. 1386

³¹ Pr. Alexandru Moraru, *Dicționarul ierarhilor români și străini slujitori ai credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Basilica, București, 2015, p. 147. Paul Mihail, *Episcopul Dionisie Erhan* în rev. Luminătorul, Chișinău, an II (1993), nr. 3, pp. 53–55

Moldovenesc), fiind al patrulea dintre cei 8 copii ai lui Vasile și Andriana Erhan³².

La numai 15 ani, în data de 28 noiembrie 1883, a intrat în obștea Mănăstirii Suruceni, din apropierea Chișinăului³³, fiind primit cu bunătațe de Ieroschimonahul Serafim Blănaru, stareț cu înaltă trăire duhovnicească³⁴.

A parcurs toate etapele vieții monahale devenind, pe rând, rasofor în anul 1890, monah în 25 septembrie 1899 – primind numele Dionisie, ierodiacon în anul 1900 (din 1901 econom al mănăstirii) și Ieromonah în anul 1904³⁵. În 1911 este distins cu Crucea din aur³⁶.

Remarcându-se printr-o viață curată, în anul 1908, a fost ales Stareț al Mănăstirii Suruceni³⁷ (până în 1909 avea statut de schit). A făcut din aceasta, Mănăstirea Suruceni o oază de românism, luptând mult pentru limba română în timpul rusificării forțate. Cel mai longeviv stareț (ultimul din perioada țaristă și primul din perioada interbelică).

În luna mai a anului 1918, a fost ridicat la treapta de Arhimandrit, din iunie 1918 până în decembrie același an, a purtat și sarcina de exarh al mănăstirilor din Basarabia³⁸.

În data de 22 iulie 1918 a fost ales Arhiereu-vicar al Arhiepiscopiei Chișinăului și Hotinului, cu titulatura „al Ismailului”, fiind hirotonit

³² Protod. Ioan Munteanu, *Nasc și la Moldova sfinți. Episcopul Dionisie Erhan (1868–1943) – evlaviosul stareț al Mănăstirii Suruceni și distinsul Ierarh al Cetății Albe – Ismail, originar din satul Bardar*, coll. Lumina lui Hristos, Mănăstirea Sf. M. Mc. Gheorghe Suruceni, 2018, pp. 28–33

³³ Buletinul Episcopiei Cetății Albe–Ismail, număr festiv închinat P.S.S. Dionisie Erhan, Episcopul Cetății Albe–Ismail, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 ani 20. XII.1938, Ismail, 1938, pp. 11–12. V[eaceslav]. C[iorbă]., *Erhan Dionisie* în Pr. Mircea Păcurariu (coord.), *Enciclopedia Ortodoxiei românești*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, p. 270

³⁴ *Sinaxar în Acte și tomosuri sinodale privind canonizarea sfinților români (1950–2020)*, ed. a II-a, Ed. Basilica, București, 2020, p. 535

³⁵ Pr. A. Moraru, *Dicționarul ierarhilor români...*, p. 147

³⁶ Protod. I. Munteanu, *Nasc și la Moldova sfinți...*, p. 36

³⁷ Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, ed. a III-a, Ed. Andreiana, Sibiu, 2014, p. 237

³⁸ Protod. I. Munteanu, *Nasc și la Moldova sfinți...*, p. 37

în Catedrala Mitropolitană din Iași³⁹ de către mitropolitul Pimen Georgescu.

În primul Parlament al României Întregite, în 1919, a fost ales, aproape cu unanimitate, Senator al județelor Cetatea-Albă și Ismail.

În ziua de 8/21 februarie 1920, Congresul General al Eparhiei l-a reconfirmat ca Vicar al Arhiepiscopiei Chișinăului și Hotinului, rămânând mai departe stareț al Mănăstirii Suruceni, pe care aproape a reînnoit-o cu totul.

După înființarea Episcopiei Cetății-Albe și Ismailului, la 1923, i s-a dat titlul de „Tighineanul”⁴⁰.

În 19 iulie 1932 este delegat ca locțiitor al Episcopiei de Cetatea Albă–Ismail, iar în 20 octombrie 1933 este ales ca titular al acestei Episcopii⁴¹, dar neconfirmat de Sfântul Sinod pe motiv că n-avea studii teologice. Cu acest prilej, Gala Galaction scria:

„Teologia Prea Sfințitului Dionisie, învățată în pacea chiliilor mănăstirilor (dar necertificată de nicio diplomă) o doresc celor mai trufași doctori în Teologie din Biserica noastră. Cucernicia Prea Sfințitului Dionisie în fața Sfintei Mese aş dori să fie privită prin miracol, de toți preoții din Țara Românească”⁴².

Într-adevăr a fost autodidact, citind zilnic Sfânta Scriptură, operele Sfinților Părinți, învățătura de credință, cărțile de slujbă, Viețile Sfinților, încât se spunea despre el că știa Biblia pe de rost⁴³. De asemenea, „citea cu mult nesaț Viețile Sfinților, „Viața Românească” din Iași la care era abonat și orice carte ar fi aflat”⁴⁴.

³⁹ V. Boldișor, *File din viața unei Biserici și a unui mitropolit în Pontos*, Chișinău, 2014, p. 39

⁴⁰ Protod. I. Munteanu, *Nasc și la Moldova sfinți...*, p. 45

⁴¹ A. Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885–2000...*, p. 144

⁴² Gala Galaction, *Ziua Domnului* în ziarul Curentul, nr. 2233/23 aprilie 1934 și în Buletinul Episcopiei Cetății Albe-Ismail, număr festiv închinat P.S.S. Dionisie Erhan..., pp. 68–69

⁴³ *Sinaxar în Acte și tomosuri sinodale privind canonizarea sfinților români*, p. 535. Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, vol. I, Ed. Universitas, Chișinău, 1993, p. 116

⁴⁴ Pr. Grigore N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului*, vol. II, Tipografia Vreamea, București, 1940, p. 171

La 21 martie 1934 i se conferă titlul de „Doctor Honoris Causa”, de către Consiliul Facultății de Teologie din Chișinău a Universității din Iași⁴⁵.

La 19 aprilie 1934, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a validat alegerea sa ca titular al Episcopiei Cetății Albe-Ismail⁴⁶ și a fost investit în ziua de 27 aprilie 1934 prin Înalt Decret Regal (13 mai la Catedrală)⁴⁷.

A fost instalat în Catedrala din Ismail la 20 mai 1934⁴⁸, unde a păstorit până în anul 1940 (26 iunie)⁴⁹. Fiind un model de viață și slujire, a contribuit la revigorarea vieții bisericești din Basarabia, intensificând activitățile misionare, culturale și educaționale, readucerea multora de la rătăcirea inochentismului. Pe mulți tineri i-a sprijinit, acordându-le burse de studiu. Pe plan edilitar-gospodăresc a refăcut din temelii Biserica reședinței episcopale din Ismail („Sf. Împărați Constantin și Elena” și s-a îngrijit de împodobirea ei cu pictură murală), a înființat un orfelinat (Orfelinatul Eparhial „Episcopul Dionisie”⁵⁰) și a deschis o tipografie și o fabrică de lumânări⁵¹. Din îndemnul său au fost reparate multe biserici din județul Ismail (catedrala cu hramul „Schimbarea la Față” din orașul Bolgrad, construită între anii 1833–1838 a fost reparată capital între 1935–1939⁵²). La Mănăstirea Borisăuca a întemeiat o Școală de pictură bisericească și o bibliotecă și un atelier de covoare și țesături naționale. De asemenea, pe cheltuiala sa, a ridicat

⁴⁵ Pr. Gh. Păduraru, *Dedicație Prea Sfințitului Episcop Dionisie* în Buletinul Episcopiei Cetății Albe-Ismail, număr festiv închinat P.S.S. Dionisie Erhan..., p. 33

⁴⁶ *Diploma (regală) de alegere a Episcopului Dionisie Erhan, 19 aprilie 1934* în Buletinul Episcopiei Cetății Albe-Ismail, număr festiv închinat P.S.S. Dionisie Erhan..., p. 76. Gala Galaction, *Episcopul Dionisie...* „Ende gut, alles gut...” în ziarul Curentul, nr. 2233/23 aprilie 1934

⁴⁷ Boris Buzilă, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia*, Ed. Fundației Culturale Române/Știința, București/Chișinău, 1996, p. 148

⁴⁸ Buletinul Episcopiei Cetății Albe-Ismail, număr festiv închinat P.S.S. Dionisie Erhan..., p. 57

⁴⁹ A. Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885–2000...*, p. 144

⁵⁰ Protod. I. Munteanu, *Nasc și la Moldova sfinți...*, p. 104

⁵¹ I. Colesnic, *Basarabia necunoscută*, p. 121

⁵² Protod. I. Munteanu, *Nasc și la Moldova sfinți...*, p. 112

o Biserică în ținutul său natal, la Sociteni (cu hramul „Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil”, târnosită în 22 septembrie 1935 împreună cu Mitropolitul Gurie Grosu)⁵³. A lăsat moștenire un fond de carte de neprețuit, carte românească adusă clandestin uneori de el însuși în saci pe care-i ducea în spinare peste Prut. Între 23–25 octombrie 1932 a convocat primul Congres Misionar⁵⁴. În toamna anilor 1935 și 1937 a convocat două Congrese Misionare Eparhiale⁵⁵.

A scris diferite articole în periodicele basarabene: *Basarabia*, *Luminătorul*, *Cuvânt moldovenesc*.

După pactul Ribbentrop-Molotov și cedarea Basarabiei, s-a refugiat în țară, unde a păstorit credincioșii din Episcopia Argeșului, între anii 1940–1941 (iulie–iulie) ca episcop-loțiitor al acestei eparhii⁵⁶.

La 1 septembrie 1941 demisionează din funcția de Episcop al Cetății Albe–Ismail, pe motivul stării de sănătate⁵⁷ și a vârstei înaintate, și se întoarce la Mănăstirea sa de metanie pe care a găsit-o prădată de ocupanții ateï. S-a străduit să refacă obștea și să readucă Mănăstirea la bunăstarea de odinioară.

A trecut la Domnul în data de 17 septembrie 1943, la Spitalul central din Chișinău⁵⁸.

⁵³ *Sinaxar în Acte și tomosuri sinodale privind canonizarea sfinților români (1950–2020)*, p. 536. Protod. I. Belodanov, *Din înfăptuirile Prea Sfințitului Episcop Dionisie* în Buletinul Episcopiei Cetății Albe–Ismail, număr festiv închinat P.S.S. Dionisie Erhan..., p. 107

⁵⁴ I. Colesnic, *Basarabia necunoscută*, pp. 79–80

⁵⁵ Protod. I. Munteanu, *Nasc și la Moldova sfinți...*, p. 50

⁵⁶ Pr. Nicolae Șerbănescu, *Episcopii Argeșului* în Mitropolia Olteniei, an XVII (1965), nr. 7–8, p. 628

⁵⁷ Pr. A. Moraru, *Dicționarul ierarhilor români...*, p. 147. I. Colesnic, *Basarabia necunoscută*, p. 121

⁵⁸ Vasile Țepordei, *Episcopul Dionisie* în rev. Raza, an XIII (1943), nr. 680/26 octombrie 1943, p. 1. Gala Galaction, *La moartea Vlădicăi Dionisie – Zile basarabene* în Informația zilei, an III (1943), nr. 620/29 septembrie 1943, p. 1. *Necrologuri* în Biserica Ortodoxă Română, an LXI (1943), nr. 7–9, pp. 421–426, *Luminătorul* (Chișinău), an LXXVI (1943), nr. 10–12, pp. 707–734, *Viața Basarabiei*, an XIII (1943), nr. 9–10, pp. 653–654 și nr. 11–12, pp. 89–92, *Renașterea* (Craiova), an XXII (1943), nr. 11, pp. 584–586

În 20 septembrie 1943 este prohodit la Biserica „Sf. Nicolae” din Chișinău și condus în procesiune până la Mănăstirea Suruceni unde a doua zi, după Sfânta Liturghie săvârșită de către Arhiepiscopul Efreim Enăchescu și Episcopul Policarp Morușca, este așezat în mormântul de lângă Biserica „Sf. Mare Mc. Gheorghe”.

Trupul Episcopului Dionisie Erhan a fost găsit neputrezit în timpul unor lucrări de consolidare efectuate la Mănăstirea Suruceni, în data de 10 iulie 2018.

Demersurile pentru canonizarea sa au aparținut Episcopiei Basarabiei de Sud.

Luând în considerare credința statornică ortodoxă, faptele de vrednicie, viața de neîncetată rugăciune, nevoințele și descoperirea minunată a sfințelor moaște întregi, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât, în 25 octombrie 2018⁵⁹, canonizarea sa în anul în care se împlineau 100 ani de la alegerea lui ca arhiereu, cu zi de pomenire la 17 septembrie – ziua trecerii sale la cele veșnice. În 27 octombrie 2019, pe Colina Bucuriei, a avut loc ceremonia de proclamare a canonizării, în prezența Patriarhului României și a membrilor Sfântului Sinod⁶⁰.

Sfintele sale moaște se află așezate spre cinstire în Biserica „Sfântul Ierarh Nicolae” a Mănăstirii Suruceni.

Episcopul Dionisie Erhan a avut un rol important în afirmarea identității românești, în cunoașterea istoriei Bisericii din Basarabia. Fiind foarte cunoscut și iubit, ca duhovnic și ca predicator, i-a încurajat și însuflețit pe mulți contemporani ai săi să lucreze pentru unitatea neamului, mulți dintre membrii Sfatului Țării îl aveau ca duhovnic⁶¹.

⁵⁹ *Acte și tomosuri sinodale privind canonizarea sfinților români*, p. 534. *Noi hotărâri ale Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în Vestitorul Ortodoxiei*, an XXX (2018), nr. 10, p. 10

⁶⁰ *Tomos Sinodal al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române pentru proclamarea canonizării Sfântului Ierarh Dionisie, Episcopul Cetății Albe–Ismail în Acte și tomosuri sinodale privind canonizarea sfinților români*, pp. 255–260. *Proclamarea canonizării Sfântului Ierarh Dionisie Erhan – Tomos Sinodal în Vestitorul Ortodoxiei*, an XXXI (2019), nr. 9–10, pp. 33–34

⁶¹ Pr. G.N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului*, pp. 170–174

Nicolae Iorga, profesorii de teologie: Gala Galaction și Nichifor Crainic, precum și alți oameni de seamă ai epocii îl căutau pentru sfat și binecuvântare.

Unele întruniri de taină se desfășurau în chiliile de la Mănăstirea Suruceni. Așa cum spunea Ioan Buzdugan, fost ministru și deputat în Sfatul Țării:

„Noi vorbeam de durerea neamului nostru... Prea Sfințitul Dionisie era în mijlocul nostru, îmbărbătându-ne, iar alteori locul nostru de întruniri era Mănăstirea Suruceni. Prea Sfințitul Dionisie spunea: «Nu este destul voința omului... va fi voia Domnului»”⁶².

Celebrul istoric și enciclopedist Nicolae Iorga i-a recunoscut meritele:

„Dacă ei îl cer pe părintele Dionisie, e pentru că viața lor în lupta pentru cultura românească și pentru reunirea la vechea lor Moldovă e legată de acest venerabil cleric, atât de smerit și de devotat Bisericii sale. Ei își aduc aminte de atitudinea deosebit de curajoasă pe care acest drept și bun moldovean a avut-o în zilele când soarta provinciei sale era în discuție”⁶³.

Preotul profesor Grigore Pișculescu (scriitorul Gala Galaction) mărturisea:

„dacă aveai prilejul să-l privești în față și să-l auzi vorbind, era o revelație... cuvântul lui neaș românesc, izvorând ca din cronici, îți dovedea o prețioasă și aparte personalitate”⁶⁴.

Poetul Octavian Goga scria:

„în materie de predică, Episcopul Dionisie este, într-adevăr, «Gură de Aur»... Prea Sfințitul Dionisie este rânduit de Atotputernicia Dumnezeiască să fie nu un savant, nu un neobosit și impunător cercetător de probleme teoretice, ci un caracter oțelit în lupte

⁶² Buletinul Episcopiei Cetății Albe-Ismail, număr festiv închinat P.S.S. Dionisie Erhan..., pp. 19–20

⁶³ Nicolae Iorga, *Un episcop pentru Basarabia* în ziarul Neamul românesc, 20 octombrie 1933, reprodus în Buletinul Episcopiei Cetății Albe-Ismail, număr festiv închinat P.S.S. Dionisie Erhan..., p. 5

⁶⁴ G. Galaction, *La moartea Vlădicăi Dionisie...*, p. 1

mari și grele, un om închinat Bisericii... El este un neîntrecut duhovnic și propovăduitor al Sfintei Evanghelii”⁶⁵.

Publicistul și omul politic basarabean Pantelimon Halippa îl caracteriza astfel pe Ierarh în anul trecerii sale la Domnul:

„cu o minte ageră, cu o voce dulce, sunătoare, cu o înfățișare plăcută și o purtare mai presus de orice laudă... bun cititor și cântăreț la biserică... se dovedește și un cuvântător iscusit, care știe să pătrundă în miezul întrebărilor puse. Ceea ce alcătuia însușirea de căpetenie a propovăduitorului Dionisie era meșteșugul de a îmbina cele sfinte cu cele lumești, de a lega cele din carte cu cele din înțelepciunea vieții”⁶⁶.

Teologul, filosoful și scriitorul Nichifor Crainic făcea referire la ierarhul Dionisie Erhan, spunând: „în vremea de zi e aproape un exemplar unic de călugăr adevărat în duhul mării tradiții a Ortodoxiei”⁶⁷.

Încheiem cu o cântare care rezumă misiunea Sfântului Ierarh Dionisie printre românii din Basarabia:

„Trâmbiță cu glas dumnezeiesc ai fost, Sfinte, vestind tuturor, ca un prooroc, dorita dezrobire a poporului tău, pe care l-ai și chemat la unire în cuget și în simțiri, la dragoste de Hristos și de Biserica Sa Ortodoxă, ca, păstrând credința vie, prin lucrarea harului, să aducă rod bogat la bună vreme Stăpânului”⁶⁸.

⁶⁵ Țara noastră 1935, reprodus în Pr. I. Petrov, *Prea Sfințitul Dionisie – predicator* în Buletinul Episcopiei Cetății Albe-Ismail, număr festiv închinat P.S.S. Dionisie Erhan..., pp. V-VI

⁶⁶ Viața Basarabiei, an XIII (1943), nr. 9–10, pp. 653–654

⁶⁷ Buletinul Episcopiei Cetății Albe-Ismail, număr festiv închinat P.S.S. Dionisie Erhan..., p. II

⁶⁸ A doua stihiră de la Doamne strigat-am, din Slujba vecerniei mari în Slujba Sfântului Ierarh Dionisie, Episcopul Cetății Albe-Ismail – <https://manastireasuruceni.md>, accesat în 30.03.2025

Receptarea evenimentului înființării Patriarhiei Ortodoxe Române în cadrul Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului

*Rojneac Vasile**

Ziua de 1 noiembrie 1925 are în istoria Bisericii Ortodoxe Române proeminența unui act de glorificare a unui mare ideal: înălțarea Bisericii Ortodoxe Române autocefale la rang de Patriarhie și, implicit, ridicarea la demnitatea de Patriarh a Mitropolitului Primat al Ungrovlahiei, în persoana ÎPS Dr. Miron Cristea¹.

Hotărârea Sfântului Sinod a primit întărire legală și sancționare din partea autorităților vremii (prin publicarea în Monitorul Oficial a Legii pentru ridicarea Scaunului Arhiepiscopal și Mitropolitan al Ungro-Vlahiei, ca Primat al României, la rangul de Scaun Patriarhal, în 25 februarie 1925²) și a fost comunicată tuturor bisericilor surori din întreaga lume ortodoxă de Răsărit, care au luat act și au recunoscut patriarhatul nostru. De asemenea, s-a determinat rangul pe care Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române se cuvine să-l aibă în viața bisericească și a statului român³.

* Vasile Rojneac, Pr. Dr., Arhivarul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, email: vasilerojneac@yahoo.ro

¹ Alexandru Moraru, *Dicționarul ierarhilor români și străini slujitori ai credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române*, volum publicat din inițiativa și cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, Editura Basilica, 2015, pp. 114–117

² Dorin Stănescu, „O dezbateră în Senatul României la 1925: ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie”, în *Lumina*, XXI (2025), nr. 33 (5736), pp. 8–9

³ Pentru evenimentul în sine a se vedea: *** *Patriarhia românească. Acte și documente*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1925, 226 p; *** „An de muncă. Patriarhatul”, în *Calendarul Bunului Creștin pe anul comun de la Hristos 1926*, Sibiu, Tiparul

În felul acesta, după lungi așteptări, dureroasele izolări și individualisme dispar și fac loc solidarității și frăției conștiente de scopurile și idealurile ei veșnice. Pe de altă parte, investitura regală a celui dintâi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române confirmă indisolubila legătură spirituală dintre poporul român și Ortodoxia credinței lui străbune.

Acest eveniment important din viața civilă și sacramentală a Bisericii Ortodoxe Române a produs o mare bucurie în toate eparhiile din țară, nu mai puțin în Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului, păstorită la acea vreme de vrednicul de pomenire Episcop Nicolae Ivan.

Mergând pe firul cronologic de împlinire a acestui deziderat, observăm că încă de la începutul anului 1925, istoricul român transilvănean, prof. univ. dr. *Ioan Lupaș*, membru în Adunarea Eparhială a Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului, susținea ideea înființării Patriarhiei Române. În articolul intitulat „*Patriarhia Românească*”, el afirma:

„Anul 1925, care va vedea pe reprezentanții Ortodoxiei răsăritene întruniți la Ierusalim spre a comemora a 1600-a aniversare a celui dintâi Sinod ecumenic ținut la Niceea, luând în același timp și măsuri organizatorice potrivite cu duhul vremii de azi, va avea de înregistrat și înălțarea Bisericii ortodoxe române la rang de Patriarhie. Acest eveniment de mare importanță în viața națiunii române și a bisericii sale nu va surprinde pe nimeni. Progresul firesc al organizațiunii noastre bisericești ar fi trebuit să accelereze de mai înainte pasul spre înfăptuirea acestui deziderat”.

Bazat pe dovezi și realități istorice de necontestat și animat de un profund și curat spirit românesc, Ioan Lupaș arată în continuare:

„Din moment ce mitropolitul Ungro-Vlahiei exercita și funcția de «exarh al plaiurilor», având în această calitate a sa jurisdicția

Tipografiei Arhiepiscopice, 1926, pp. 101–102; Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885–2000. Biserică. Națiune. Cultură*, vol. III, tom. I, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, pp. 101–113; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, manual pentru Seminarile Teologice Liceale, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, pp. 429–434

asupra Mitropolitului ortodox român din Ardeal, era evident că organizarea bisericească unitară a neamului românesc înfățișează două categorii de mitropoliți, fiind cel din Nordul Carpaților oarecum sufragane celui din Sud. Dacă mitropoliții Ungro-Vlahiei ar fi urmat exemplul conducătorilor bisericești ai bulgarilor sau ai sârbilor, dacă neamul românesc ar fi fost însuflețit de tendințe imperialiste similare cu ale popoarelor învecinate, ar fi trebuit să procedeze la înființarea Patriarhiei române încă de la sfârșitul secolului al XVI-lea, când sabia lui Mihai Viteazul crease și condițiile politice necesare, prin înfăptuirea unității naționale, cele bisericești fiind încă de mai înainte consolidate, cel puțin între biserica munteană și între cea ardeleană de-o parte, între aceasta și cea moldoveană de alta”.

Referindu-se apoi la prefața *Evangheliei cu învățăături*, care a fost tipărită la Brașov în anul 1581, Ioan Lupaș observă că mitropolitul Ungro-Vlahiei este numit „*Arhimetropolit*”, pe când cel al Transilvaniei, numai „*Mitropolit*”, ceea ce denotă că primul era de fapt într-o treaptă ierarhică superioară față de cel de-al doilea, astfel că titlul de *Arhimetropolit*, după opinia sa, ar corespunde celui de „*Patriarh*” sau „*Exarh patriarhal*”.

Istoricul Ioan Lupaș arată apoi că marii domnitori Mihai Viteazul, Matei Basarab, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino sau Constantin Brâncoveanu, dacă s-ar fi aplecat cu mai multă atenție asupra prestigiului Bisericii noastre, ar fi putut realiza înălțarea acesteia la rang de patriarhat,

„onoare deplin meritată din partea acestei biserici prin serviciile aduse ortodoxiei răsăritene, obișnuite a primi nu numai nesfârșitele ajutoare de bani, ci și binefacerile de ordin cultural, religios și moral, cari se revărsau cu îmbelșugare din țările române asupra întregului Orient ortodox”.

După ce a arătat că o comisie alcătuită din 15 reprezentanți ai Mitropoliilor din România întregită a făcut pregătiri în vederea organizării unitare a Bisericii Ortodoxe Române, era firesc ca tot în cadrul ei „să se insiste asupra necesității istorice și canonice de a se înființa Patriarhia

românească”. De aceea, problema înființării Patriarhiei românești trebuia mai întâi să fie „soluționată prin o lege specială în momentul pe care factorii de conducere bisericească și politică ai statului național român îl vor socoti oportun”.

Ioan Lupaș socotește apoi că momentul legiferării înființării Patriarhiei Române este deja foarte aproape, un fapt normal și bine-meritat de Biserica și neamul românesc.

În încheierea articolului său, istoricul transilvănean arată că dacă primul Patriarh al Bisericii noastre

„va fi un Ardelean, vedem un semn de înaltă răsplată a dreptății divine, pentru toate suferințele și împilările pe cari le-a îndurat poporul nostru – fie-ne îngăduit a o spune – de la toți conducătorii politici ai Transilvaniei, pentru tenacitatea exemplară și eroismul mucenicesc, ce l-a însuflit în lupta milenară de apărare a credinței străbune”⁴.

Același punct de vedere l-au împărtășit istoricul *Nicolae Iorga* și *Alexandru Lapedatu*, ministrul Cultelor și Artelor, dar și alte personalități din Transilvania: *Gheorghe Ciuhandu*, *Mihai Groșorean*, *Iuliu Maniu* și protopopul *Elie Dăianu*⁵.

Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Pimen Georgescu (1909–1934), a făcut propunerea ca

„Mitropolia Ungro-Vlahiei (Munteniei) cu Scaunul Mitropolitan din București, să fie ridicată la rangul de Patriarhie; iar Mitropolitul Ungro-Vlahiei ca primat al României, care de drept e și președinte al Sfântului nostru Sinod, să poarte titlul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Naționale Române cu reședința la București”.

Alături de Mitropolitul Pimen, această propunere a mai fost semnată și de: Nectarie Cotlarciuc, mitropolitul Bucovinei, Gurie Grosu,

⁴ *** *Patriarhia românească. Acte și documente*, pp. 15–17

⁵ A se vedea studiul laborios al dl cercetător Mircea-Gheorghe Abrudan, „Contribuția transilvănenilor la înființarea Patriarhiei Române”, în *Calendarul Renașterea pe anul 2025*, anul VIII, nr. 8, pp. 417–456

Arhiepiscopul Basarabiei, Lucian Triteanu, Episcopul Romanului, Roman Ciorogariu, Episcopul Oradiei Mari, Nicolae Ivan, Episcopul Clujului, și Ilarie Teodorescu, Episcopul Constanței⁶.

Din documentele păstrate în Arhiva Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, la cota II-10-925, aflăm că în ședința plenară a Consistoriului Eparhial Ortodox Român din Cluj, care s-a ținut pe data de 5 martie 1925, s-a luat act de înălțarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie și, cu acest prilej, la propunerea venită din partea Episcopului Nicolae Ivan și a asesorului Dr. Ioan Lupaș, membru și în Adunarea eparhială de la Cluj, se expediază Patriarhului României această adresă, în numele Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului:

**„Sanctității Sale,
Dr. MIRON CRISTEA,
Patriarhul României**

Consistoriul Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, întrunit în ședință plenară, luând cu legitimă bucurie act de înălțarea Bisericii noastre Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie, exprimă adâncul său devotament față de cel dintâi Patriarh al tuturor românilor și roagă pe Atotputernicul Dumnezeu să-i ajute a duce la îndeplinire toate speranțele care se leagă de viitoarea activitate a Preafericitului nostru Patriarh Miron I.

Episcop,
Secretar consistorial,
Nicolae Ivan
Laurențiu Curea”⁷

L.S.

La rândul său, Patriarhul României, Dr. Miron Cristea, la data de 9 aprilie 1925, expediază către Consistoriul Ortodox Român din Cluj această adresă, în semn de considerație și de mulțumire:

⁶ *** *Patriarhia românească. Acte și documente*, p. 23

⁷ Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, *Document nr. 2018/1925*, cota: II-10-925

„VENERATULUI CONSISTORIU ORTODOX-ROMÂN CLUJ

Adresa Veneratului Consistoriu de la 5 Martie 1925, nr. 2018, prin care Mă felicită cu prilejul ridicării la rangul de Patriarh, M-a mișcat adânc.

Mulțumindu-Vă tuturor, am nădejdea că Sfânta Noastră Biserică e pornită pe drumul de a se întări tot mai mult și a deveni instituția divină și socială, care va face neamului cele mai bune servicii.

Cu arhieresti binecuvântări.

Arhiepiscop și Mitropolit,
Miron Cristea”⁸

În acest cadru festiv, pe data de 29 octombrie 1925, Ministrul Cultelor și Artelor, Alexandru Lapedatu, în numele Guvernului Român și a nou numitului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, expediază Episcopului Nicolae Ivan al Clujului o nouă telegramă prin care îl invită în mod solemn să participe la ceremonia de învestitură a primului Patriarh al României, Preafericitul Dr. Miron Cristea:

„S.S. Nicolae Ivan al Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului,

Avem onoarea a Vă ruga să binevoiți a participa, împreună cu doi delegați ai Eparhiei, la ceremonia de învestitură a P.S. Dr. Miron Cristea, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care va avea loc duminică, 1 noiembrie 1925, la Palatul regal din București. Pentru program și invitațiuni speciale, Vă rugăm să treceți, după sosire, pe la Ministerul Cultelor spre a le lua de acolo.

Ministrul Cultelor și Artelor,
Alexandru Lapedatu”⁹

Episcopul Nicolae Ivan a plecat la București vinerea seara, pe 30 octombrie 1925, însoțit de cei doi delegați eparhiali (cărora nu le

⁸ Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, *Document nr. 2547/1925*, cota: II-10-925

⁹ Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, *Document nr. 6469/1925*, cota: II-10-925

cunoaștem numele), știrea fiind consemnată și în ziarul *Renașterea* din ziua de 1 noiembrie 1925:

„P.S.S. Episcopul Nostu Nicolae a plecat cu trenul de vineri seara la București, ca să ia parte la festivitățile pentru învestirea Î.P.S. Patriarh Miron Cristea. Învestirea se va face cu mare solemnitate din partea M.S. Regelui, în Palatul regal din București și în Catedrala patriarhală. Vor lua parte toți Arhiepiscopii țării, precum și Patriarhii din Constantinopol și Ierusalim”¹⁰.

Așa cum a rămas consemnat în istorie, Chiriarhul Clujului, Episcopul Nicolae Ivan, chiar dacă avea o vârstă venerabilă (70 de ani), a avut privilegiul și șansa să participe la învestitura primului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

La Adunarea Eparhială care s-a ținut la Cluj în zilele de 2–4 mai 1926, pentru anul 1925, Episcopul Nicolae Ivan, prin secretarul eparhial Laurențiu Curea, a adus la cunoștință membrilor Adunării marele eveniment care a avut loc pe 1 noiembrie 1925 și importanța sa majoră pentru istoria Bisericii Ortodoxe Române:

„1. **Organizarea Bisericii.** Înregistrăm cu deosebită mulțumire sufletească acest mare eveniment istoric, desăvârșit în cursul acestui an. Proiectul de organizare a trecut prin Congresul Național Bisericesc, prin Sfântul Sinod, Cameră și Senat și a fost legiferat, primind sancțiunea preainaltă prin Decretul Regal Nr. 1402 din 4 mai 1925. Legea a fost promulgată în Monitorul Oficial Nr. 97 din mai 1925. În temeiul acestei Legi s-au organizat toate Eparhiile din țară. Eparhia noastră încă s-a conformat acestei legi.

2. **Patriarhatul.** Aceeași importanță istorică pentru întreaga Biserică Ortodoxă o are înființarea patriarhatului. Actul de înființare a fost ratificat de către Sfântul Sinod și de corpurile legiuitoare și sancționat de către Majestatea Sa Regele. Învestirea Î.P.S.S., Patriarhului Miron Cristea, s-a săvârșit la 1 noiembrie 1925, în cadrul unor solemnități deosebite. Consistoriul nostru plenar a luat act de

¹⁰ *** „Știri. Știre personală. Învestirea ÎPS Patriarhului”, în *Renașterea*, III (1925), nr. 44, p. 6

acest eveniment cu multă bucurie. La solemnitate a luat parte și P.S. Sa Episcopul nostru Nicolae Ivan”¹¹.

Totodată, la ședința din 3 mai 1926, la punctul nr. 10 al concluziilor, se enunța necesitatea adoptării și de către Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului a unui punct de vedere cu privire la instituția Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Română, din cauza existenței unor acuzații nefondate aduse la adresa Patriarhului Miron Cristea:

„Deputatul Iovian Mureșan (protopop al Turzii) semnalează Adunării Eparhiale campania de ponegrire și ofensă, întreprinsă de o anumită presă din capitala Țării, împotriva capului Bisericii Ortodoxe, a Î.P.S. Sale Patriarhului României, și cere ca Adunarea Eparhială să apere cu toată demnitatea și hotărârea persoana Patriarhului, care simbolizează unitatea Bisericii Ortodoxe a neamului și propune în acest scop următoarea moțiune de protest:

«Adunarea Eparhială a Vadului, Feleacului și Clujului, luând cunoștință despre atacurile nedemne îndreptate de oameni inconștienți, robiți de patima necuviinții și a răutății omenești împotriva bisericii noastre și a șefului ei suprem, Î.P.S. Sa Patriarhul Miron, înfierează cu toată hotărârea astfel de porniri dezastruoase nu numai pentru biserică, ci pentru neam și țară.

În deplină cunoștință și conștiință, de forța ce o reprezintă în această țară Biserica strămoșească și conducătorii ei, Adunarea Eparhială declară că, abstrăgând de la orice alte considerații politice, în deplină solidaritate, vom face totdeauna zid de apărare în jurul șefilor Bisericii noastre, ori de câte ori pândarii obscuri ai unor interese meschine vor căuta să lovească în Biserica noastră și reprezentanții ei.

Cu sentimente de justă indignare condamnăm astfel de încercări criminale și asigurăm pe șeful bisericii noastre, pe Î.P.S. Sa Patriarhul Miron, că Biserica va ști reacționa întotdeauna, împotriva lor luptând

¹¹ Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, *Actele Adunării Eparhiale Ordinare a Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului ținută la Cluj în anul 1926. Raport general*, Document nr. 2090/1926, Cluj, Tiparul Tipografiei Eparhiale Ortodoxe Române, 1926, pp. 38–39

cu arma Evangheliei lui Hristos, pentru pacea, liniștea și binele obștesc al scumpei noastre Patrii Românești»¹².

Acest mesaj este în strânsă legătură cu atitudinea pe care a luat-o Patriarhul României față de cei care exploatau în mod abuziv pădurile din Transilvania și Bucovina¹³.

Revenind la noul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Dr. Miron Cristea, și legăturile sale directe cu Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului, amintim că pe data de 16 iunie 1926, seara, conform datelor menționate în periodicul *Renașterea*, Patriarhul Miron Cristea, însoțit de Episcopul Lucian Triteanu al Romanului¹⁴, tocmai întorcându-se din Germania, au poposit și la Cluj, făcându-i o vizită Episcopului Nicolae Ivan.

„Distingii prelați au fost oaspeții P.S. Sale Episcopului nostru [Nicolae Ivan]. Joi dimineața au vizitat edificiul Catedralei noastre și așezămintele Consistoriului, felicitând pe P.S. Sa Episcopul nostru pentru munca intensivă și spornică ce săvârșește aici. Cu trenul de 11 ore amândoi oaspeții și-au continuat călătoria către Toplița”¹⁵, satul natal al Patriarhului.

În mare parte, cam acestea sunt datele păstrate în Arhiva Arhiepiscopiei Clujului referitor la ridicarea Bisericii Ortodoxe Autocefale Române la rang de Patriarhie. Evenimentul a fost primit cu bucurie de către Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului și s-a răspândit în toate Protopopiatele și Parohiile din jurisdicția noastră.

Patriarhul Miron Cristea s-a bucurat întotdeauna de sprijinul Episcopului Nicolae Ivan (1921–1936), dar și de cel al urmașului său în scaunul Clujului, Episcopul Nicolae Colan (1936–1957), mai ales

¹² Arhiva Arhiepiscopiei Clujului, *Actele Adunării Eparhiale Ordinare a Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului ținută la Cluj în anul 1926...*, pp. 9–10

¹³ Cu privire la această problemă a se vedea următorul articol: „Jaful codrilor din Bucovina”, în *Epoca*, XLIII (1926), nr. 62, p. 1

¹⁴ A se vedea despre viața și activitatea sa la Alexandru Moraru, *Dicționarul ierarhilor români și străini slujitori ai credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 453–454

¹⁵ *** „Știri. Î.P.S. Patriarhul în Cluj”, în *Renașterea*, IV (1926), nr. 25, p. 5

că, în timpul păstoririi acestuia la Cluj, Patriarhul Miron Cristea a trecut la cele veșnice. Recunoștința celor doi chiriarhi ai Clujului față de Patriarhul lor o putem întrevedea, pe cât este cu putință, în necrologul care a fost publicat de către Ioan Matei, directorul organului național-bisericesc săptămânal *Renașterea* de la Cluj, în ziua trecerii la cele veșnice a Patriarhului Miron Cristea:

Moartea Patriarhului Miron

„Luni, 6 Martie 1939, Î.P.S. Patriarh Miron Cristea a încetat din viață la Cannes, în Franța. O scurtă boală de pneumonie a curmat existența celei mai venerabile figuri a Bisericii și neamului nostru din epoca contemporană. Fiul țăranilor Gheorghe și Domnița Cristea din Toplița-Mureșului a fost un predestinat al Cerului prin însușirile și cariera lui excepțional de strălucite. Cei din urmă 40 de ani de istorie românească se leagă strâns de numele lui, fiindcă n-a fost act de seamă, în zbuciumul sufletului nostru către libertate și unitate, la care el să nu fi luat parte ca luptător entuziast sau îndrumător înțelept. Depășindu-și semenii de studii și de viață în chip neobișnuit, a urcat toată ierarhia demnităților, de la cea de învățător în Orăștie, până la aceea de *Patriarh* (1925–1939), *Regent* (1927–1930) și *Prim-Ministru* (1938–1939). Nu vom mai găsi în istoria Țării un al doilea exemplu de o asemenea ascensiune uimitoare.

În toate demnitățile pe care le-a dobândit, a dovedit aceeași vrednicie neîntrecută de intuiție ageră a împrejurărilor și de cunoaștere a oamenilor, de înfrângere a dificultăților și de asigurare a biruințelor. Optimismul irezistibil și idealismul luminos ce-l călăuziseră neîntrerupt, i-au dat putința unei activități enorme și variate în toate domeniile vieții naționale. Suflet de o extremă sensibilitate, a vibrat intens la durerile neamului rob de ieri, ca și la bucuriile libertății depline de azi, luptând fără odihnă pentru unitatea națională până în ceasul istoric al înfăptuirii ei, ca apoi să se devoteze cu același entuziasm consolidării ei în hotarele pe veci întregite.

Biserica Ortodoxă Română, al cărei cârmaci plin de autoritate și dibăcie a fost, îi datorează unificarea și organizarea ei temeinică,

izbutind să-i asigure un prestigiu impresionant în creștinătatea răsăriteană și cea apuseană. Cel dintâi Patriarh, cel dintâi Regent și cel dintâi Prim-Ministru cleric al României Mari, **Î.P.S. MIRON CRISTEA** va trece în istoria neamului ca o glorie singulară a ierarhiei ortodoxe române. Lângă sicriul lui vărsăm lacrimi curate de adâncă întristare și nemărginită recunoștință.

Domnul din ceruri să așeze în corturile Sale pe neuitatul părinte sufletesc al României Mari”¹⁶.

¹⁶ Ioan Mateiu, „Moartea Patriarhului Miron”, în *Renașterea*, XVII (1939), nr. 11, p. 1

CUPRINS

<i>Mircea Gelu Buta</i>	
Patriarhul Miron Cristea	5
<i>Ioan Aurel Pop</i>	
Patriarhia Română și tradiția sa istorică	9
<i>Tudorel Urian</i>	
Prima monografie despre Eminescu	19
<i>Ioan-Vasile Leb</i>	
Biserica Ortodoxă Română din Transilvania și înființarea Patriarhiei Române. La 100 de ani (1925–2025)	26
<i>Mircea Gheorghe Abrudan</i>	
Contribuția istoricilor clujeni Alexandru Lapedatu și Ioan Lupaș la înființarea Patriarhiei Române	45
<i>Alin Mihai Gherman</i>	
Cartea bisericească și unitatea poporului român	84
<i>Paul Ersilian Rosca</i>	
Învestirea mitropolitului-primat Miron Cristea ca prim patriarh al Bisericii Ortodoxe Române	91
<i>Nicolae Feier</i>	
Originea Crucii Patriarhale Române	107
<i>Dacian But Căpușan</i>	
Sfântul Ierarh Dionisie Erhan al Cetății Albe–Ismail, susținător al înființării Patriarhiei Române	116
<i>Rojneac Vasile</i>	
Receptarea evenimentului înființării Patriarhiei Ortodoxe Române în cadrul Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului	130

ISBN: 978-606-37-2670-5

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958